

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Loreta Sinkevičiūtė

Švietimo kokybės vadybos magistrantūros studentė

VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS EDUKACINĖS VEIKLOS KOKYBĖ
MOKSLEIVIŲ UGDYMO KONTEKSTE

MAGISTRO DARBAS

Mokslinė vadovė
doc. dr. Nijolė Bražienė

Šiauliai, 2012

Darbas originalus..... Loreta Sinkevičiūtė

TURINYS

SANTRAUKA.....	
ĮVADAS.....	5
1. VIEŠOJI BIBLIOTEKA IR ŠVIETIMAS: TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, reglamentuojančių viešųjų bibliotekų veiklą, analizė edukaciniu aspektu.....	11
1.2. Viešosios bibliotekos ir jų edukacinė veikla užsienio šalyse.....	16
1.2.1. Švietimo ir bibliotekų išlaidos pasaulyje.....	21
1.2.2. Viešosios bibliotekos reikšmė bendruomenės gyvenime: vartotojų ir bibliotekininkų nuomonės tyrimai.....	22
1.2.3. Viešųjų bibliotekų ir švietimo institucijų bendradarbiavimas.....	25
1.3. Viešosios bibliotekos ir jų edukacinė veikla Lietuvoje.....	27
2. VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS EDUKACINĖS VEIKLOS KOKYBĖS MOKINIŲ UGDYMO KONTEKSTE EMPIRINIS TYRIMAS.....	34
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	34
2.2. Pedagogų nuomonė apie viešųjų bibliotekų siūlomą edukacinę veiklą.....	37
2.3. Viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų analizė.....	51
IŠVADOS.....	64
REKOMENDACIJOS.....	66
LITERATŪRA.....	68
PRIEDAS.....	72

SANTRAUKA
VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS EDUKACINĖS VEIKLOS KOKYBĖ MOKSLEIVIŲ
UGDYMO KONTEKSTE
Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Šiuolaikiniame ugdymo(si) kontekste, orientuojantis į mokymąsi visą gyvenimą ir siekiant sukurti vientisą švietimo erdvę, mokymasis gali vykti ne tik specialiose, bet ir viešosiose švietimo, kultūros įstaigose, tarp jų – ir viešosiose bibliotekose, dažnai vadinamose „žmonių universitetais“. Edukacinė, arba kultūrinės edukacijos, funkcija apima bibliotekų įtaką ir reikšmę ugdant jaunimą, remiant popamokinę veiklą, tenkinant moksleivių kultūrinius ir savišvietos poreikius (*Bibliotekų programa, 2000–2001*). Kultūra – neatsiejamas ugdymo veiksnys.

Tyrimo objektas – viešosios bibliotekos edukacinė veikla.

Tyrimo tikslas – įvertinti viešosios bibliotekos edukacinės veiklos kokybę moksleivių ugdymo(si) kontekste.

Tyrimo hipotezė: viešosios bibliotekos edukacinė veikla gali daryti reikšmingą įtaką moksleivių ugdymui(si).

Tyrimo metodologija. Šiame darbe remiamasi humanistine asmenybės teorija (Maslow, 2006), integruotojo ugdymo teorija ir idealistinio požiūrio į ugdymąsi nuostatomis.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, dokumentų analizė, anketinė apklausa, kiekybiniai ir kokybiniai (*content*) duomenų analizės metodai.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Kiekybinio tyrimo metu išsiųstos elektroninės anketos į 345 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklas. Anketinėje apklausoje dalyvavo 60 pedagogų iš 15 šalies rajonų. Atlikta 15 Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos tekstinių ataskaitų analizė.

Darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 1 priedas. Tyrimo rezultatus iliustruoja 17 paveikslų ir 6 lentelės.

Išvados. Pagrindinė viešųjų bibliotekų funkcija išlieka skaitymo įgūdžių ir funkcinio raštingumo ugdymas. Nepaisydamos mažėjančio finansavimo, spaudinių trūkumo, Lietuvos viešosios bibliotekos, kaip kultūros, švietimo ir informacijos centrai, vykdo savo pagrindines funkcijas, pagal išgales teikia medžiagą formaliojo, neformaliojo ir informaliuojo ugdymo(si) procesams remti, kokybiškai tenkina vartotojų – moksleivių ir pedagogų – poreikius ir išlieka vienos iš bendruomenės kultūrinės edukacijos lyderių.

SUMMARY

THE QUALITY OF PUBLIC LIBRARY EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE CONTEXT OF PUPILS' EDUCATION

Master's thesis

The relevance of the study. In today's education (learning) context, focusing on lifelong learning and seeking to create an integral education space, learning can take place not only in special but also in public educational, cultural institutions, among them – and public libraries often called “people’s universities”. Educational or cultural-educational function of libraries include the influence and importance of educating young people, supporting after-school activities to meet pupils’ cultural and informal learning needs (*Library Program, 2000–2001*). Culture is an integral element of education.

The object of the study is the public library educational activity.

The aim of the study is to assess the quality of the public library educational activity in the context of pupils’ education (learning).

The hypothesis of the study: the educational activity of public library can have significant impact on the pupils’ education (learning).

The methodology of the study. This study is based on humanistic personality theory (Maslow, 2006), an integrated educational theory and idealistic approach to education.

The methods of the study: scientific literature analysis and generalization, document analysis, questionnaire, quantitative and qualitative (content) data analysis.

The scope of the study and organization. The electronic questionnaire was sent to 345 Lithuanian general education schools. Questionnaire study involved 60 teachers from 15 districts of the country. The text reports of 15 Lithuanian public libraries were analyzed.

The structure of the thesis. This thesis consists of introduction, two chapters, conclusions, recommendations, references, Annex 1. The study results are illustrated by 17 paintings and 6 tables.

The conclusions. The main function of public libraries still remains to promote reading skills and functional literacy. Despite declining funding, the lack of prints, the Lithuanian public libraries as cultural, educational and information centers, carry out their basic functions, according to their ability to provide materials in formal and non-formal and informal education / learning processes, they support the needs of customers – students and teachers – and still remain among the leaders of community’s cultural education.

IVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikiniame ugdymo(si) kontekste, orientuojantis į mokymąsi visą gyvenimą, siekiama sukurti vientisą švietimo erdvę, apimančią tiek mokymosi ir ugdymosi aplinką, tiek ir išplėtotą švietimo formų įvairovę. „Mokymosi visą gyvenimą memorandume“ (2001), nurodomos trys pagrindinės tikslingos mokymosi visą gyvenimą veiklos kategorijos, t. y. *formalusis mokymasis*, vykstantis švietimo ir mokymo įstaigose ir patvirtinamas pripažintais diplomais ir kvalifikacijomis; *neformalusis mokymasis*, kurį šalia pagrindinių švietimo ir mokymo sistemų organizuoja pilietinės visuomenės organizacijos ir grupės, taip pat organizacijos bei tarnybos, įkurtos formalioms sistemoms papildyti (meno, muzikos, sporto užsiėmimai ir pan.), bei *informalusis mokymasis* – tai natūralus kiekvieną dieną vykstantis mokymasis. Skirtingai nuo formaliojo ir neformaliojo, informalusis mokymasis nebūtinai tyčinis, todėl jo gali nepripažinti net patys individai, papildantys savo žinias ir įgūdžius. Vadinasi, mokymasis gali vykti ne vien tik specialiai organizuotoje (švietimo ir mokymo įstaigos), bet ir jai nepriklausančioje edukacinėje aplinkoje – viešosiose švietimo įstaigose. Kaip pažymi N. Longworth (2007, p. 119), „kultūros įstaigos, muziejai, meno galerijos ir bibliotekos, siekdamos tenkinti *Mokymosi visą gyvenimą amžiaus* reikalavimus, keičiasi tiesiog neatpažįstamai“.

Švietimo ir viešųjų bibliotekų, kaip kultūros įstaigų, kurios dažnai vadinamos ir „žmonių universitetais“, ryšys mokslininkų apibūdinamas taip: „Švietimas“ ir „biblioteka“ yra dvi neatskiriamos, nedalomos sąvokos, iš esmės, sinchroniškai susijusios ir kartu egzistuojančios. Jos negali būti atskirtos viena nuo kitos, ir vienos egzistavimas be kitos neįmanomas. Nė viena iš jų nėra savitikslių, tik kartu jos yra priemonė galutiniam tikslui – asmenybės ugdymui – pasiekti. Viena išnyksta iškart, kai išnyksta kita. Viena gyvuoja tol, kol gyva kita. Šis tarpusavio ryšys, ši tarpusavio priklausomybė, atsiradusi civilizacijos pradžioje, evoliucijos proceso metu perduodama ateities kartoms drauge su įvairiais žmonių poreikiais, permainomis, įvairiomis aplinkybėmis įvairiais žmogaus gyvenimo etapais“ (Saiful Islam, 2009, p. 1). Kartu pabrėžiama, kad tinkamai įrengta biblioteka yra būtina sąlyga intelektualinei, moralei ir dvasinei pažangai. Ji yra neatskiriamas piliečių ir visos tautos gerovės dalis. Nors žmonėms įgyti išsilavinimą padeda įvairios institucijos – mokyklos, agentūros, socialinės rūpybos įstaigos, muziejai ir pan., tačiau biblioteka, kaip švietimo centras, – iškiliausia iš jų, nes šiuolaikinėje visuomenėje ji atlieka ne vieną svarbią funkciją: informacinę, edukacinę, kultūrinę, archyvinę, socialinę, rekreacinę (*ten pat*).

Šiame darbe pasirinkta nagrinėti viešųjų bibliotekų edukacinę, arba kultūrinę edukacijos, funkcija neatsitiktinai. Mat, kaip pabrėžia V. Aramavičiūtė (2005), viena iš moksleivių ugdymo

problemų – per menkas nepamokinės veiklos auklėjamasis efektas. Nors klasikinėje Lietuvos pedagogikoje auklėjimas laikomas pagrindine funkcija, dabartinėje mokykloje pastebima tendencija labiau pripažinti pragmatinę švietimo funkciją, švietimą suvokiant vien kaip mokymą, ignoruojant auklėjimą, tačiau „išsilavinimas be išsiauklėjimo gali atsisukti prieš patį žmogų ir kultūrą“ (Pukelis, 1995, p. 39). Kultūra – pagrindinis, neatsiejamas ugdymo veiksnys. Edukacinė, arba kultūrinės edukacijos, funkcija apima bibliotekų įtaką ir reikšmę ugdant jaunimą, remiant popamokinę veiklą, tenkinant moksleivių kultūrinius ir savišvietos poreikius (*Bibliotekų programa, 2000–2001*).

Vertėtų atkreipti dėmesį, kad viešosios bibliotekos edukacinė funkcija dažnai suprantama ir analizuojama kaip funkcinio raštingumo – vaikų ir suaugusiųjų – ugdymas ir skaitymo propagavimas. Darbe laikomasi požiūrio, kad suaugusiųjų neraštingumas – nepakankamo ugdymo vaikystėje ir paauglystėje pasekmė, todėl mokslinio dėmesio akiratin patenka ir edukacinė bibliotekos renginių įtaka ugdymui.

Temos iširtumas. Pasaulyje viešųjų bibliotekų edukacinę veiklą ir jų reikšmę ugdymui tyrė J. F. Shubert (1992), S. Reardon (2011) iš JAV, K. M. Saiful Islam (2009) iš Bangladešo Dakos universiteto, L. T. Abraham (2010) iš Indijos; viešųjų bibliotekų įtaką vaikų raštingumui ugdyti ir skaitymui propaguoti analizavo D. Celano ir S. B. Neuman (2001) iš JAV, R. Mizzi iš Maltos (2008); viešųjų bibliotekų ir švietimo sistemos istoriją, sąsajas ir bendradarbiavimą – J. Pateman (2005), E. S. Clay III (2009) iš JAV ir kt.

2007 m. Lietuvoje Vilniaus pedagoginio universiteto mokslininkai (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007) atliko tyrimą „Mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimas švietimo sistemoje“, kurio vienas iš uždavinių buvo nustatyti moksleivių dalyvavimo kultūrinės edukacijos veikloje poreikius ir galimybes mokykloje ir už jos ribų. Tyrimo rezultatai parodė, kad nors savivaldybėse vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos lyderiai yra kultūros centrai (39,5 proc.), didelę reikšmę moksleivių kultūrinės edukacijos poreikiams tenkinti turi ir bibliotekos (19,7 proc.).

2008 m. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu G. Tautkevičienė ir G. Duobinienė (2008) atliko šalies aukštųjų ir bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekų kokybės ir mokymo / mokymosi poreikių tenkinimo tyrimą. Tyrimo išvados palankios aukštųjų mokyklų bibliotekoms: akademinės bibliotekos komplektuoja dokumentų fondus, atsižvelgdamos į dėstytojų ir studentų informacijos poreikius, t. y. kaupia mokslo tiriamajai veiklai ir studijoms būtinus informacijos šaltinius; absoliuti dauguma aukštųjų mokyklų dėstytojų ir studentų gerai vertina bibliotekininkų kompetenciją ir jų teikiamų paslaugų kokybę. Taip pat tyrimo išvadose pažymima, kad bendrojo ugdymo mokyklų moksleiviai pakankamai aprūpinami vadovėliais, mokytojai – metodine literatūra ir kitais ugdymui(si) reikalingais leidiniais; kiekvienais metais atnaujinamas vadovėlių fondas daro teigiamą įtaką ugdymo proceso kokybei.

2008 m. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos užsakymu rinkos analizės ir tyrimų grupė UAB RAIT atliko kompleksinį tyrimą „Informacinės technologijos Lietuvos viešosiose bibliotekose“ (Šumskas, 2008), kurio tikslas – ištirti esamą viešosios interneto prieigos bibliotekose situaciją ir įvertinti gyventojų, besinaudojančių informacinėmis technologijomis, gaunamą naudą. Vykdamas tyrimą atlikta ir reprezentatyvi Lietuvos vaikų (12–14 metų) apklausa, kurioje dalyvavo 592 vaikai, viešųjų bibliotekų lankytojai. Minėto tyrimo išvadose nurodoma, kad, lankydami viešosiose bibliotekose, 86 proc. vaikų pasiima knygų į namus, 37 proc. – skaito knygas ir periodiką bibliotekoje, bet daugeliui vaikų biblioteka asocijuojasi su galimybe išmokti naudotis kompiuteriu ir internetu.

Skaitymo kultūros ugdymą, šiame darbe vertinamą kaip vieną iš viešosios bibliotekos uždavinių, skaitymo teorijos, metodikos ir praktikos klausimais Lietuvoje analizavo A. Glosienė, G. Raguotienė, V. Rimša (cit. Sibrian, 2009).

Kaip pastebi mokslininkai, švietimo kokybės vertinimas – sudėtingas procesas. Šiuolaikinės ugdymo įstaigos suvokiamos kaip lanksčios ir atviros kaitai sistemos. Kiekviena švietimo institucija turi išsiaiškinti savo poreikius ir sukurti tuos poreikius plėtojančią strategiją, teikdama kokybiškas paslaugas klientams, konkuruodama švietimo rinkoje (Gedminienė, Gumuliauskienė, 2008). Ugdymo kokybę mokslininkų aiškinama nevienareikšmiškai: vieni jų teigia, kad „kokybės mokslas ugdymo kokybę traktuoja kaip proceso (veiklos) kokybės ir rezultato kokybės vienovę“ (Burškaitienė, Vilkonienė, 2009, p. 112), kiti ugdymo kokybę siūlo apibrėžti kaip „ugdymo proceso ir rezultato savybių, lemiančių ugdymo orientaciją į socialinių tinklų realizavimą, asmenybės išsimokslinimą, socialinių, psichinių ir fizinių savybių raišką, visumą“ (Neifachas, 2007b, cit. Burškaitienė, Vilkonienė, 2009, p. 112). Siekiant užtikrinti ugdymo kokybę, nepakanka dialogo tarp mokyklos bendruomenės – vis didesnę reikšmę ugdymo kokybei įgauna tarpinstitucinis švietimo, mokslo, informacijos ir kultūros įstaigų bendradarbiavimas. V. Vaicekauskienė (2007, p. 67), remdamasi K. Morrison, pateikia tokį švietimo kokybės sampratų rinkinį: „*Kokybė yra: tai, ką vartotojas laiko kokybe; patikimumas; tobulumas; tikslų pasiekimo laipsnis; tinkamumas paskirčiai; specifikacijų (reikalavimų, instrukcijų, techninių sąlygų) atitiktis.*“

Turint omeny pastaruosiu metu mažėjantį bibliotekų finansavimą ir „karpomas“ lėšas naujiems dokumentams įsigyti, t. y. bene pagrindinius veiksnius, lemiančius tai, kad viešosiose bibliotekose trūksta leidinių ir kitokių dokumentų, būtinų moksleivių ir pedagogų edukaciniams poreikiams tenkinti, taip pat tobulėjančių informacinių technologijų įtaką vaikams ir pedagogams vis dažniau rinktis alternatyvius, dažnai nekokybiškos informacijos, paieškos kanalus (pvz., internetą) ir laisvalaikio leidimo būdus, galima numanyti, kad prastėja viešosios bibliotekos, kaip papildomojo ugdymo institucijos, veiklos kokybė, jos galimybės tinkamai vykdyti savo edukacinę funkciją ir

silpnėja jos įtaka kokybiškam moksleivių ugdymo(si) poreikių tenkinimui: bibliotekos „sunkiai pajėgia tinkamai atlikti savo tiesiogines funkcijas, jos nepakankamai aprūpinamos spaudiniais ir leidiniais, didelė dalis skiriama įsigyti kompiuterinės įrangos, nepakankamai koordinuojama veikla formuojant bibliotekų politiką“ (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010, p. 6).

Tyrimo problema. Neįvertinta viešosios bibliotekos edukacinės veiklos kokybė moksleivių ugdymo(si) kontekste.

Tyrimo objektas – viešosios bibliotekos edukacinė veikla.

Tyrimo tikslas – įvertinti viešosios bibliotekos edukacinės veiklos kokybę moksleivių ugdymo(si) kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti tarptautinius ir nacionalinius dokumentus, reglamentuojančius viešųjų bibliotekų veiklą, bei mokslinę literatūrą apie edukacinę viešųjų bibliotekų funkciją.
2. Pagal išskirtus vertinimo kriterijus ir rodiklius įvertinti viešosios bibliotekos veiklos kokybę moksleivių ugdymo(si) kontekste.
3. Atlikti viešųjų bibliotekų ataskaitų analizę edukacinės veiklos aspektu.
4. Išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie viešosios bibliotekos teikiamas edukacines paslaugas.

Tyrimo klausimas: ar viešosios bibliotekos edukacinė veikla padeda siekti moksleivių ugdymo(si) tikslų?

Hipotezė. Viešosios bibliotekos edukacinė veikla gali daryti reikšmingą įtaką moksleivių ugdymui(si).

Tyrimo metodologija. Šiame tyrime remiamasi: a) *humanistine asmenybės teorija* (Maslow, 2006), pagal kurią asmenybė nuolat auga ir vystosi siekdama savirealizacijos; „humaniškumas (žmoniškumas) tebėra kertinis pamatas, kuriuo turi remtis visas auklėjimo pastatas“ (Jovaiša, 2003, p. 36); b) *integruotojo ugdymo teorija*, atmetančia vienpusį, siaurai suprantamą mokymą. Teorijos atstovų (J. A. Komenskis, Ž. Ž. Ruso, J. H. Pestalocis) nuostata, „būtina išlaikyti trijų prigimtinių jėgų – fizinės, protinės, dorovinės (rankos, proto, širdies) lavinimo vienovę ir pusiausvyrą“ (cit. Valatkienė, 2005). Pagal šią integruotojo, arba pilnutinio, ugdymo teoriją, kurios pagrindus Lietuvoje padėjo S. Šalkauskis (1992), daug dėmesio skiriama ugdymo integracijai, nepriešinant vienų mokomųjų dalykų su kitais; siūloma kompleksinė ugdymo sistema, vieną dalyką siejant su kitu, mokymą – su auklėjimu, mokymo metodus ir mokyklinį ugdymą – su moksleivio kasdieniu gyvenimu (cit. Valatkienė, 2005); c) *idealistinio požiūrio* į ugdymą nuostatomis, privalu sukurti tokią ugdomąją aplinką, kad būtų sudarytos sąlygos kiekvieno ugdytinio prigimtinių dvasinių, humanistinių vertybių sklaidai, jo saviraidai (Bitinas, 2000, p. 133).

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, dokumentų analizė, anketinė apklausa, kiekybiniai ir kokybiniai (*content*) duomenų analizės metodai.

Tyrimo etapai:

Pirmajame etape, išanalizavus tarptautinius ir nacionalinius dokumentus, reglamentuojančius viešųjų bibliotekų veiklą bei mokslinę literatūrą apie edukacinę viešųjų bibliotekų funkciją, atliktas viešosios bibliotekos veiklos kokybės moksleivių ugdymo(si) kontekste teorinis pagrindimas.

Antrajame etape (2011 m. gruodžio – 2012 m. kovo mėn.), siekiant nustatyti Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos kokybę ir jų įtaką moksleivių ugdymui, atliktas dviejų dalių tyrimas: reprezentatyvi anketinė Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų apklausa ir 15 viešųjų bibliotekų 2010 m. tekstinių veiklos ataskaitų analizė. Į 345 Lietuvos mokyklas buvo išsiųstos elektroninės anketos. Į jas atsakė 60 pedagogų iš 15 Lietuvos rajonų.

Trečiajame etape (2012 m. kovo – balandžio mėn.) analizuoti ir apibendrinti tyrimo duomenys. Taikant kiekybinius ir kokybinius (*content*) duomenų analizės metodus, išanalizuota 15 Lietuvos savivaldybių, t. y. tų rajonų, kurių pedagogai dalyvavo anketinėje apklausoje, viešųjų bibliotekų 2010 m. veiklos tekstinės ataskaitos. Rengtos išvados ir rekomendacijos.

Tyrimo apribojimai. Ne visų nagrinėjamų viešųjų bibliotekų 2010 m. veiklos tekstinėse ataskaitose rasti tyrimui būtini veiklos rodikliai arba taikyta skirtinga duomenų skaičiavimo metodika.

Rezultatų naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Darbe pirmą kartą plačiau analizuota Lietuvos ne bendrojo ugdymo mokyklos ar akademinės, o viešosios bibliotekos veiklos kokybė edukaciniu aspektu, tiriant visus viešosios bibliotekos sektorius ir veiklos segmentus: dokumentų fondą, elektronines paslaugas, renginių organizavimą, projektinę veiklą bendradarbiaujant su mokyklomis ir kt., vienos iš svarbiausių vartotojų grupių – pedagogų – požiūriu.

Gauti tyrimo rezultatai svarbūs viešosios bibliotekos, ne tik kaip kultūros, informacijos, bet ir kaip informaciojo ugdymo (savišvietos) įstaigos, veiklos trūkumams, jų priežastims nustatyti ir kokybei gerinti; jos, kaip edukacijos centro, įtakai, knygos ir skaitymo reikšmei informacinių technologijų amžiuje išlaikyti bei stiprinti. Tyrimo rezultatai reikšmingi siekiant atkreipti visuomenės, valdžios, atsakingų institucijų dėmesį į mokyklos bendruomenės – moksleivių ir pedagogų – edukacijos poreikius, jų tyrimų būtinumą ir įvertinti dviejų švietimo įstaigų – bendrojo ugdymo mokyklos ir viešosios bibliotekos – bendradarbiavimo svarbą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 1 priedas. Tyrimo rezultatus iliustruoja 17 paveikslų ir 6 lentelės.

Pagrindinės sąvokos

Biblioteka – įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas juridinis asmuo, veikiantis informacijos sklaidos, kultūros, mokslo ir švietimo srityse ir vykdamas bibliotekų veiklą, arba juridinis asmens, turinčio teisę vykdyti bibliotekų veiklą, struktūrinis padalinys (*LR bibliotekų įstatymas, 2004*).

Dokumentas – naudojama ir saugojama laikmena su joje įrašyta informacija: knyga, periodinis leidinys, rankraštis, natos, mikroformos, garsinis ir (arba) regimasis, kartografinis, vaizdinis, elektroninis, aklujų (Brailio) raštu išspausdintas ir kitu būdu pateikiantis informaciją dokumentas (*LR bibliotekų įstatymas, 2004*).

Informalusis ugdymas – savaiminis, nuolat vykstantis mokymasis, kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir praktine patirtimi (*LR švietimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija, 2001*).

Neformalusis ugdymas – ugdymas, vykstantis pagal įvairias ikimokyklinio ugdymo, vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų neformaliojo švietimo programas (*LR švietimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija, 2001*).

Šiame darbe ugdymas – formalusis, neformalusis, informalusis – suprantamas plačiąja prasme – kaip vyksmas, integruojantis kelias funkcijas: mokymą, prusinimą, auklėjimą, lavinimą (Jovaiša, 2003). Viešosios bibliotekos, kaip papildomojo ugdymo institucijos, veikla vertinama neatskiriant moksleivių švietimo, t. y. prusinimo ir mokymo, nuo veikdinimo, t. y. lavinimo ir auklėjimo.

Ugdymas – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2004*).

Ugdymo kokybė – „sutartinių vertės požymių visuma, rodanti, kokių laipsnių, būdais bei priemonėmis švietimo įstaiga pasiekia savo paskirčiai būdingų nacionalinės švietimo sistemos ugdymo tikslų, tenkina ugdytinių poreikius, padeda pasiekti mokiniams asmenybės brandos, geba valdyti procesus ir sąlygas“ (*Barkauskaitė, Bruzgelevičienė, 2004, p. 13*).

Vartotojas – asmuo, šio įstatymo besinaudojimosi biblioteka taisyklių nustatyta tvarka įgijęs teisę naudotis bibliotekos paslaugomis (*LR bibliotekų įstatymas, 2004*).

Viešoji biblioteka – visiems vartotojams prieinama biblioteka, kaupianti ir sauganti universalų teritorijos (apskrities, savivaldybės), kurioje ji yra, bendruomenės poreikius tenkinantį dokumentų fondą (*LR bibliotekų įstatymas, 2004*).

1. VIEŠOJI BIBLIOTEKA IR ŠVIETIMAS: TEORINIAI ASPEKTAI

1. 1. Tarptautinių ir nacionalinių dokumentų, reglamentuojančių viešųjų bibliotekų veiklą, analizė edukaciniu aspektu

Lietuvos viešųjų bibliotekų, kaip ir kitų kultūros, švietimo įstaigų, veikla reglamentuojama šalies ir tarptautinių dokumentų, nustatančių jos teises, pareigas ir veiklos kokybės reikalavimus.

Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys viešųjų bibliotekų veiklą, yra šie: *UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas, IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairės.*

UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas pirmą kartą priimtas UNESCO prašymu IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) antrame UNESCO generalinės konferencijos posėdyje 1972-aisiais, Tarptautiniais knygos metais. Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija, Viešųjų bibliotekų skyrius, 1996 m. atnaujino manifestą (*Revision of the UNESCO Public Library Manifesto, 1996*).

1994 m. buvo išleista trečioji, dabartinė IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų manifesto versija (*UNESCO Public Library Manifesto, 1994*). Manifestas pripažintas kaip svarbus dokumentas, apibrėžiantis pagrindinius viešųjų bibliotekų veiklos principus (*The Public Library Service, 2001*).

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų manifeste (1994) konstatuojama, kad konstruktyvus bendradarbiavimas ir demokratijos raida priklauso nuo pakankamo švietimo, taip pat nuo laisvų, neribotų galimybių gauti žinių, naudotis informacija ir kultūros vertybėmis. Viešoji biblioteka – švietimo, kultūros ir informacijos centras, sudaro sąlygas mokytis visą gyvenimą, nepriklausomai priimti sprendimus ir dalyvauti kultūriniame gyvenime visiems: asmenims ir socialinėms grupėms, teigiama manifeste (*UNESCO Public Library Manifesto, 1994*). Laikantis pagrindinio viešosios bibliotekos veiklos principo – atsižvelgiant į galimybes ir sąlygas, kokybiškai tenkinti vietos bendruomenės poreikius, manifeste apibrėžta viešosios bibliotekos misija, kuri, be kitų, apima ir tokius uždavinius: *ugdyti ir stiprinti ankstyvojo amžiaus vaikų skaitymo įgūdžius; visais lygmenimis remti individualų, neformalųjį, ir formalųjį ugdymą; sudaryti galimybes asmenybės kūrybingumui ugdyti; skatinti kultūros paveldo pažinimą, mokytis vertinti meną, mokslo pasiekimus ir naujoves; teikti kokybiškas informacijos paslaugas vietos įmonėms, asociacijoms ir interesų grupėms; dalyvauti raštingumo ugdymo veikloje ir programose įvairaus amžiaus grupėms, jei reikia, inicijuoti tokią veiklą ir kt. (UNESCO Public Library Manifesto, 1994).*

Manifestas, išverstas į daugiau kaip dvidešimt kalbų, turėjo didelę įtaką viešųjų bibliotekų plėtrai. Iškilus būtinybei konkrečiau apibrėžti praktinės veiklos gaires ir standartus, kuriuos bibliotekininkai galėtų taikyti teikdami viešosios bibliotekos paslaugas, 2001 m. parengtos IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairės, pakeitusios 1986 m. išleistas Viešųjų bibliotekų gaires.

2001 m. išleistas IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gaires sudaro šeši skyriai, pirmajame kurių – „Viešųjų bibliotekų vaidmuo ir paskirtis“ – pabrėžiama, kad svarbiausias viešosios bibliotekos tikslas – įvairiais būdais teikti išteklius ir paslaugas, kad būtų patenkinti asmenų ir grupių švietimo, informacijos, asmeninio tobulėjimo, taip pat poilsio ir laisvalaikio poreikiai, bei 1.3.1. dalyje „Švietimas“ akcentuojama, jog mokymasis nesibaigia įgijus formalųjį išsilavinimą: daugeliui žmonių mokymasis – tai visą gyvenimą trunkanti veikla, todėl viešoji biblioteka tinkamais būdais turėtų teikti medžiagą formaliojo ir neformaliojo mokymosi procesams remti. Biblioteka turėtų padėti vartotojui efektyviai naudotis mokymosi šaltiniais, taip pat teikti paslaugas, suteikiančias galimybes žmonėms mokytis. „Galimybė gauti informaciją ir efektyviai ja pasinaudoti yra gyvybiškai svarbu sėkmingam švietimui ir, kur tik įmanoma, viešosios bibliotekos turėtų bendradarbiauti su kitomis švietimo organizacijomis mokydamos naudotis informacijos ištekliais“ (*The Public Library Service*, 2001, p. 2).

Antrojo IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių skyriaus „Teisinė ir finansinė sistema“ 2.6. dalyje „Viešosios bibliotekos administravimas“ akcentuojama geros viešųjų bibliotekų vadybos ir administravimo būtinybė: viešosios bibliotekos administravimas neturėtų būti savatiksliis, jis turėtų būti orientuotas į paslaugų, skirtų vartotojams, gerinimą, todėl trečiajame skyriuje – „Vartotojų poreikių tenkinimas“, vadovaujantis IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų manifestu (1994), sėkmingam viešosios bibliotekos tikslų įgyvendinimui pabrėžiama būtinybė, kad bibliotekos teikiamos paslaugos turi būti vienodai prieinamos visiems potencialiems jos vartotojams.

IFLA/UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001) išskiriami svarbiausi elementai, būtini efektyvioms viešosios bibliotekos paslaugoms teikti, t. y.: *potencialių vartotojų nustatymas; vartotojų poreikių analizė; paslaugų grupėms ir asmenims plėtra; klientų aptarnavimo politikos diegimas; vartotojų švietimo skatinimas; bendradarbiavimas ir dalijimasis ištekliais; elektroninių tinklų kūrimas; bibliotekų aprūpinimas patalpomis.*

Analizuojamose IFLA/UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001) išskiriamos trys potencialių viešosios bibliotekos vartotojų grupės:

- 1) įvairaus amžiaus žmonės įvairiais gyvenimo etapais: vaikai; jaunimas; suaugusieji;

- 2) asmenys ir grupės žmonių, turinčių specialiųjų poreikių: skirtingų kultūrų žmonės ir etninės grupės, taip pat vietos gyventojai; neįgalieji; žmonės, neišeinantys iš namų; instituciškai izoliuoti žmonės, pvz., žmonės, besigydančios ligoninėse, kaliniai;
- 3) įvairios bendruomenės institucijos: švietimo, kultūros, savanorių organizacijos ir grupės, veikiančios bendruomenėje; verslo bendrijos; valdymo organai, pvz., vietos valdžios institucijos.

Dokumento trečiojo skyriaus 3.4.1. dalyje „Paslaugų teikimas“ pabrėžiama, kad viešosios bibliotekos, teikdamos paslaugas ir pačioje bibliotekoje, ir už jos ribų, bendruomenėje, turėtų sudaryti sąlygas naudotis savo paslaugomis visiems vartotojams, neišskirdamos ir žmonių, negalinčių skaityti ar gebančių sunkiai skaityti spausdintus tekstus. Pagrindinės viešosios bibliotekos paslaugos, kurios turėtų būti prieinamos vartotojui įvairiu formatu ir priemonėmis, nurodoma IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001), yra šios:

- knygų ir kitų dokumentų išdavimas;
- aprūpinimas knygomis ir kita medžiaga, skirta naudotis bibliotekoje;
- informacijos paslaugos naudojant spausdintinius ir elektroninius šaltinius;
- skaitytojų konsultavimas ir išankstinio užsakymo paslaugos;
- bendruomenės informavimo paslaugos;
- vartotojų švietimas ir raštingumo ugdymo programų rėmimas;
- programos ir renginiai.

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse nemažai dėmesio skiriama viešosios bibliotekos reikšmei vaikams ir jaunimui ugdyti. Siūlydamos platų spektrą informacinių dokumentų ir veiklos rūšių, viešosios bibliotekos suteikia vaikams galimybę patirti skaitymo džiaugsmą, naujų žinių ir vaizduotės kūrinį atradimo jaudulį. Kaip rašoma 3.4.2. dalyje „Paslaugos vaikams“, vaikai ir jų tėvai turėtų būti mokomi naudotis visomis bibliotekos teikiamomis galimybėmis, ugdyti įgūdžius, kaip naudotis spausdintiniais dokumentais ir elektroninėmis informacijos priemonėmis; be to, viešosios bibliotekos turėtų siūlyti vaikams specialių edukacinių renginių (*The Public Library Service*, 2001).

Minėto dokumento 3.4.3 dalies „Paslaugos jaunimui“ nuostatomis, viešosios bibliotekos turėtų aprūpinti jaunimą spausdintais dokumentais, taip pat elektroniniais informacijos ištekliais, atspindinčiais jų interesus ir kultūrą. Tai reiškia, jog kai kuriais atvejais bibliotekai tektų įsigyti įvairių dokumentų (medžiagos), kurie nelaikomi įprastais bibliotekos ištekliais, pvz.: populiarūs romanai, knygos ir televizijos serialai, muzika, vaizdajuostės, paauglių žurnalai, afišos, kompiuteriniai žaidimai.

Vaikams ir jaunimui, kaip ir suaugusiesiems, viešosios bibliotekos paslaugos turėtų būti teikiamos, atlikus vartotojų poreikių analizę ir atsižvelgiant į gautus rezultatus. Pasak IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių rengėjų, viešoji biblioteka, planuodama savo paslaugas, turėtų atsižvelgti į šiuos pagrindinius vartotojų poreikius: *mokymasis visą gyvenimą; laisvalaikio interesai; informacijos poreikis; bendruomenės veikla; kultūrinė veikla; pramoginė literatūra* (*The Public Library Service*, 2001).

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų rengėjai pabrėžia ypatingą viešųjų bibliotekų svarbą mokymuisi visą gyvenimą. 3.4.5. dalyje „Mokymasis visą gyvenimą“, atkreipiant dėmesį, kad šių bibliotekų vaidmuo švietimo tinkle vis auga ir bibliotekos turėtų sudaryti galimybes švietimo įstaigoms patenkinti savo poreikius, teigiama: „Viešoji biblioteka remia mokymąsi visą gyvenimą, bendradarbiaudama su mokyklomis ir kitomis švietimo institucijomis, kad padėtų įvairaus amžiaus moksleiviams siekti formaliojo išsilavinimo“ (*The Public Library Service*, 2001, p. 29).

Ryšiai su vietos mokyklomis ir visa švietimo sistema IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių trečiojo skyriaus „Vartotojų poreikių tenkinimas“ 3.7.2 dalyje „Ryšiai su mokyklomis“ apibūdinami kaip patys svarbiausi tarpinstituciniai viešosios bibliotekos ryšiai, apimantys įvairias bendradarbiavimo formas, tarp kurių išskiriamos ir *bendrų programų kūrimas; bendradarbiavimas kuriant mokymosi priemones; klasių lankymasis viešojoje bibliotekoje; bendras skaitymo ir raštingumo skatinimas; bendrai organizuojami susitikimai su knygų autoriais* ir kt. (*The Public Library Service*, 2001).

IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairių (2001, p. 71) skyriuje „Viešųjų bibliotekų vadyba ir rinkodara“ pabrėžiama, kad „sėkmingai veikianti viešoji biblioteka yra dinamiška organizacija, dirbanti su kitomis institucijomis ir asmenimis, teikdama daugybę bibliotekos ir informacijos paslaugų, kad patenkintų įvairius besikeičiančius bendruomenės poreikius“.

Be aptartųjų tarptautinių dokumentų, taip pat svarbūs yra: Kopenhagos deklaracija, Europos Parlamento Kultūros, jaunimo, švietimo ir žiniasklaidos komiteto raportas apie bibliotekų vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje, Europos Komisijos studija „Viešosios bibliotekos ir informacijos visuomenė“, Europos Tarybos Kultūros komiteto raportas „Bibliotekų įstatymai ir politika Europoje“, IFLA pareiškimas dėl raiškos laisvės (*The Copenhagen Declaration*, 1999).

Kopenhagos deklaracija, kaip bendra visos Europos viešųjų bibliotekų ateities deklaracija, priimta 1999 m. spalio 14–15 d. Europos Sąjungos *PubliCa* projekto konferencijoje viešųjų bibliotekų politikos klausimais. Politikai ir bibliotekininkai iš 31 Europos šalių susitiko aptarti gyvybiškai svarbaus viešųjų bibliotekų vaidmens informacijos visuomenėje.

Pritardami UNESCO viešųjų bibliotekų manifestui, IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėms, Europos Parlamento Kultūros, jaunimo, švietimo ir žiniasklaidos komiteto raportui apie

bibliotekų vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje, Europos Komisijos studijai „Viešosios bibliotekos ir informacijos visuomenė“, Europos Tarybos Kultūros komiteto raportui „Bibliotekų įstatymai ir politika“, IFLA konferencijos dalyviai išskyrė tris pagrindinius viešosios bibliotekos vaidmenis informacijos visuomenėje:

- *demokratija ir pilietiškumas*. Viešoji biblioteka turi strategines galimybes informacijos visuomenės piliečiams pagerinti savo gyvenimo kokybę, suteikdama nemokamą, lygią ir laisvą prieigą prie aukštos kokybės informacijos;
- *ekonominė ir socialinė plėtra*. Viešosios bibliotekos skatina bendruomenių augimą, teikdamos informacijos paslaugas, geriausiai tenkinančias bendruomenės reikmes. Jos padeda mažinti socialinius skirtumus tarp gaunančių pakankamai informacijos ir jos stokojančių Europos piliečių;
- *tęstinis mokymasis*. Platus, gerai išvystytas viešųjų bibliotekų tinklas visoje Europoje – ekonomiškai tęstinio mokymosi infrastruktūra, lengvai pasiekiamą galimybę naudotis virtualiaisiais tinklais. Viešosios bibliotekos remia ir visų lygių formalųjį mokymą, kultūrinę ir kalbinę įvairovę. Viešosios bibliotekos – kultūros įstaigos, pagal Europos Sąjungos sutartį atsakingos už kultūros paveldą, literatūrą ir raštingumo puoselėjimą (*The Copenhagen Declaration, 1999*).

Be kita ko, Kopenhagos konferencijos dalyviai ragina viešąsias bibliotekas:

1. Būti pasirengusias iš naujo įvertinti savo funkcijas, išteklius ir taip pakeisti savo paslaugas, kad jos atitiktų kintančius visuomenės poreikius.
2. Siekti ilgalaikio bendradarbiavimo ir partnerystės su kitomis kultūros ir švietimo įstaigomis.
3. Rūpintis, kad, efektyviai teikiant paslaugas visiems bendruomenės sektoriams, bendruomenės nariai būtų informuoti, kokių išteklių yra viešųjų bibliotekų tinkle, ir jaustųsi gali jais visais naudotis (*The Copenhagen Declaration, 1999*).

Lietuvos viešosios bibliotekos, kaip ir kitos šalies bibliotekos, vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymu, steigimo dokumentais ir kitais teisės aktais.

Pagrindinis Lietuvos įstatymas, reglamentuojantis bibliotekų, tarp jų ir viešųjų, veiklą, yra Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas, kuris „nustato bibliotekų veiklos valstybinį valdymą, bibliotekų sistemą, bibliotekų fondo sudarymo tvarką, šio fondo struktūrą ir jo apsaugą“ (*Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas, 2004, p. 1*). Minėto įstatymo 2 ir 3 dalyje nurodomos viešosios bibliotekos funkcijos ir paskirtis: „biblioteka užtikrina valstybinių bibliotekininkystės plėtojimo programų vykdymą apskrityje, aptarnauja vartotojus, yra apskrities teritorijoje veikiančių viešųjų

bibliotekų veiklos tyrimo, koordinavimo, metodinės pagalbos, tarpbibliotekinio abonemento, bibliografijos, kraštotyros ir informacijos centras ir kt.“ (p. 5).

Ketvirtajame Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymo skirsnyje „Lietuvos bibliotekų fondas ir jo apsauga“ daug dėmesio skiriama bibliotekos vartotojams ir pabrėžiama, jog pagrindinis bibliotekos tikslas – vartotojų poreikių tenkinimas.

Kiekvienos viešosios bibliotekos nuostatuose, vadovaujantis bibliotekos veiklą reglamentuojančiais įstatymais ir kitais dokumentais, suformuluojami konkretūs veiklos tikslai ir jiems įgyvendinti reikalingos funkcijos. Ne vienas viešosios bibliotekos nuostatų punktas dažnai skiriamas bibliotekos edukacinei funkcijai. Pvz., Šiaulių miesto savivaldybės viešosios bibliotekos nuostatuose (2010) pabrėžiama, kad biblioteka:

- 15.9. organizuoja ir vykdo kultūrinius, šviečiamuosius renginius, vykdo edukacines programas, informuoja visuomenę apie viešus renginius, parengdama reklaminę medžiagą;
- 15.10. vykdo ir rengia vaikų neformaliojo švietimo programas.

Tam, kad galima būtų visapusiškiau vertinti viešosios bibliotekos veiklos kokybę edukaciniu aspektu Lietuvos situacijoje, pravartu apžvelgti, kokia situacija užsienio šalyse.

1. 2. Viešosios bibliotekos ir jų edukacinė veikla užsienio šalyse

Kalbant apie viešųjų bibliotekų įtaką švietimui, tikslinga remtis C. Miller'io pasiūlytu bendruomenių ir valstybės vaidmens modeliu (Miller, 1998, cit. Pateman, 2002). Pagal šį modelį pasaulio šalys skirstomos į keturias grupes:

1. *Buvusios socialistinės šalys* (pereinančios nuo planinės prie rinkos ekonomikos, pvz., buvusios Tarybų Sąjungos respublikos ir socialistinės Rytų Europos šalys). Čia žmonių gyvenimo lygis krinta ir anksčiau buvusi gerai išvystyta bibliotekų infrastruktūra prastėja.
2. *Išsivysčiusios šalys* (rinkos ekonomikos, pvz., Didžioji Britanija ir Vakarų Europos valstybės). Čia palaikomos privačios iniciatyvos, siekiama, kad viešąsias paslaugas teikiančios įstaigos, tarp jų ir viešosios bibliotekos, taptų mažiau priklausomos nuo valstybės.
3. *Socialistinės šalys* (planinės ekonomikos, pvz., Kinija ir Vietnamas). Švietimas ir bibliotekos čia tarnauja socializmui kurti, nors užsienio kapitalas gali turėti tam tikros įtakos.
4. *Komunistinės šalys* (kuriančios komunizmą, pvz., Kuba ir Šiaurės Korėja). Šiose šalyse švietimas ir bibliotekos yra nemokamos ir gerai finansuojamos, aprūpinamos ištekliais, nepaisant ekonominės blokados metų.

Buvusioje Tarybų Sąjungoje ir buvusiose socialistinėse Rytų Europos šalyse švietimo sistemos padėtis, pasikeitus politinei santvarkai, pablogėjo: sumažėjo mokinių, lankančių mokyklas, mažiau jaunimo įgyja pagrindinį išsilavinimą ir stoja į aukštąsias mokyklas.

Tarybų Sąjunga buvo viena iš šalių, išleisdavusių daugiausia knygų (beveik 4 milijonus per metus). Joje buvo daugiausia bibliotekų pasaulyje (330 000). Šalis turėjo vieną didžiausių pasaulyje bibliotekos dokumentų kolekcijų (iš viso daugiau kaip 3 milijardus tomų). Kasmet būdavo išleidžiama vidutiniškai septynios knygos vienam gyventojui. Daugelį metų UNESCO tokius Tarybų Sąjungos pasiekimus laikė sektinu pavyzdžiu kitoms šalims. Dabar šis modelis sugriautas: bibliotekos uždaromos, darbuotojai atleidžiami, mažinama lėšų knygoms įsigyti. Bibliotekų statusas ir bibliotekininkų atlyginimai sumenko. Knygų išleidžiama mažiau nei bet kada, o kainos tokios didelės, kad daugumai žmonių jos sunkiai įperkamos. Panaši padėtis ir kitose buvusiose socialistinėse Rytų Europos šalyse (Pateman, 2002).

Didžiojoje Britanijoje juodaodžiai vaikai daugiau kaip tris kartus dažniau šalinami iš mokyklos nei baltaodžiai. Mokyklos pasiekimų lygis kelia susirūpinimą – daugybė vaikų nebaigia mokyklos. Dėl šios priežasties peržiūrimi švietimo standartai, diegiamos naujovės – mokyklose skiriama papildomų valandų raštingumui ugdyti, siekiant, kad kuo daugiau žmonių, baigdami mokyklą, turėtų pagrindinius skaitymo įgūdžius. Didžiojoje Britanijoje galimybės siekti aukštojo mokslo iš dalies priklauso nuo galimybės sumokėti mokesčius už mokslą. Nors bendras procentas žmonių, neturinčių išsilavinimo, sumažėjo, 1995 metais beveik trečdalis devyniolikamečių Didžiosios Britanijos gyventojų neturėjo pripažįstamo pagrindinio išsilavinimo (Pateman, 2002).

Sumažėjus finansavimui, nemažai Didžiosios Britanijos bibliotekų buvo uždaryta, sumažinta darbuotojų, sutrumpintas darbo laikas, sumažėjo knygų fondai. Kaip rodo tyrimai, per dešimtmetį buvo uždarytos mažiausiai 179 bibliotekos 56 administracinėse vietovėse (Proctor, Lee ir Reilly, 1998, cit. Pateman, 2002).

Tyrimai rodo, kad daugumos Didžiojoje Britanijoje veikiančių bibliotekų vadovai neturi strategijos, kaip mažinti visuomenės socialinę atskirtį. Viešosios bibliotekos kritikuojamos dėl nepakankamo dėmesio etninėms mažumoms ir kitoms diskriminaciją patiriančioms socialinėms grupėms: homoseksualams, moterims, vaikams (Pateman, 2002).

Kitose Vakarų Europos šalyse viešųjų bibliotekų padėtis skiriasi: pvz., Suomijoje, Danijoje ir Švedijoje viešosios bibliotekos yra puikiai aprūpinamos, teikia kokybiškas paslaugas, o Italijoje, Portugalijoje ir Ispanijoje bibliotekų infrastruktūra nėra taip gerai išplėtota (Pateman, 2002).

Švedijos bibliotekų akte nurodoma: visų rūšių bibliotekos privalo bendradarbiauti su viešosiomis ir mokyklų bibliotekomis, kad vartotojams būtų teikiamos kokybiškos bibliotekos paslaugos (*LIS Education and the Role of Library in Education in Sweden*, 2005). 2005 m.

Švedijoje veikė 1321 viešoji biblioteka – 10 proc. mažiau nei 1999 m. Švedijoje viešųjų bibliotekų fondus sudaro 84,3 proc. knygos, likusius 15,7 proc. – audiovizualiniai ir kitokie dokumentai. Švedijos viešųjų bibliotekų išdavimas: 25,9 proc. – grožinė literatūra, 28,8 proc. – negrožinė, 43,3 proc. – vaikų knygos (*LIS Education and the Role of Library in Education in Sweden*, 2005). Švedijoje viešosios bibliotekos – labiausiai paplitusios ir lankomiausios kultūros įstaigos.

Suomijos, kaip ir visų Šiaurės šalių, bibliotekos pasižymi aukštais kokybės standartais, dideliu lankomumu (60–80 proc. gyventojų) ir yra remiamos vyriausybės politikos. Helsinkio miesto biblioteka buvo pirmoji pasaulyje viešoji biblioteka, pasiūliusi viešąją interneto prieigą (Pateman, 2002). Suomijoje valstybė finansuoja bibliobusų įsigijimą (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010).

1994 m. Danijos vyriausybės paskelbtame pranešime „Informacijos visuomenė-2000“ konstatuojama: „Viešosios bibliotekos atlieka pagrindinį vaidmenį, siekiant užtikrinti, kad, diegiant informacines technologijas, danai nebūtų padalinti į A ir B komandą“ (*European Commission*, 1997, cit. Pateman, 2002).

Maltos Respublikos Maltos ir Gozo salose yra daugiau kaip 50 viešųjų bibliotekų. 2008 metų kovo 1 d. Maltoje vykusioje konferencijoje „Bibliotekų vaidmuo skatinant skaitymą ir raštingumą“ konstatuota, kad bibliotekos turėtų būti neatskiriama švietimo sistemos dalis, ir valdžios institucijoms parengtos rekomendacijos: visos suinteresuotos šalys – pedagogai, bibliotekininkai, valdžios atstovai – turėtų aptarti strateginį planą, kaip pagerinti ne tik skaitymo įgūdžius, bet ir funkcinį raštingumą (Mizzi, 2008).

Daugelyje užsienio šalių pastaraisiais metais vyko bibliotekų funkcijų pokyčių. Norvegija, Suomija, Didžioji Britanija parengė naujas bibliotekų strategijas. Jose daug dėmesio skiriama bibliotekų tinklo optimizavimui ir patalpoms. Strategijų rengėjai sutaria, kad bibliotekos turi išlikti „susitikimo vietas“ (angl. *meeting places*), bet jų funkcijos, keičiantis demografinėi padėčiai, turės keistis. Net turtingesnėse šalyse – Suomijoje, Norvegijoje, Danijoje – siūloma optimizuoti bibliotekų tinklą, argumentuojant tuo, jog naudingiau turėti vieną stiprią biblioteką negu tris silpnesnes (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010).

2001 m. duomenimis, Kinijoje iš 100 tūkstančių gyventojų 3611 įgyja aukštąjį išsilavinimą, 11 146 – vidurinį (Jingxia, 2002). Kinijos viešosios bibliotekos aktyviai bendradarbiauja su švietimo institucijomis. Pvz., Vuhanio miesto viešoji biblioteka drauge su mokyklomis organizuoja įvairią su skaitymu susijusią veiklą. Pvz., tarptautiniame kūrybos konkurse „Chucui Cup Competition“ kiekvienais metais dalyvauja 8000 vidurinių ir pradinių mokyklų moksleivių ne tik iš Kinijos, bet ir iš Amerikos, Naujosios Zelandijos, Australijos ir Britanijos. Sudominti moksleivius

viešosios bibliotekos veikla, organizuoti jiems renginius – tai vienas iš geriausių būdų ugdyti potencialius skaitytojus (Jingxia, 2002).

Kinijos Vuhano viešojoje bibliotekoje yra įsteigtas mokymo skyrius, atsakingas už įvairių trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių mokymo kursų organizavimą. Vuhano biblioteka, atsižvelgdama į socialinius pokyčius ir gyventojų poreikius, rengia įvairias paskaitas, pvz.: „Kaip mokytis anglų kalbos“, „Investavimas“, „Psichologija“ ir pan., sutraukiančias daugybę žmonių. Drauge su Vuhano radijo ir televizijos koledžu organizuojami aukštojo mokslo kursai per keletą metų sulaukė šimtų lankytojų (Jingxia, 2002). Šanchajaus viešosios bibliotekos, vienos didžiausių bibliotekų pasaulyje, fondą sudaro 10 milijonų dokumentų. Biblioteka, užimanti 900 000 kvadratinių pėdų plotą, aprūpinta moderniausiomis technologijomis, dirba be poilsio dienų 12 valandų per parą (Ladizesky, 1996; cit. Pateman, 2002).

Indijoje, kur daugybė žmonių, ypač kaimo vietovių, negali įgyti tinkamo išsilavinimo, neformalusis švietimas turi didelę reikšmę. Dauguma kaimo vaikų, kurie sudaro 60 proc. visų Indijos gyventojų, nebaigia mokyklos dėl įvairių priežasčių: dažniausiai jie turi padėti savo ūkininkaujantiems ar mažai uždirbantiems tėvams (Abraham, 2010). Šią problemą planuojama spręsti neformaliuoju švietimu ir suaugusiųjų tęstiniu mokymu. Čia svarbus vaidmuo tenka viešajai bibliotekai, suteikiančiai lygias galimybes naudotis informacijos šaltiniais ir neformaliai šviestis visiems Indijos žmonėms, nepriklausomai nuo amžiaus,astos ar tikėjimo.

Afrikos žemyne kolonizacijos laikais viešosios bibliotekos buvo retas reiškinys. Nors valdžia pripažino, jog biblioteka vertinga mokslinei ir administracinei veiklai, bibliotekos paslaugos plačiajai visuomenei buvo kuriamos tik buvusiose Belgijos kolonijose. Nepakankami fondai, kvalifikuotų bibliotekininkų stoka ir vyriausybės požiūris iki šių dienų riboja Afrikos šalių bibliotekų plėtrą ir veiklos efektyvumą (Saunders ir Saunders, 1994).

Laikui bėgant, galimybės rengti kvalifikuotus bibliotekininkus pamažu gerėjo. 1963 m. Dakare atidaryta pirma UNESCO finansuojama bibliotekininkų mokykla prancūzakalbiams afrikiečiams. 1967 m. ši mokykla pavadinta Dakaro universiteto bibliotekininkų ir archyvarų mokykla (pranc. *Ecole des Bibliothecaires, Archivistes et Documentalistes (EBAD)*). Sparti bibliotekų švietimo plėtra prasidėjo praėjusio amžiaus 8-ojo dešimtmečio pabaigoje. Naujos programos sukurtos Zaire (1979 m.), Benine (1981 m.), Mauricijuje (1978 m.), Gabone (1981 m.), Konge (1987 m.) ir Burundyje (1987 m.) (Saunders ir Saunders, 1994).

1960 m. tapusios nepriklausomos, Centrinės Afrikos valstybės Gabonas, Kongas, Ubangi Šari, Čadas ir Kamerūnas neturėjo jokios nacionalinės viešųjų bibliotekų sistemos. Didžiausioms Centrinės Afrikos bibliotekoms vadovavo ir jas rėmė užsienio šalių – Prancūzijos, JAV, Libijos ir kt. – kultūros centrai. 1989 m. Kamerūnas, Čadas, Kongas ir Gabonas pasirašė bibliotekų veiklos

sutartis su Prancūzija. Kamerūne ir Gabone vietos valdžia kuria bibliotekas bendruomenės lygiu, Čade bibliotekos steigiamos jaunimo centruose, kurie lankytojams siūlo sporto užsiėmimus, taip pat audiovizualines paslaugas (Saunders ir Saunders, 1994).

Madagaskare, didžiausioje prancūzakalbėje Rytų Afrikos valstybėje, šešiose provincijose įsteigtos 55 viešosios bibliotekos. Didžiausia iš jų – Antananarivo savivaldybės biblioteka. Madagaskare visuomenė gali naudotis ir kelių užsienio kultūros centrų bibliotekomis.

Mauricijuje, kitoje Rytų Afrikos valstybėje, pirmoji biblioteka, atvira visuomenei, – nacionalinė biblioteka (pranc. *Bibliothèque Nationale*) – atidaryta 1839 m., prancūzų valdymo laikotarpiu, Port Luise. Valdant britams, Mauricijuje buvo tik septynios viešosios bibliotekos (Ramjaun, 2009). Pirmoji savivaldybės biblioteka buvo įkurta 1851 m. taip pat Port Luise. Visuomenei ji duris atvėrė 1933 m. ir iki 1987 m. jos fondai išaugo iki 80 tūkstančių tomų.

1908 m. Seišelių Respublikoje įkurtos Carnegie bibliotekos kolekcijos sudaro pagrindinę 1978 m. atidarytos Nacionalinės bibliotekos fondo dalį. Prancūzų kultūros centro biblioteka Seišeliuose, turinti 10 tūkstančių knygų, taip pat atvira visuomenei (Saunders ir Saunders, 1994).

Vakarų Afrikoje pirmosios bibliotekos atsirado XVI a. – pirkliai iš Šiaurės Afrikos čia „atvežė“ islamo rašto tradicijas. Musulmonų mokytojai ir vietos turtuoliai kurdavo asmenines bibliotekas.

Kolonizacijos laikotarpiu Vakarų Afrikoje įsteigtos bibliotekos buvo skirtos kolonizatorių mokslo ir švietimo idėjoms skleisti.

Iki 1964 m., kai Abidžane, Dramblio Kaulo Krante, UNESCO įsteigė pirmą, bandomąją, viešąją biblioteką, viešųjų bibliotekų sistemos Vakarų Afrikoje nebuvo (Saunders ir Saunders, 1994). Benine, Burkina Fase, Dramblio Kaulo Krante, Nigeryje, Toge, Senegale ir kitose Vakarų Afrikos šalyse būta bandymų gerinti švietimo kokybę ir gyventojų raštingumą. Kai kuriose Vakarų Afrikos šalyse mažos kaimo bibliotekos dalyvauja raštingumo ir kaimo plėtros projektuose, kiti projektai skirti skaitymui skatinti (Saunders ir Saunders, 1994).

Viešosios bibliotekos, kurioms anksčiau Afrikos šalių vyriausybės neteikė prioritetinės reikšmės, pastaraisiais metais sulaukia vis daugiau valdžios dėmesio. 1989 m. 14 prancūzakalbių Afrikos valstybių su Prancūzijos bendradarbiavimo ir plėtros ministerija pasirašė sutartį rengti visuomeninius projektus, skirtus skaitymui skatinti. Prancūzijos kultūrinio ir techninio bendradarbiavimo agentūra (ACCT) taip pat rėmė vietos kultūros centrų, turinčių ir biblioteką, steigimą. 1989 m. 57 tokie centrai veikė Benine, Senegale, Dramblio Kaulo Krante ir Burkina Fase (Saunders ir Saunders, 1994).

Šiais laikais viešosios bibliotekos turi didžiulę reikšmę neformaliajam ugdymui besivystančiose šalyse, ypač tokiose kaip Nigerija, organizuoti. Nepaisant švietimo svarbos ir

pastangų kelti gyvenimo lygį, Nigerijos raštingumo lygis vienas žemiausių pasaulyje: šalyje tik 49 proc. suaugusiųjų yra raštingi (palyginti: USA – 99,5 proc., Japonija ir Šveicarija – 97,2 proc., Didžioji Britanija – 97 proc., Prancūzija – 96,4 proc.). Mokslininkai, tiriantys Nigerijos ir kitų besivystančių šalių švietimo problemas, pabrėžia ypatingą viešųjų bibliotekų vaidmenį: jei mokytojai suvoks viešųjų bibliotekų svarbą ir mokės jomis naudotis, bibliotekas jie vertins kaip mokinių mokymosi laboratorijas (Akparobore, 2011).

Kuboje raštingumas – vienas didžiausių visame Amerikos žemyne ir vienas didžiausių pasaulyje. 98 proc. gyventojų yra įgiję bent 8 klasių išsilavinimą. Kuboje – daugiausia mokytojų pasaulyje: vienam mokytojui tenka 37 šalies gyventojai (Tovar, 1997, cit. Pateman, 2002).

Šiaurės Korėjoje, kur 1975 m. buvo įsteigtas visuotinis privalomas 11 metų švietimas, 99 proc. gyventojų – raštingi (Pateman, 2002). Kiekviename Šiaurės Korėjos rajone yra regioninės, studentų ir moksleivių bibliotekos. Visur įkurti knygų ir laikraščių skaitymo kambariai (Rip, 1996, cit. Pateman, 2002).

1.2.1. Švietimo ir bibliotekų išlaidos pasaulyje

OCLC (Online Computer Library Center), Interaktyvusis kompiuterinės bibliotekos centras (*Worldwide education and library spending*, 2004), 2001 m. išanalizavęs 29 pasaulio šalių išlaidas, nustatė, kad daugiausia lėšų JAV doleriais švietimui skiria JAV – 500 milijardų dolerių, po jų eina Japonija (139 mlrd.), Vokietija (89 mlrd.) ir Prancūzija (82 mlrd.).

Tačiau pagal bendrojo vidaus produkto (BVP) dalį, tenkančią švietimui, JAV užima tik 10 vietą pasaulyje – švietimui tenka 4,8 proc. bendrojo vidaus produkto. Pagal BVP dalį, skiriamą švietimui, pasaulyje pirmauja Saudo Arabija (9,5 proc. BVP). Į penketuką pasaulio šalių, didžiausią BVP dalį skiriančių švietimui, taip pat įeina Norvegija, Malaizija, Prancūzija ir Pietų Afrika – daugiau kaip 5 proc. (*Worldwide education and library spending*, 2004).

Daugiausia lėšų bibliotekoms 2000 m. skyrė taip pat JAV (beveik 12 mlrd.), Japonija (3,2 mlrd.), Didžioji Britanija (3,2 mlrd.), Italija (1,6 mlrd.) ir Prancūzija (1,6 mlrd.). Šių penkių šalių išlaidos bibliotekoms sudaro 75 proc. visų pasaulio bibliotekų išlaidų. Pagal BVP dalį, tenkančią bibliotekoms, pasaulyje pirmauja Pietų Korėja (0,31 proc. BVP), Didžioji Britanija (0,21 proc. BVP), Australija (0,20 proc. BVP) ir Kanada (0,20 proc. BVP).

Paanalizavus bibliotekų išlaidas, tenkančias vienam šalies gyventojui, gaunamas panašus šalių lyderių penketukas: Didžioji Britanija – 54 JAV doleriai vienam gyventojui, Kanada – 45 doleriai, Australija – 45 doleriai, JAV – 43 doleriai, Norvegija – 40 doleriai (*Worldwide education and library spending*, 2004).

OCLC analizė parodė, kad šalių švietimo išlaidos nebūtinai yra proporcingos bibliotekų išlaidoms. Pvz., Ispanija, Meksika ir Kinija, pagal švietimo išlaidas užimančios aukštas vietas pasaulio reitinguose, pagal bibliotekų išlaidas užima gerokai žemesnes vietas. OCLC ataskaitos rengėjai pažymi, jog tokie duomenys galimi dėl to, kad kai kuriose šalyse bibliotekų išlaidos įtraukiamos į bendras švietimo išlaidas.

Tyrimai (*Worldwide education and library spending*, 2004) rodo, kad daugelyje šalių pagrindiniai bibliotekų finansavimo šaltiniai yra visuomeniniai fondai. Šios lėšos sudaro vidutiniškai 87 proc. visų bibliotekų lėšų. 2000 m. Norvegijos ir Prancūzijos bibliotekos 90 proc. lėšų gavo iš visuomeninių fondų, o JAV – 87 proc.

OCLC duomenimis (*Worldwide education and library spending*, 2004), vidutiniškai 53 proc. kasmetinio bibliotekų veiklos fondo išleidžiama personalui, 27 proc. – spaudiniams, 3 proc. – elektroniniams dokumentams ir duomenų bazių prenumeratai, 17 proc. – kitoms reikmėms, pirmiausia įrenginių, patalpų priežiūrai ir administravimui.

Tyrėjai pažymi, kad visose pasaulio bibliotekose mažėja lėšų, skiriamų spausdintiems dokumentams įsigyti, vis dažniau renkamosi alternatyvius elektroninius bibliotekos šaltinius (*Worldwide education and library spending*, 2004).

1.2.2. Viešosios bibliotekos reikšmė bendruomenės gyvenime: vartotojų ir bibliotekininkų nuomonės tyrimai

2010 m. Suomijos švietimo ir kultūros ministerija atliko tyrimą, kurio tikslas – ištirti, kaip viešoji biblioteka tenkina vietos bendruomenės informacijos, kultūros ir laisvalaikio poreikius (Serola ir Vakkari, 2011). 71 proc. tyrime dalyvavusių suomių nuomone, viešoji biblioteka naudingiausia kaip grožinės literatūros šaltinis, 67 proc. – negrožinės literatūros, 58 proc. apklaustųjų teigia, kad biblioteka reikalingiausia laisvalaikio savišvietai.

Apklaustųjų nuomone, viešajai bibliotekai geriausiai sekasi teikti vienodą prieigą prie informacijos, skatinti domėjimąsi literatūra ir menais, propaguoti mokymąsi visą gyvenimą, ugdyti asmenybę ir demokratiją.

Pagal naudojimosi dažnumą, deja, biblioteka negali konkuruoti su kitais, lengviau pasiekiamais informacijos kanalais, tokiais kaip internetas, televizija, laikraščiai ir žurnalai. Vis dėlto, Suomijos apklausos duomenimis, biblioteka yra populiarus ir svarbus informacijos įgijimo kanalas: 49 proc. respondentų atsakė, jog apsilanko bibliotekoje kartą per mėnesį, 81 proc. – lankėsi kartą per pastaruosius metus. Populiariausia paslauga – knygų išdavimas į namus. Bibliotekos privalumas, palyginti su kitais informacijos kanalais, – mažos paslaugų kainos ir patikimumas.

Respondentai teigė, kad interneto atsiradimas nedaug tesumažino bibliotekos reikšmę bendruomenės gyvenime.

JAV, Pensilvanijos valstijoje, atlikto tyrimo, kuriuo vertinta, kokią įtaką vaikų skaitymo įgūdžiams ugdyti daro viešųjų bibliotekų organizuojamos ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir vasaros skaitymo programos, duomenimis (Celano ir Neuman, 2001), prieita prie išvados, kad Pensilvanijos viešosios bibliotekos atlieka esminį vaidmenį padėdamos vaikams skaityti – vaikų skaitymo įgūdžiai smarkiai pagerėja.

Amerikos bibliotekų asociacijos (*American Library Association*, 2000, cit. Celano ir Neuman, 2001) duomenimis, 94 proc. viešųjų bibliotekų suteikia patalpas vaikams mokytis, 95 proc. siūlo vasaros skaitymo programas, 89 proc. rengia pasakų valandėles (angl. *story hours*) ir 83 proc. glaudžiai bendradarbiauja su mokyklomis mokinių raštingumo ugdymo srityje. JAV viešosios bibliotekos, dalyvaudamos pradinukų ugdymo programose, padeda išspręsti dar vieną problemą – tariamojo „neraštingumo“: dauguma JAV pradinių klasių moksleivių sugeba rašyti, bet stokoja motyvacijos tai daryti.

Nors JAV bibliotekininkų rengiamų vasaros skaitymo programų trukmė skiriasi, didžioji dauguma bibliotekininkų teigia, jog jų programos trunka 4–8 savaites, 30 proc. atsakė, jog programos trunka 9–12 savaitių. Apibendrinant galima tvirtinti, kad beveik 86 proc. viešųjų bibliotekų vasaros skaitymo programos trunka ilgiau nei mėnesį. Programos apimtis iš esmės nepriklauso nuo bibliotekos aptarnaujamos teritorijos dydžio ir gyventojų skaičiaus. Dažniausiai, t. y. 43 proc. bibliotekų, vasaros skaitymo programas organizuoja vaikų bibliotekininkai, 17 proc. vadovauja bibliotekos vadovas.

Dauguma bibliotekų, rengdamos vasaros skaitymo programas, remiasi papildomais išoriniais finansavimo šaltiniais (pvz., „Rotary“ klubo, „McDonalds“): tyrimo duomenimis (Celano ir Neuman, 2001), 65 proc. bibliotekų finansuoja įvairios bendruomenės organizacijos, 30 proc. bibliotekų teigia tokios paramos negaunančios. Į klausimą, kokią naudą vasaros skaitymo programos duoda vaikams, tyrime dalyvaujantys bibliotekininkai atsakė, jo šie vasaros skaitymo klubai skatina vaikus lankytis bibliotekoje ir vasarą. 43 proc. bibliotekininkų teigė, jog vaikai programos metu apsilankydavo bibliotekoje kartą per savaitę, 26 proc. – jog 2–3 kartus per savaitę.

Vasaros skaitymo klubuose vaikai mokomi ne tik skaityti. Tik 20 proc. apklaustųjų bibliotekų darbuotojų atsakė, jog pagrindinis dėmesys per vasaros skaitymo programą skiriamas „skaitymo varžyboms“, t. y. siekiama, kad per nustatytą laikotarpį vaikas perskaitytų kuo daugiau knygų. Beveik pusė respondentų atsakė, jog pagrindinį dėmesį skiria pasakų valandėlėms, 40 proc. – meninei veiklai, specialioms renginiams.

Vasaros skaitymo programos taip pat skatina vaikus daugiau knygų pasiimti skaityti į namus, nei jie tai daro per mokslo metus. Beveik 75 proc. tyrime dalyvavusių bibliotekininkų atsakė, kad vasaros skaitymo programos metu knygų išdavimas padidėja 6–10 proc. (Celano ir Neuman, 2001).

Paprašyti įvardyti, kokią didžiausią naudą vasaros skaitymo programos duoda vaikams, dauguma bibliotekininkų atsakė: programa skatina vaikus daugiau skaityti, gerinti jau turimus skaitymo įgūdžius, moko mylėti knygą, tačiau buvo ir kitokių, netradicinių atsakymų, pvz.: vasaros skaitymo programa ir tėvams, knygą laikiusiems pasenusia, atgyvenusia, „senamadiška“ ir pirmenybę teikusiems vaizdajuostiams, padeda iš naujo „atrasti“ skaitymo džiaugsmą; taip pat šios vasaros programos suteikia vaikams progą artimiau susipažinti ir bendrauti su bibliotekos darbuotojais (Celano ir Neuman, 2001).

JAV atliktas Pensilvanijos viešųjų bibliotekų tyrimas parodė, kad vasaros skaitymo programos yra populiarios, kasmet į biblioteką pritraukiančios daug vaikų ir šeimų. Daugiau kaip trečdalis tyrime dalyvavusių bibliotekų teigė, kad kiekvieną vasarą jų programa į biblioteką pritraukia daugiau kaip 200 vaikų, 22 proc. apklaustųjų atsakė, kad jų vasaros skaitymo programoje dalyvauja nuo 51 iki 100 vaikų. Be to, minėtu tyrimu nustatyta, kad bibliotekos programos skatina tėvus aktyviau dalyvauti vaiko ugdymo procese – tai dar vienas teigiamas postūmis, siekiant gerų skaitymo rezultatų (Celano ir Neuman, 2001).

Filadelfijoje, viename iš skurdžiausių JAV didmiesčių, atlikti tyrimai parodė, kad daugiau kaip 30 proc. vaikų gyvena žemiau skurdo ribos – 2009 m. 61 proc. ketvirtų klasių mokinių raštingumo rezultatai buvo prastesni, nei reikalaujama pagal programą. Visoje šalyje tokių vaikų buvo 34 proc. Nedarbas, skurdas susijęs su žemu raštingumo lygiu (Reardon, 2011). Minėto tyrimo rekomendacijose atkreipiamas dėmesys, kad, jei viešosios bibliotekos nerengs mokomųjų programų ankstyvojo amžiaus vaikams, ateinančioms kartoms taip pat teks kovoti su žemu raštingumo lygiu.

Filadelfijos biblioteka, siekdama spręsti švietimo problemas, 2010 m. išdavė daugiau kaip 6,5 milijono knygų ir kitų dokumentų, surengė daugiau kaip 20 tūkstančių programų ir renginių, juos lankė daugiau kaip 572 tūkstančiai vaikų, paauglių ir suaugusiųjų (Reardon, 2010). Filadelfijoje vykdomos keturios strategiškai svarbios bibliotekos švietimo programos, skirtos raštingumo ir popamokiniam ugdymui: skaitymo programa „Books Aloud!“ („Knygos garsiai!“), popamokinio ugdymo programa „LEAP-After-School Assistance“, paauglių lyderystės programa ir vasaros skaitymo programa. Šios programos taip pat skirtos viešosios bibliotekos vaidmeniui Filadelfijos švietimo sistemoje didinti ir moksleivių raštingumui gerinti, suteikiant visiems lygias galimybes naudotis mokymosi šaltiniais.

Skaitymo ir raštingumo ugdymo programa „Books Aloud!“ skirta dviem vartotojų grupėms: 1) vaikų iki 6 m. priežiūros specialistams; 2) mažas pajamas gaunančioms, vaikus auginančioms šeimoms, taip pat benamiams ir paauglių tėvams. Šioje programoje per mėnesį dalyvauja vidutiniškai 445 suaugusieji ir vaikai.

Kiekvienais metais maždaug 80 tūkstančių vaikų ir paauglių – beveik trečdalis visų Filadelfijos moksleivių – dalyvauja bibliotekos popamokinio ugdymo programoje. Šios programos uždaviniai: garantuoti vaikams saugią aplinką po pamokų; padėti vaikams ruošti namų užduotis ir ugdyti mokymosi įgūdžius; padėti vaikams ugdyti ir gerinti raštingumo įgūdžius pasitelkiant interaktyvią veiklą; kurti paauglių užimtumo programas; supažindinti vaikus su bibliotekos informacijos ištekliais ir mokyti jais tinkamai naudotis.

2009–2010 m. paauglių lyderystės programoje Filadelfijos viešosiose bibliotekose iš viso dalyvavo 165 moksleiviai. Visi 36 baigiamųjų klasių mokiniai, dalyvavę programoje, tais pačiais metais sėkmingai įstojo į aukštąsias mokyklas (Reardon, 2011).

Paauglių lyderystės programos, susijusios ir su formaliuoju ugdymu, ir su konsultavimu, dalyviams siūlomos įvairios temos: fizinis aktyvumas ir mityba, finansinis raštingumas, kultūrinės įvairovės suvokimas, asmenybės vertinimas, programų pristatymo strategija, rengimas aukštosioms mokykloms. Be to, daugiau kaip 300 vietos bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių lanko kasmetinius jaunimo susitikimus, vadinamuosius *Youth Empowerment Summits*, t. y. nemokamas vienos dienos trukmės konferencijas. Šių susitikimų tikslas – skatinti jaunimą išnaudoti savo lyderio savybes ir sugebėjimus teigiamiems pokyčiams bendruomenėje įgyvendinti.

Vasaros skaitymo programa, viena iš svarbiausių kiekvienoje JAV viešojoje bibliotekoje rengiamų programų, kasmet įtraukia maždaug 60 tūkstančių Filadelfijos moksleivių. Jei nebūtų bibliotekų vasaros skaitymo programų, kurios pirmą kartą JAV surengtos dar 1890 m., daug vaikų per vasarą prarastų dalį įgytų skaitymo įgūdžių ir naujuosius mokslo metus pradėtų prastesniais rezultatais, nei baigė praėjusius, daro išvadą Filadelfijos bibliotekų tyrėjai (Reardon, 2011).

1.2.3. Viešųjų bibliotekų ir švietimo institucijų bendradarbiavimas

Istorija liudija, jog viešasis švietimas ir viešosios bibliotekos turi panašias šaknis, tarp jų galimos paralelės. Pirmą žinomą viešojo švietimo sistemą buvo įsteigta senovės Izraelyje apie 63–64 metus. Vienas aukšto rango šventikas reikalavo, kad būtų sukurta bendra mokymo sistema, jungianti visas veikiančias nepriklausomas mokyklas. 30 tūkstančių molinių lentelių, kurių amžius siekia 5000 metų, rastų buvusios Mesopotamijos teritorijoje, galima laikyti pirmąja žmonijos biblioteka (Clay III, 2009).

JAV, kur pirma viešoji mokykla atidaryta 1643 m. sausio 2 d. Dedhamo mieste, buvusioje Masačusetso įlankos kolonijoje, viešasis švietimas ir viešosios bibliotekos turi bendrą pradininką – tai Thomas Jefferson'as. Jo asmeninė kolekcija buvo panaudota Kongreso bibliotekos kolekcijai, kurią britai per 1812 m. karą sudegino, atkurti. Būtent Jefferson'o, Mann'o ir kitų viešojo švietimo koncepcija, kaip ir XIX a. emigrantų raštingumo poreikiai, paskatino viešųjų bibliotekų plėtrą JAV. Pirmoji viešoji biblioteka 1833 m. atidaryta Peterbore, Naujajame Hempšyre. Po penkiolikos metų filantropas Andrew Carnegie's įkūrė viešąją biblioteką kiekvienoje bendruomenėje. 1919 m. visoje šalyje buvo jau 1700 „Carnegie“ bibliotekų. Peterboro miesto vadovai ir pats A. Carnegie's „žiūrėjo į biblioteką, kaip į svarbiausią miesto viso švietimo tinklo dalį“ (Clay III, 2009, p. 12). Jie matė, kaip skaitymas keičia asmenybę, kaip šis pasikeitimas duoda vis daugiau naudos bendruomenei.

JAV viešosiose bibliotekose, skatinant bibliotekų ir mokyklų bendradarbiavimą, siūlomos ne tik vasaros skaitymo programos. Pvz., Ferfakso viešoji biblioteka remia moksleivių virtualųjį mokymą. Po pamokų moksleiviams nebūtina eiti į biblioteką, kad galėtų pasinaudoti jos ištekliais. Visų klasių moksleiviams biblioteka yra sukūrusi duomenų bazes, kuriose galima rasti biografijų, geografijos ir kitų mokslo išteklių, laikraščių, žurnalų publikacijų, literatūros kritikos ir kt. Ferfakso viešoji biblioteka mokiniams siūlo prieigą prie svetainės „Tutor.com“, kur moksleiviai gali bendrauti su reikalingo dalyko ekspertais – vėl virtualiai, ne pamokų metu (Clay III, 2009).

Iš esmės viešosios bibliotekos yra švietimo paramos centrai ir siūlo daugybę išteklių ir paslaugų, kurių stokoja mokyklų bibliotekos. Yra ir kitų galimybių mokytojams ir bibliotekininkams bendradarbiauti ir keistis savo patirtimi. Pvz., viena iš JAV Ferfakso regioninių bibliotekų bendradarbiavo su šalia įsikūrusia vidurine mokykla – padėjo moksleiviams, vasaros mokyklos lankytojams, atlikti skaitymo ir matematikos namų užduotis. Penkis vadinamuosius „Poe vakarus“ (pavadinimas kilęs iš šalia esančios Poe vidurinės mokyklos) mokiniai ir jų šeimų nariai ateidavo į biblioteką, paprašydavo bibliotekos kortelių ir rasdavo savo užduotims atlikti reikalingų knygų ir kitų informacijos šaltinių. Jie taip pat susitikdavo su vidurinės mokyklos mokytojais, kurie tuos penkis vakarus budėjo bibliotekos filiale kaip savanoriai. Bibliotekininkai taip pat mielai padėjo moksleiviams: vedžiojo po biblioteką, padėjo rasti reikalingas knygas ir kitus bibliotekos išteklius. Tai buvo ypač sėkmingas viešosios bibliotekos ir mokyklos projektas (Clay III, 2009).

Sėkmingam viešosios bibliotekos ir mokyklos bendradarbiavimui, E. S. Clay (2009) manymu, reikalingos tam tikros sąlygos:

- 1) bendra vizija ir bendri tikslai;
- 2) formalus planavimo ir politikos bei procedūrų nustatymo procesas;
- 3) nuolatinis vertinimo procesas, kaip planavimo proceso dalis;
- 4) abiejų šalių – pedagogų ir bibliotekininkų – įsipareigojimai;

- 5) komunikacijos kanalai nuolatiniam bendravimui palaikyti;
- 6) pakankamas finansavimas;
- 7) tinkamas personalas.

JAV, kur bibliotekų veikla turi didelę reikšmę vaikų ir suaugusiųjų švietimui, yra oficialiai pripažįstamas viešosios bibliotekos, kaip švietimo institucijos, statusas. Ekonominis sunkmetis, skurdus biudžetas švietimui – išsprendžiama problema – mokyklos ir bibliotekos gali kartu pirkti kompiuterines duomenų bazes ir suteikti moksleiviams prieigą prie viešosios bibliotekos katalogų (Clay III, 2009). Bibliotekos bendruomenei ne mažiau reikšmingos nei mokyklos, todėl turi būti pripažįstamos švietimo institucijomis, o bibliotekininkai – švietėjais (Kelly, 2011).

Visame pasaulyje – ir socialinės gerovės, ir besivystančiose šalyse – pripažįstama reikšminga viešųjų bibliotekų įtaka vaikų ir suaugusiųjų ugdymui. Galima tvirtinti, jog daugelyje šalių viešosios bibliotekos paskirtis, jos edukacinė funkcija suprantama vienodai, tradiciškai – kaip gyventojų neraštingumo mažinimas ir skaitymo skatinimas.

1.3. Viešosios bibliotekos ir jų edukacinė veikla Lietuvoje

Lietuvos statistikos departamento duomenimis (Balkūnas, 2011), 2010 metų pabaigoje šalyje iš viso buvo 2 716 bibliotekų. Per metus viešųjų bibliotekų skaičius Lietuvoje sumažėjo 29, t. y.: 2009 m. buvo 1 357, 2010-aisiais – 1 328 bibliotekos, priklausančios Kultūros ministerijai. Daugiausia uždaryta viešųjų bibliotekų kaimo filialų: 2009 m. jų buvo 1 110, 2010-aisiais – 1 085. Per metus, iki 2010-ųjų pabaigos, viešosiose bibliotekose skaitytojų sumažėjo 13 tūkst., palyginti su 2005 m. – net 38 tūkst., arba 5 proc. Kaimo filialai prarado 33 tūkst., arba 12 proc., skaitytojų. Per metus vienas skaitytojas bibliotekoje lankėsi 15 kartų.

Spartėja bibliotekų kompiuterizacija: 91 proc. visų Lietuvos bibliotekų 2010 m. turėjo įrengtas kompiuterizuotas darbo vietas skaitytojams, 97 proc. jų – interneto prieigą. 2010 m. daugiau kaip 95 proc. miesto viešųjų bibliotekų turėjo skaitytojams skirtas kompiuterizuotas darbo vietas (Balkūnas, 2011). Per metus kaimo bibliotekų, turinčių interneto ryšį, padaugėjo 10 proc.

2010 m. atliktas valstybinis auditas „Bibliotekų renovacija ir modernizavimas“, kurio tikslas – įvertinti renovacijos ir modernizavimo efektyvumą ir rezultatyvumą (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010). Audituota Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo 2003–2013 m. programa, kuriai įgyvendinti reikėjo 313 mln. lėšų, ir nagrinėtas projektas „Bibliotekos pažangai“ (BP), kurį pagal trišalį Lietuvos kultūros ministerijos, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ir Bilo ir Melindos Geitsų fondo sutarimą vykdo Martyno Mažvydo biblioteka.

Auditorių išvadomis, Lietuvos kultūros ministerija „neturi patvirtinusi bibliotekų strategijos, kurioje būtų numatytas bibliotekų tinklas, reikalavimai bibliotekų patalpoms ir jų plotams, bibliotekų funkcijoms ir paslaugoms, fondų sudėtis ir komplektavimo gairės, todėl yra grėsmė, kad lėšos, skiriamos bibliotekų renovacijai ir modernizavimui, yra naudojamos neefektyviai“ (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010, p. 27). Audito ataskaitoje taip pat nurodoma būtinybė tobulinti Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo 2003–2013 m. programą, kadangi iki 2010 m. bibliotekų fondams komplektuoti skirta 39,5 mln. litų, arba 28,4 mln. litų mažiau negu apskaičiuotas poreikis. Dėl šios priežasties buvo neįmanoma pasiekti planuotų rodiklių, jie tapo netgi mažesni nei Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo programos pradžioje. Bibliotekų renovacijos ir modernizavimo 2003–2013 m. programos dalis „Bibliotekų pastatų ir patalpų būklė“, audito duomenimis, įgyvendinta tik 29 proc., nors lėšų buvo skirta daugiau (175,4 mln. litų), nei planuota skirti (168,8 mln. litų).

Nors projektas „Bibliotekos pažangai“ laikytinas geros praktikos pavyzdžiu vykdant didelės apimties tarpinstitucinius projektus dėl periodiškai atliekamo poreikio vertinimo, be to, jis apima bibliotekų darbuotojų mokymus, auditoriai daro išvadą: „Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos sutartyse su savivaldybėmis numatytos sutarties nevykdymo pasekmės yra nepakankamos ir neužtikrina BP projekto veiklų tęstinumo. Dėl to kyla rizika, kad nebus išlaikyta bibliotekų pasiekta pažanga“ (*Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*, 2010, p. 27).

Lietuvos viešųjų bibliotekų veiklos kokybė moksleivių ugdymo kontekste išsamiai nebuvo analizuota. Minėtinas 2008 m. atliktas bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekų veiklos tyrimas, kurio tikslas – įvertinti, kaip bendrojo lavinimo mokyklos aprūpinamos vadovėliais ir ugdymo procesui užtikrinti reikalingomis mokymo priemonėmis (Tautkevičienė, Duobinienė, 2008). Naudojant kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus, apklausti 346 mokyklų bibliotekininkai, 244 mokyklų vadovai, 242 mokytojai ir 56 savivaldybių specialistai iš įvairių Lietuvos rajonų. Apibendrinusios tyrimo rezultatus, autorės prieina prie tokių išvadų:

- 1) mokinių aprūpinimu vadovėliais, mokymo priemonėmis ir ugdymo procesui reikalinga literatūra mokyklose labiausiai rūpinasi bibliotekininkai, direktoriaus pavaduotojai ugdymui, mokytojai, metodinių būrelių nariai;
- 2) moksleiviai pakankamai aprūpinami vadovėliais, didelio jų stygiaus nėra;
- 3) mokytojai taip pat iš esmės yra aprūpinami metodine literatūra, mokomosiomis knygomis, nemokamais leidiniais;

- 4) kasmet atnaujinamas mokyklos vadovėlių fondas daro teigiamą įtaką ugdymo proceso kokybei: plečia pedagogų galimybes pasirinkti pageidaujamą vadovėlį, skatina kelti profesinę kvalifikaciją, efektyviai vykdyti ugdymo programas;
- 5) nors sąlyginai mažesnė dalis tyrime dalyvavusių mokyklų turi elektroninę bibliotekos aprašą, prieigą prie prenumeruojamų duomenų bazių, jose ne taip sparčiai diegiamos LIBIS ir MOBIS programos, tačiau mokyklų bibliotekininkams iš esmės sudarytos sąlygos naudotis visais specializuotais mokymui / mokymuisi skirtais lietuviškais ir užsienio tinklalapiais, dalis turi laisvą prieigą prie lietuviškų duomenų bazių (Tautkevičienė, Duobinienė, 2008).

Taigi tyrimo išvados gana palankios bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekoms.

Siekiant suprasti, kokia Lietuvos viešųjų bibliotekų reikšmė tenkinant moksleivių ir pedagogų ugdymo / ugdymosi poreikius, galima būtų pristatyti 2008 m. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos užsakymu, rengiantis vykdyti projektą „Bibliotekos pažangai“, UAB RAIT atliktą viešųjų bibliotekų tyrimą, kurio metu buvo numatyta iširti naudojimosi informacinėmis technologijomis bibliotekose pradinę situaciją prieš projekto vykdymą ir išmatuoti pradinis priežiūros rodiklius, kad tolesniuose poveikio vertinimo etapuose būtų galima matuoti projekto poveikį bei pagerinti bibliotekų darbuotojų, kurie bus įtraukti į poveikio vertinimo tyrimą, kompetenciją (Šumskas, 2008).

Tyrimo metu, be kitų bibliotekos vartotojų grupių, besinaudojančių internetu viešojoje bibliotekoje, buvo apklausti ir vaikai. Apklausą parodė, jog informacijos, susijusios su mokslais, internete nuolat ieško 41 proc. viešųjų bibliotekų vartotojų vaikų, kartą ar keletą kartų – 45 proc., niekada – 13 proc. Informacijos, susijusios su laisvalaikiu ir pomėgiais, internete dažniau ieško Lietuvos didžiųjų miestų, turinčių 100–500 tūkst. gyventojų, respondentai.

Tyrimo duomenimis (Šumskas, 2008), didelė dalis vartotojų vaikų kompiuterį viešojoje bibliotekoje naudoja ir su internetu nesusijusiai veiklai. Kompiuteriu nuolat rašo tekstus, piešia 22 proc., kartais – 63 proc., niekada – 15 proc. vaikų respondentų. Rašymui ir piešimui kompiuterį dažniau naudoja kaimo vaikai. Kompiuterinius žaidimus viešojoje bibliotekoje nuolat žaidžia 57 proc., kartais – 35 proc., niekada – 8 proc. vartotojų vaikų. Žaidimus dažniau renkasi berniukai. Bibliotekos kompiuteriais nuolat programuoja 8 proc., kartais – 22 proc., niekada – 63 proc. vaikų respondentų.

Visi apklausti vaikai teigė, kad naudotis kompiuteriu išmoko savarankiškai arba stebėdami, kaip juo naudojasi kiti, dažniausiai vyresni vaikai. „Biblioteka, kaip vieta, kurioje galima išmokti kompiuterio ir interneto naudojimo pradmenų ar gilinti žinias, buvo minima dažnai. Ji asocijuojama su galimybe išmokti naudotis kompiuteriu ir internetu, bet tai daugiau suvokiama kaip asmeninė individuali pastanga, o ne nuosekliai organizuotas procesas“ (Šumskas, 2008, p. 40).

Be to, kad iš visų tyrimo tikslinių grupių, bibliotekoje besinaudojančių kompiuteriais, daugiausia laiko prie interneto praleidžia besimokantys asmenys – moksleiviai ir studentai, tyrimas atskleidė ir rimtą problemą: vaikai yra tie bibliotekų lankytojai, kurie užima kompiuterius ir sudaro įspūdį, kad jie nuolat užimti. Kaimo viešosiose bibliotekose ir miesto bibliotekose, įkurtose mokyklų patalpose arba šalia jų, vaikai praleidžia daugiausia laiko po pamokų ir net per pamokas. Dėl to kyla konfliktų su mokyklų darbuotojais, kurie per pamokas ateina į biblioteką ieškoti mokinių ir šiuos juos randa. Pedagogai priekaištauja, kad bibliotekininkai leidžia vaikams praleidinėti pamokas.

Antra vertus, tyrimo autorių (Šumskas, 2008) nuomone, bibliotekose atsiradus viešajai interneto prieigai, pasikeitė dalies moksleivių elgesio modelis: užuot neturiningai leidę laiką gatvėje, jie ateina į biblioteką ir leidžia joje laiką. Viešojoje bibliotekoje visiems prieinami kompiuteriai ir internetas turi teigiamos įtakos vaikų socializacijai ir integravimuisi į visuomenę.

Vienas iš tikslų, dėl kurių vaikai naudojami interneto prieiga viešojoje bibliotekoje, nurodė respondentai, – tai informacijos, susijusios su mokymosi procesu, paieška: 1) medžiaga referatams, projektams; 2) „nusirašinėjimo“ puslapiai; 3) žodynai, enciklopedijos.

Apibendrinami interneto paslaugų kokybės vertinimus, tyrimo autoriai (Šumskas, 2008) išvelgia aiškią tendenciją: subjektyvūs faktoriai – bibliotekininkų kvalifikacija, paslaugumas, darbo laikas – vertinami geriau, o objektyvūs ir techniniai dalykai – kompiuteriai, interneto greitis, programinė įranga – vertinami blogiau.

Daugumos vaikų respondentų nuomone, geras personalas – vienintelė teigiama viešųjų bibliotekų savybė: bibliotekininkai yra geri lankytojo pagalbininkai, jie yra linksmi ir mandagūs. Kitos bibliotekų savybės, vaikų vartotojų nuomone, yra neigiamos. Viešosios bibliotekos vertinamos kaip konservatyvios ir nepatrauklios įstaigos: biblioteka yra nepopuliari, nemadinga, nuobodi vieta laikui leisti; biblioteka senamadiška, joje įranga pasenusi; biblioteka yra vieta pabūti vienam, joje nėra gera būti (Šumskas, 2008).

Bibliotekos 38 proc. apklausoje dalyvavusių vaikų asocijuojasi su knygomis, jų gausa, knygų lentynomis, 11 proc. – su informacijos, žinių šaltiniu, informacijos paieška ir gavimu, 10 proc. – su mokslu, mokslininkais, mokymosi vieta. Vaikams bibliotekoje labiausiai patinka: 38 proc. – didelis knygų pasirinkimas, 8 proc. – galimybė naudotis kompiuteriu, 8 proc. – rami ir tyli aplinka, 7 proc. – įdomūs užsiėmimai, 7 proc. – geras aptarnavimas, malonūs darbuotojai. Nepatinkančių viešųjų bibliotekų savybių vaikai įvardijo labai mažai: 6 proc. – mažas knygų pasirinkimas, 4 proc. – nemandagios, per griežtos, piktos bibliotekininkės (Šumskas, 2008).

Reprezentatyvi Lietuvos vaikų apklausa (Šumskas, 2008) parodė, kad, lankydamiesi viešosiose bibliotekose, 86 proc. vaikų pasiima knygų į namus, 37 proc. – skaito knygas ir

žurnalus bibliotekoje, 37 proc. – naudojami internetu, 31 proc. – žaidžia kompiuterinius žaidimus, 16 proc. – dalyvauja renginiuose, 12 proc. – rašo kompiuteriu, 10 proc. – mokosi. Vaikai, vertindami naudojimosi kompiuteriu ir internetu bibliotekoje naudą, nurodė: 80 proc. ši paslauga praturtino laisvalaikį, 76 proc. – padidino užimtumą, 64 proc. – padėjo susirasti draugų, 57 proc. – pagerino bendravimą su artimaisiais ir esamais draugais, 53 proc. – padėjo atlikti mokyklos užduotis, 43 proc. – padėjo pagerinti popamokinės veiklos rezultatus, 39 proc. – elektroniniu būdu padėjo susisiekti su artimaisiais, su kuriais kitaip susisiekti nepavyksta arba yra brangu, 3 proc. – padėjo užsidirbti pinigų (*ten pat*).

Remiantis aukščiau pristatyto tyrimo išvadomis, pagrindinės naudojimosi internetu priežastys yra šios: 59 proc. – nemokamas internetas, 51 proc. – naudojimasis kitomis bibliotekos paslaugomis, 27 proc. – patogumas (vartotojai užsuka į biblioteką ir naudojami internetu laukdami, turėdami „langą“). Nors apklausti bibliotekininkai patvirtino, jog dėl viešosios interneto prieigos bibliotekose atsiradimo labiausiai išaugo vaikų vartotojų grupė, vis dėlto dauguma Lietuvos, kaip ir užsienio šalių, respondentų (bibliotekininkai, bibliotekų vadovai, suinteresuotų grupių ekspertai) kaip pagrindinę viešųjų bibliotekų misiją įvardijo „skaitymo skatinimą“.

Norint nustatyti viešosios bibliotekos veiklos kokybę moksleivių ugdymo(si) kontekste, būtina mokinių edukacijos, ypač kultūrinės edukacijos, poreikių analizė ir švietimo bei kultūros įstaigų bendradarbiavimo įvertinimas. „Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006–2011 metų programos“ (2006) pagrindinis tikslas – plėtoti sistemingą Lietuvos vaikų ir jaunimo kultūrinę edukaciją, padedančią ugdyti meninius, estetinius ir kultūrinius įgūdžius ir kultūrinę kompetenciją, kurių reikia kultūrinei patirčiai perimti, aktyviai dalyvauti kultūros gyvenime, įtraukti į šį procesą valstybės ir savivaldybių kultūros, švietimo įstaigas, nevyriausybinės organizacijas, pavienius kultūros ir meno kūrėjus. Ja siekiama sudaryti palankias sąlygas valstybės, savivaldybių kultūros, švietimo įstaigoms, nevyriausybiniams organizacijoms, kultūros ir meno kūrėjams aktyviai dalyvauti vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos procese, skatinti kultūros įstaigas, kultūros ir meno kūrėjus vykdyti vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos projektus“ (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007, p. 46).

Vilniaus pedagoginio universiteto 2007 m. atlikto tyrimo „Mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimas švietimo sistemoje“ vienas iš uždavinių – nustatyti moksleivių dalyvavimo kultūrinės edukacijos veikloje poreikius ir galimybes mokykloje ir už jos ribų. Tyrimu vertintas kultūros objektų, renginių, meno kūrinių, kultūrinės aplinkos (taip pat ir viešosios bibliotekos) naudojimas kultūriniam švietimui, meniniam ugdymui plėtoti.

Tyrimo dalyvavo keturios respondentų grupės: bendrojo lavinimo mokyklų vadovai (iš viso 256), mokytojai (iš viso 156), 14–18 metų bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai (iš viso 346) ir

savivaldybių kultūros skyrių specialistai (iš viso 33). Didžiausią tyrime dalyvavusių mokinių dalį sudarė keturiolikamečiai – 45,1 proc., mažiausią – 17 ir 18 metų moksleiviai – po 8,7 proc. Pabrėžtina, kad daugiausia anketų negražino arba atsisakė jas pildyti būtent vyresniųjų klasių moksleiviai. Tyrėjai (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007) daro prielaidą, kad vyresniųjų klasių mokiniai mažiau domisi mokyklos kultūriniu gyvenimu, antra vertus, galima tvirtinti, kad daugiausia renginių ir kitokios kultūrinės veiklos mokyklos skiria jaunesnio amžiaus vaikams.

Beveik visi minėtame tyrime (*ten pat*) dalyvavę bendrojo lavinimo mokyklų vadovai (92,2 proc.) ir 67,3 proc. mokytojų teigia, jog mokyklos, organizuodamos kultūrinę-educacinę veiklą, bendradarbiauja su kultūros įstaigomis. Vadovai nurodė populiariausias tokio bendradarbiavimo formas ir būdus: bendri kultūriniai renginiai (63,3 proc.) ir keitimasis informacija apie organizuojamus renginius (60,9 proc.). Vadovų teigimu, daugiau kaip trečdalis (36,7 proc.) mokyklų yra pasirašiusios ilgalaikes bendradarbiavimo sutartis.

Apklausoje dalyvavę mokytojai nurodė gerokai mažiau bendradarbiavimo su kultūros įstaigomis būdų ir formų. Tyrėjai spėja, kad mokytojai turi mažiau informacijos apie tokį bendradarbiavimą (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007).

Siekiant nustatyti, ką moksleiviai veikia po pamokų, jie buvo paprašyti nurodyti tris jiems svarbiausias popamokinės veiklos rūšis. Tyrimo duomenys rodo (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007): dažniausiai moksleiviai klausosi muzikos (42,8 proc.) ir žiūri televizorių (42,2 proc.), rečiau sportuoja (39,3 proc.), naršo internete (36,4 proc.), žaidžia kompiuterinius žaidimus (30,6 proc.), lanko būrelius (27,2 proc.). Gerokai mažiau moksleivių teigė, kad po pamokų jie padeda tėvams, groja muzikos instrumentais, su draugais lankosi kavinėse. Rečiausiai, tyrimo duomenimis, vaikai eina į kiną ar teatrą (5,8 proc.), žaidžia azartinius žaidimus (2,9 proc.), mezga (2,3 proc.).

Tyrėjai (*ten pat*) domėjosi, ar moksleiviai dalyvauja kokioje nors kultūrinėje veikloje už mokyklos ribų. Rezultatai parodė, jog 44,5 proc. respondentų dalyvauja kultūrinėje veikloje už mokyklos ribų, tačiau daugiau nei pusei (55,5 proc.) moksleivių ji nėra patraukli.

Apklaustos duomenimis, apie renginius, programas ir būrelius už mokyklos ribų vaikai sužino iš draugų (73,4 proc.) arba perskaito mokyklos skelbimų lentoje (40,5 proc.). Daugiau nei penktadalis tyrime dalyvavusių moksleivių atsakė, kad reikalingą informaciją apie renginius, programas ir būrelius už mokyklos ribų gauna iš interneto (26,6 proc.), žiniasklaidos (23,1 proc.), tėvų (22,5 proc.) ir mokyklos administracijos (21,4 proc.). Tai tyrimo autoriams (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007) leido daryti prielaidą, jog mokykla nėra suinteresuota tinkamai informuoti moksleivių apie galimą kultūrinę veiklą už jos ribų.

Tyrimo metu savivaldybių atstovų buvo klausama, kokios jų savivaldybėje yra didžiausios kultūros institucijos, vykdančios vaikų ir jaunimo kultūrinę edukaciją. Paaiškėjo, kad vaikų ir

jaunimo kultūrinės edukacijos lyderiai savivaldybėse yra kultūros centrai (39,5 proc.). Ne mažiau svarų indėlį įneša muziejai (21,1 proc.), o bibliotekoms tenka trečia vieta (19,7 proc.). Savivaldybių atstovų teigimu, viešosios bibliotekos, įgyvendindamos vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos programą, „ugdo vaikų skaitymo poreikį, informacinius įgūdžius, padeda turiningai leisti laisvalaikį, organizuojama nemažai renginių vaikams ir jaunimui: susitikimai su rašytojais, knygų iliustratoriais, popietės, garsiniai skaitymai, vaidinimai, pasakų popietės mažiausiems, kuriami dailės darbeliai ir rengiamos jų parodėlės ir pan.“ (Kvieskienė, Indrašienė ir kt., 2007).

Savivaldybių specialistai, minėdami problemas, su kuriomis susiduria organizuodami kultūrinę veiklą, išskyrė profesionalių kultūros darbuotojų, pedagogų vaikų ir jaunimo kultūrinei veiklai organizuoti, lėšų ir patalpų trūkumą.

Apžvelgus Lietuvos mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad mūsų šalies savivaldybėse viešosios bibliotekos yra vienos iš kultūrinės edukacijos lyderių; kultūrinėje-edukacinėje veikloje dažnai taikomas projektų metodas. Mokyklos, organizuodamos kultūrinę edukacinę veiklą, bendradarbiauja su kultūros įstaigomis, tarp jų ir bibliotekomis: organizuoja bendrus renginius, keičiasi informacija apie planuojamus renginius, yra pasirašiusios ilgalaikes bendradarbiavimo sutartis.

2. VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS EDUKACINĖS VEIKLOS KOKYBĖS MOKINIŲ UGDYMO KONTEKSTE EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimas, kuriuo siekta įvertinti viešosios bibliotekos edukacinės veiklos kokybę mokinių ugdymo kontekste, atliktas 2011 m. gruodžio – 2012 m. kovo mėn. Pirmiausi atlikta reprezentatyvi anketinė Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų apklausa. Į 345 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklas buvo išsiųstos elektroninės anketos (žr. priedą), kuriomis numatyta išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie viešųjų bibliotekų siūlomą edukacinę veiklą. Anketas užpildė 60 pedagogų iš 15 Lietuvos rajonų.

Anketa sudaryta iš demografinio bloko „Duomenys apie respondentą“ ir klausimyno, susidedančio iš dviejų prasminių blokų: „Viešosios bibliotekos fondai ir aptarnavimas“ bei „Renginiai“. Klausimyne iš viso pateikta 23 uždarojo, atvirojo ir pusiau atviro tipo klausimai.

Kitame tyrimo etape analizuotos 15 viešųjų bibliotekų 2010 m. tekstinės veiklos ataskaitos (žr. *Lietuvos savivaldybių viešųjų bibliotekų ataskaitos*, 2010). Tyrimui pasirinktos ataskaitos bibliotekų tų rajonų, kurių pedagogai dalyvavo elektroninėje apklausoje.

Viešosios bibliotekos edukacinės veiklos kokybei moksleivių ugdymo kontekste įvertinti nustatyti du pagrindiniai kriterijai:

1. *Viešosios bibliotekos fondas ir bibliotekininkų aptarnavimas*: kaip (ar) viešoji biblioteka tenkina vartotojų – bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų ir moksleivių – edukacinius poreikius.
2. *Viešosios bibliotekos renginių, skirtų mokyklai, kokybė*: ar biblioteka, organizuodama renginius (viena ir drauge su mokykla), pakankamai vykdo kultūrinės edukacijos funkciją.

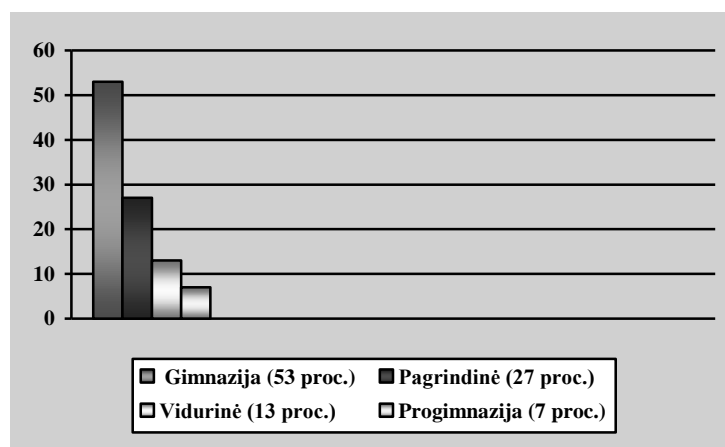
Rodikliai, kuriais vadovautasi, lyginant pedagogų apklausos ir viešųjų bibliotekų ataskaitų analizės duomenis:

- *Viešųjų bibliotekų tinklo pokyčiai per metus.*
- *Fondo pokyčiai.*
- *Finansavimas.*
- *Vartotojų pokyčiai.*
- *Lankomumas.*
- *Dokumentų gavimas.*
- *Dokumentų išduotis.*

- *Skaitomumas.*
- *Bendradarbiavimas su mokyklomis.*
- *Edukaciniai renginiai.*
- *Edukaciniai projektai.*
- *Netradicinės darbo formos.*
- *Bibliotekos reklama.*
- *Bibliotekininkų kvalifikacija.*
- *Vartotojų nuomonės tyrimai.*

Tyrimo imtis ir tiriamųjų charakteristika. Kaip jau buvo minėta, siekiant nustatyti, ar viešosios bibliotekos pakankamai vykdo savo edukacinę funkciją ir tenkina pedagogų bei mokinių ugdymo / ugdymosi poreikius, buvo išsiųstos elektroninės anketos į 345 įvairaus tipo Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklas: gimnazijas, progimnazijas, vidurines ir pagrindines mokyklas. Anketos siųstos į visus šalies rajonus, išskyrus Radviliškio ir Šiaulių. Į išsiųstas anketas atsakė 60 pedagogų (3 anketos buvo sugadintos) iš 15 Lietuvos rajonų: Alytaus, Ignalinos, Kaišiadorių, Kėdainių, Klaipėdos, Kretingos, Panevėžio, Prienų, Raseinių, Šakių, Švenčionių, Tauragės, Trakų, Utenos ir Vilkaviškio. Anketų grįžtamumo procentą sunku nustatyti, kadangi jos siųstos mokykloms, o ne asmeniškai pedagogams.

Išanalizavus respondentų demografinius duomenis, galima teigti, kad aktyviausiai viešosios bibliotekos edukacine veikla domisi gimnazijos tipo bendrojo ugdymo mokyklų pedagogai – 53 proc. Iš likusių apklausos dalyvių 27 proc. dirba pagrindinėse, 13 proc. – vidurinėse mokyklose ir 7 proc. – progimnazijose (1 pav.).

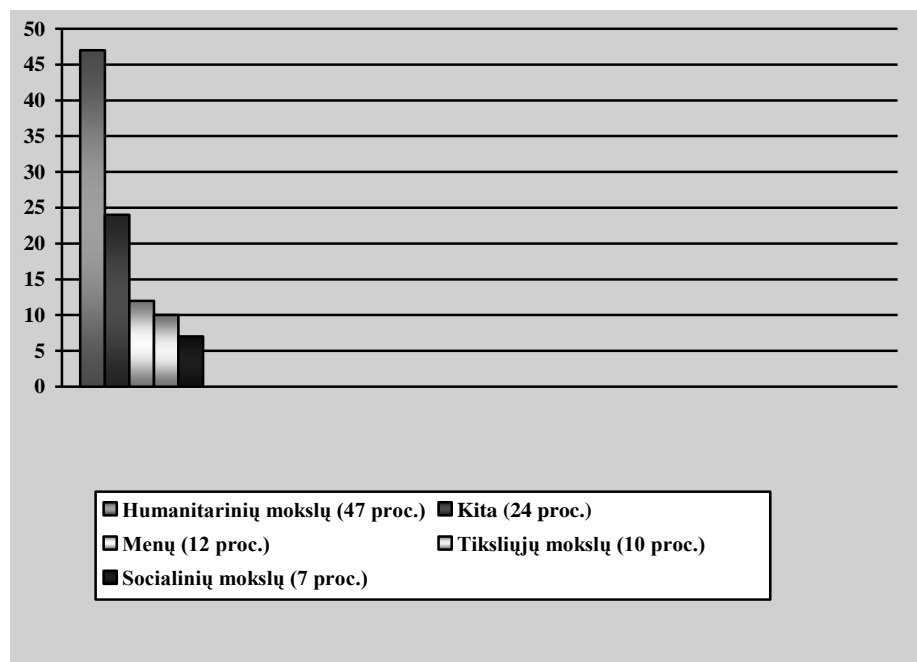
1 pav. Mokyklų, kuriose dirba tyrimo dalyviai, pasiskirstymas pagal tipus (% , N = 60)

Bendrojo ugdymo mokyklos, kuriose dirba respondentai, įsikūrusios įvairiose Lietuvos vietovėse: 30 proc. – mieste, šiek tiek mažiau – po 27 proc. – rajono centre ir kaime, 16 proc. – miestelyje. Analizuojant tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad vietovė, kurioje įkurta mokykla, jos dydis esminės įtakos pedagogų nuomonei apie viešosios bibliotekos veiklą neturi.

Apklausoje dalyvavo 60 Lietuvos pedagogų nuo 26 iki 60 metų. Respondentų amžiaus vidurkis – 45,2 metų, pedagoginio darbo stažo vidurkis – 20,2 metų. Trumpiausias darbo stažas – 3 metai, ilgiausiai pedagogu išdirbusio respondento darbo stažas – 44 metai.

Kaip paaiškėjo analizuojant tyrimo rezultatus, labiausiai viešosios bibliotekos reikšme ugdymui domisi didesnę darbo mokykloje patirtį turintys pedagogai.

Dauguma (97 proc.) tyrime dalyvavusių pedagogų – moterys, tik 3 proc. – vyrų. Visi respondentai įgiję aukštąjį išsilavinimą: dauguma jų (47 proc.) – humanitarinių mokslų mokytojai, 12 proc. – menų, 10 proc. – tikslųjų, 7 proc. – socialinių mokslų. 24 proc. tyrimo dalyvių nurodė variantą „kita“ (2 pav.). Respondentai dėsto mokomuosius dalykus įvairioms bendrojo ugdymo mokyklų klasėms – nuo pradinių iki baigiamųjų. 57 proc. jų turi savo auklėjamąją klasę, 43 proc. – ne.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal mokomąjį dalyką (% , N = 60)

2.2. Pedagogų nuomonė apie viešųjų bibliotekų siūlomą edukacinę veiklą

Siekiant nustatyti, kaip Lietuvos viešosios bibliotekos vykdo edukacinę funkciją, kaip pedagogai vertina jų veiklos kokybę ir įtaką moksleivių ugdymui, anketos klausimai buvo suskirstyti į du prasminius blokus: „Viešosios bibliotekos fondai ir aptarnavimas“ bei „Renginiai“, sudarytus iš 23 įvairaus tipo – uždarojo, atvirojo, pusiau atviro – klausimų (*pastaba*: daugeliu atvejų respondentai, atsakydami į klausimus, galėjo žymėti kelis atsakymo variantus – L. S.).

Tyrimo rezultatus apie viešosios bibliotekos paslaugas, kuriomis dažniausiai naudojasi pedagogai, iliustruoja 1 lentelė ir 3 paveikslas.

1 lentelė

Naudojimosi viešosios bibliotekos paslaugomis dažnumas (% , N = 60)

Bibliotekos paslaugos	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per mėnesį	Bent kartą per pusmetį	Kartą per metus	Nesinaudoju
Skolinuosi knygas į namus	20	30	20	13	17
Naudojuosi spausdintais leidiniais skaitykloje	23	27	20	3	27
Naudojuosi elektroniniais leidiniais (CD-ROM, DVD-ROM)	7	10	20	10	53
Kopijuojau spausdintų leidinių ištraukas	13	20	20	10	37
Naudojuosi bibliotekos prenumeruojamomis duomenų bazėmis	16	20	7	7	50
Naudojuosi bibliotekos katalogu	10	30	7	20	33
Konsultuojuosi su bibliotekos darbuotojais	23	33	23	7	14
Dalyvauju bibliotekininkų vykdomuose informacijos paieškos mokymuose ir pristatymuose	7	7	14	20	52

Remiantis respondentų atsakymais, galima daryti prielaidą, kad populiariausios išlieka tradicinės bibliotekos paslaugos, t. y. knygų skolinimasis į namus, skaitykla. Mat bent kartą per mėnesį knygas iš bibliotekos į namus skolinasi 30 proc. apklaustų pedagogų, 20 proc. šia paslauga naudojasi bent kartą per savaitę, 20 proc. – bent kartą per pusmetį, 13 proc. – kartą per metus, 17 proc. respondentų knygų į namus nesiskolina.

Skaitykloje bent kartą per mėnesį apsilanko 27 proc. respondentų, 23 proc. – bent kartą per savaitę, 20 proc. – bent kartą per pusmetį, 3 proc. – kartą per metus, 27 proc. skaityklos paslaugomis iš viso nesinaudoja.

Iš atliktos apklausos rezultatų galima spręsti, kad pedagogams mažai naudingi viešosios bibliotekos elektroniniai leidiniai (CD-ROM, DVD-ROM) ir prenumeruojamos duomenų bazės:

net 53 proc. respondentų nurodė elektroniniais leidiniais viešojoje bibliotekoje visai nesinaudojantys. 20 proc. šia paslauga naudojasi bent kartą per pusmetį, po 10 proc. – bent kartą per mėnesį ir kartą per metus. Tik 7 proc. pedagogų elektroninių leidinių į viešąją biblioteką užsuka bent kartą per savaitę.

Bibliotekos prenumeruojamos duomenų bazės (INFOLEX, LNB, LIBIS, *Oxford Reference Online*, *Grove Art* ir kt.), 50 proc. apklaustų pedagogų nuomone, nereikalingos, ir tik 20 proc. informacijos jose ieško bent kartą per mėnesį, 16 proc. – bent kartą per savaitę, po 7 proc. – bent kartą per pusmetį ir kartą per metus.

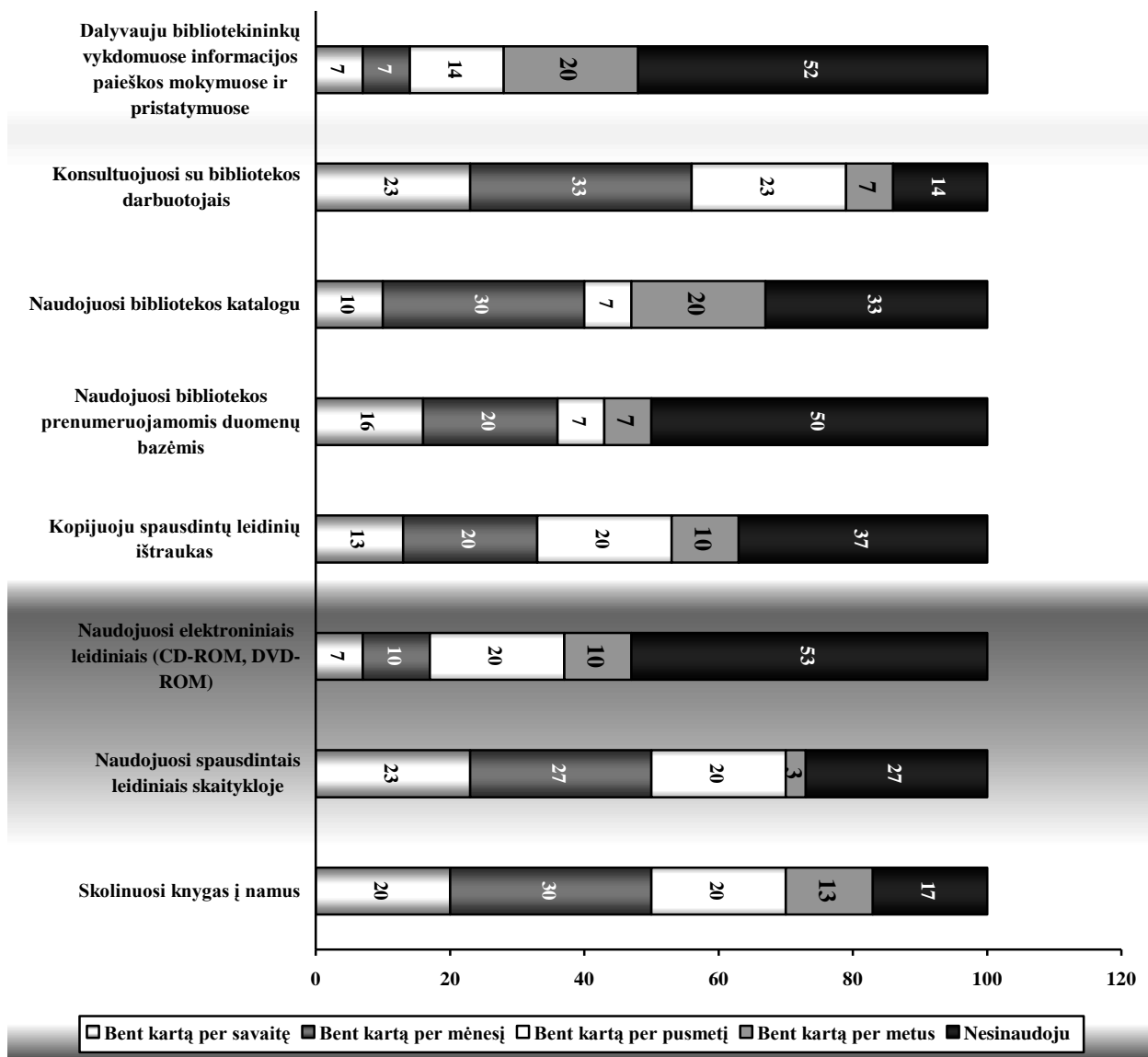
Kopijavimo paslaugos viešojoje bibliotekoje, pasirodo, pedagogams taip pat nelabai reikalingos: 37 proc. respondentų spausdintų leidinių ištraukų nekopijuoja niekada, po 20 proc. tai daro bent kartą per mėnesį ir bent kartą per pusmetį, 13 proc. – bent kartą per savaitę, 10 proc. – kartą per metus.

Viešosios bibliotekos katalogu nesinaudoja 33 proc. apklaustųjų, 30 proc. juo naudojasi bent kartą per mėnesį, 20 proc. – kartą per metus, 10 proc. – bent kartą per savaitę, 7 proc. – bent kartą per pusmetį.

Tyrimo rezultatai rodo, kad, ieškodami informacijos, pedagogai bendrauja, konsultuojasi su bibliotekos darbuotojais: 33 proc. – bent kartą per mėnesį, 23 proc. – bent kartą per savaitę, tiek pat (23 proc.) – bent kartą per pusmetį, 7 proc. – kartą per metus, 14 proc. informacijos ieško savarankiškai.

Sprendžiant iš pedagogų atsakymų, 52 proc. jų nedalyvauja bibliotekininkų vykdomuose informacijos paieškos mokymuose ir pristatymuose. 20 proc. atsakė, kad tokius mokymus renkasi kartą per metus, 14 proc. – bent kartą per pusmetį, po 7 proc. – bent kartą per savaitę ir bent kartą per mėnesį.

Mažas pedagogų aktyvumas dar neleidžia daryti išvados, kad informacijos paieškos mokymai ir pristatymai viešosiose bibliotekose nereikalingi: gali būti, kad švietimo darbuotojai ieškoti informacijos išmoksta savarankiškai ar kitais būdais, o kitoms vartotojų grupėms galbūt tokie mokymai labai reikalingi.

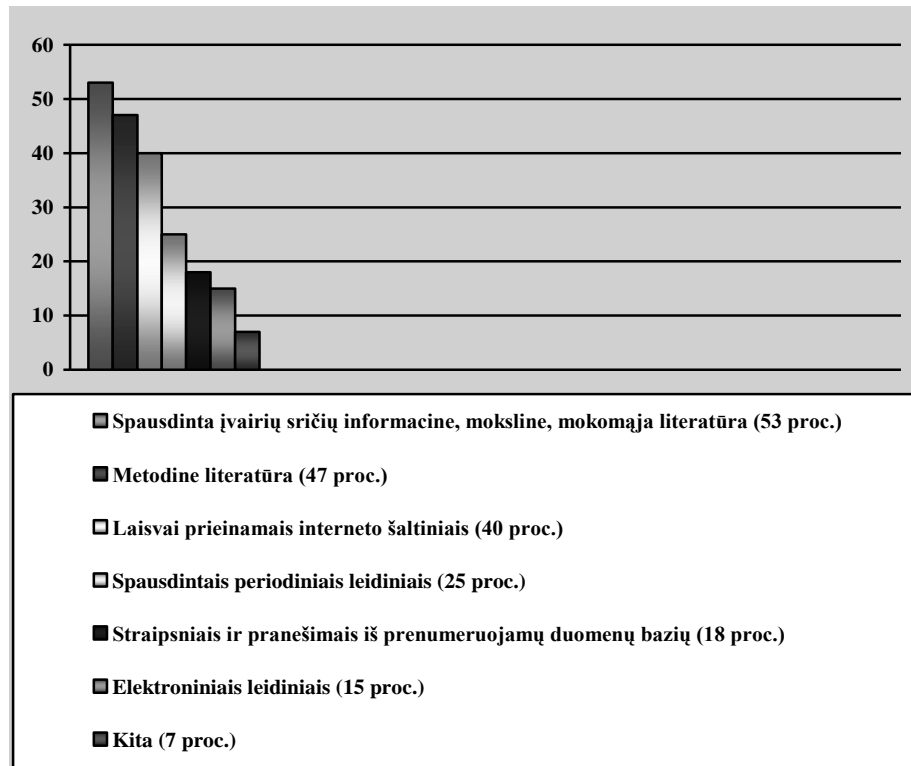

3 pav. Pedagogų naudojimosi viešosios bibliotekos paslaugomis dažnumo grafinė raiška (% , N = 60; kiekvienoje eilutėje galimas vienas atsakymo variantas)

Be išvardytųjų, respondentai naudojami ir kitomis viešosios bibliotekos teikiamomis paslaugomis: dalyvauja organizuojamuose renginiuose (pvz., „(...) *mano mokiniai yra dalyvavę įvairiuose bibliotekos rengiamuose konkursuose*“; „*Organizuoju bibliotekų patalpose renginius mokiniams, jų projektų pristatymus, parodas*“; „*Bendradarbiaujame, važiuojame į bendras ekskursijas*“), naudojami internetu (pvz., „*Naudojuosi kompiuteriu, interneto ryšiu*“), užsakinėja knygas, esančias kitose bibliotekose (pvz., „*Kartais užsisakau, kad knygas, kurių man reikia, parvežtų iš (...) centrinės bibliotekos*“).

Vertindami viešosios bibliotekos šaltinius, reikalingus ugdymo proceso organizavimui, pedagogai prioritetus skyrė: spausdintai įvairių sričių informacinei, mokslinei, mokomajai literatūrai (enciklopedijoms, žinynams, žodynams, meno albumams, straipsnių rinkiniams ir kt.) (53 proc.), metodinei literatūrai (47 proc.), laisvai prieinamiems interneto šaltiniams (40 proc.). 25 proc. apklausos dalyvių nurodė spausdintus periodinius leidinius (laikraščius, žurnalus), 18 proc. –

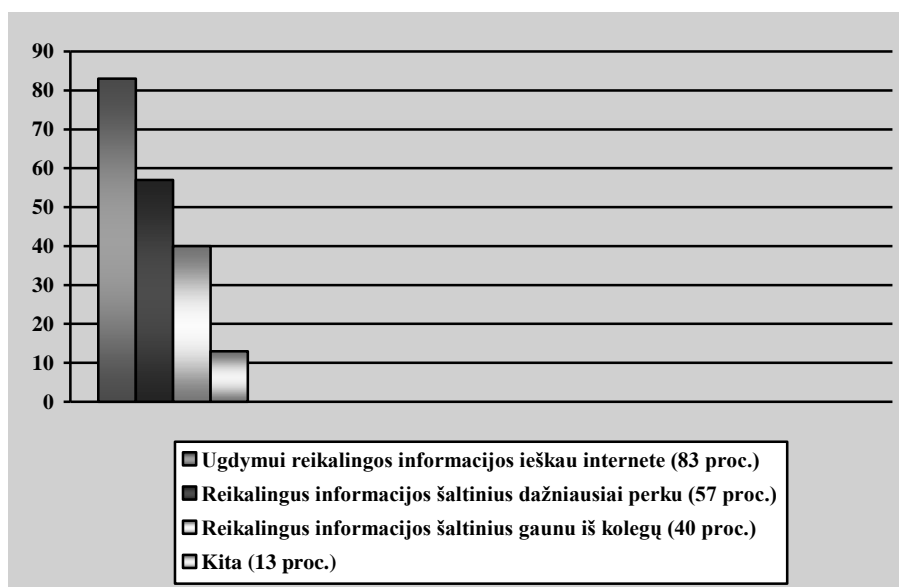
straipsnius ir pranešimus iš prenumeruojamų duomenų bazių (INFOLEX, LNB, LIBIS, *Oxford Reference Online*, *Grove Art* ir kt.); 15 proc.– elektroninius leidinius (CD-ROM, DVD-ROM) ir 7 proc. – kitus šaltinius (pvz., grožinė literatūra) (4 pav.).

4 pav. **Naudojimosi viešosios bibliotekos šaltiniais dažnumas** (% , N = 60)

Kaip galima spręsti iš anketinės apklausos rezultatų, pedagogai, ieškodami ugdymui ir savišvietai reikalingos informacijos, dažnai užsuka į biblioteką, visgi, tenka pažymėti, biblioteka praranda vienintelio reikalingos informacijos „židinio“ statusą: nurodydami priežastis, kodėl daugeliu viešosios bibliotekos šaltinių, reikalingų pamokoms ir popamokinei veiklai, nesinaudoja, net 83 proc. respondentų tvirtino, kad ugdymui reikalingos informacijos ieško internete, 57 proc. reikalingus informacijos šaltinius dažniausiai nusiperka, 40 proc. gauna iš kolegų, 13 proc. paaiškino *reikalingos informacijos ieškantys savo mokyklos bibliotekoje, turintys sukaupę nemažą asmeninę biblioteką* ir pan. (5 pav.).

Iš to, kad net 83 proc. pedagogų ugdymui reikalingos informacijos ieško internete, galima daryti prielaidą, jog šiuolaikinės informacinės technologijos sukuria rimtą, gal net pavojingą konkurenciją bibliotekai, kaip informacijos ir švietimo pagalbos teikėjai.

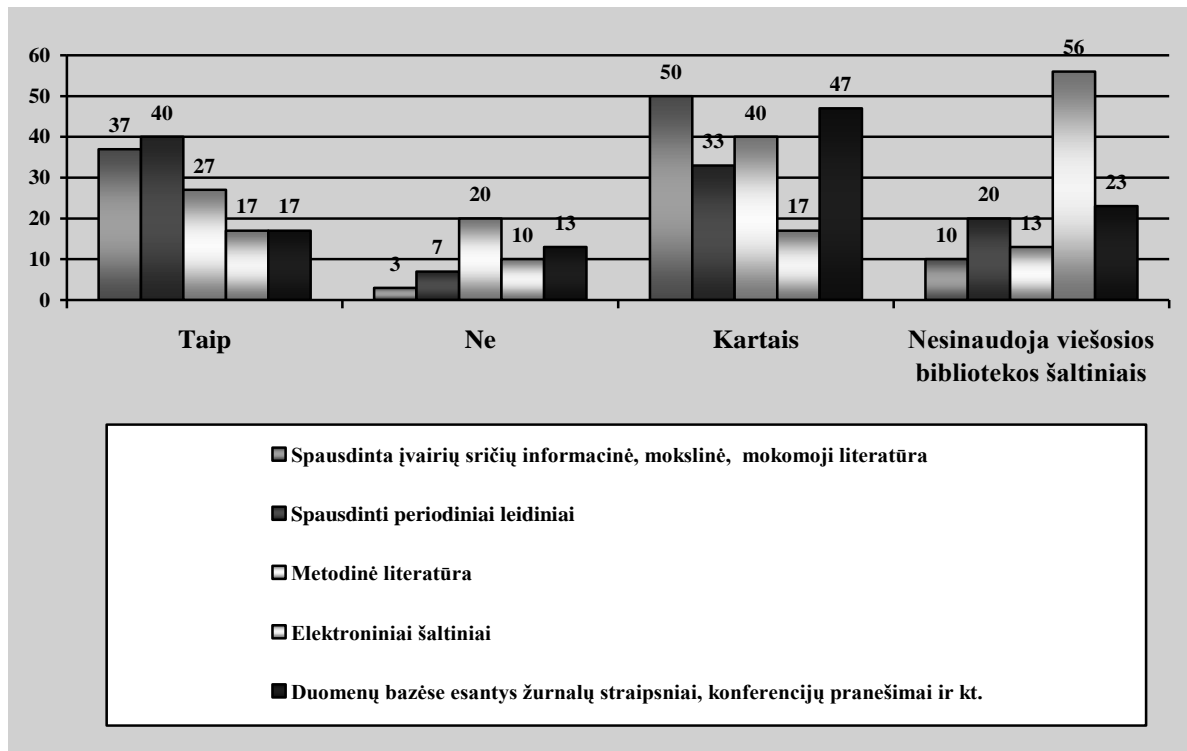

5 pav. Nesinaudojimo viešosios bibliotekos šaltiniais priežastys (% , N = 60)

Nerimą keliantį faktą, kad vartotojai, ieškodami reikalingos informacijos, vis dažniau pirmenybę teikia internetui, o ne bibliotekai, patvirtina anketos teiginiai: ne visada ir ne visus reikalingus šaltinius pedagogai randa viešojoje bibliotekoje.

Spausdintą įvairių sričių informacinę, mokslinę, mokomąją literatūrą (enciklopedijas, žinytus, žodynus, meno albumus, straipsnių rinkinius ir kt.) viešojoje bibliotekoje visada randa 37 proc. respondentų, 50 proc. – kartais, 3 proc. pedagogų tvirtina tokios literatūros bibliotekoje nerandantys, 10 proc. viešosios bibliotekos šaltiniais nesinaudoja. Spausdintų periodinių leidinių (laikraščiai, žurnalai) viešojoje bibliotekoje visada randa kiek daugiau, t. y. 40 proc. apklausoje dalyvavusių pedagogų, kartais – 33 proc., neranda – 7 proc., o 20 proc. viešosios bibliotekos periodika nesinaudoja. Reikalingos metodinės literatūrą viešojoje bibliotekoje visada randa 27 proc. respondentų, 40 proc. – kartais, 20 proc. neranda, 13 proc. tokių šaltinių bibliotekoje neieško.

Kaip rodo tyrimo rezultatai, viešosios bibliotekos siūlomi elektroniniai šaltiniai tarp pedagogų nėra populiarūs, todėl 56 proc. respondentų bibliotekoje jais nesinaudoja. 17 proc. pedagogų reikalingus elektroninius šaltinius visada randa, tiek pat (17 proc.) – kartais, 10 proc. atsakė nerandantys. Duomenų bazėse esančius žurnalų straipsnius, konferencijų pranešimus ir kitą informaciją visada randantys nurodė 17 proc. apklausos dalyvių, 13 proc. – ne, 47 proc. – kartais, 23 proc. viešosios bibliotekos šaltiniais nesinaudoja (6 pav.).

6 pav. Pedagogų nuomonė apie galimybę viešojoje bibliotekoje rasti ugdymo procesui reikalingus šaltinius (% , N = 60)

Siekiant išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie viešosios bibliotekos išgales pagelbėti mokiniams ruošiantis pamokoms, apklausos dalyvių buvo paprašyta įvertinti teiginius:

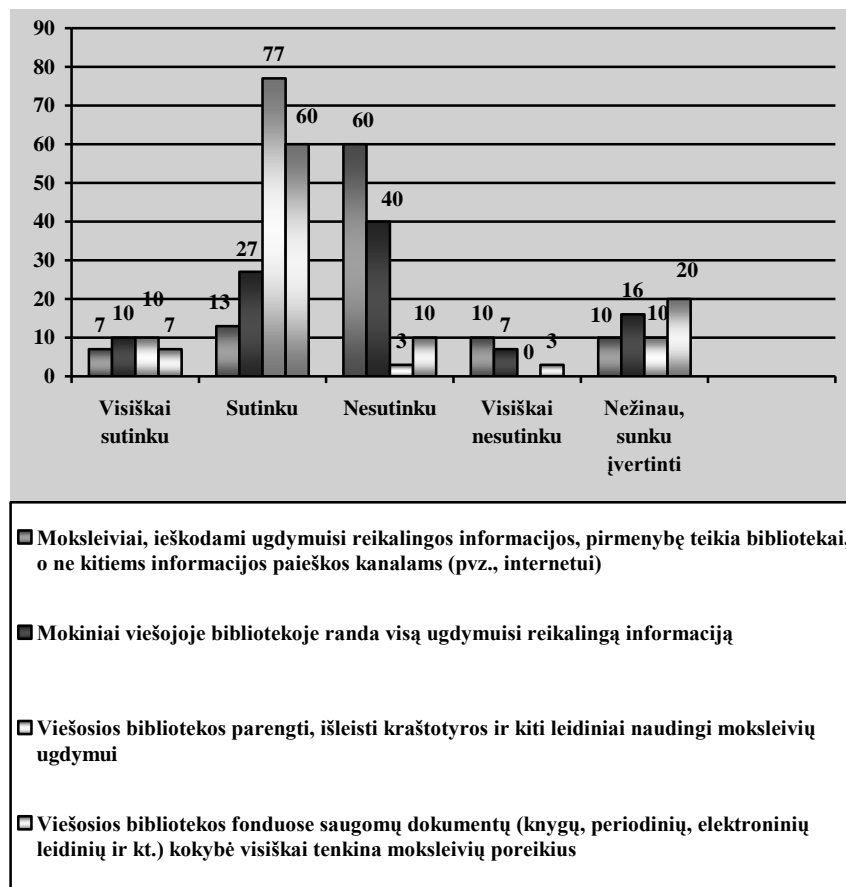
1. *Moksleiviai, ieškodami ugdymuisi reikalingos informacijos, pirmenybę teikia bibliotekai, o ne kitiems informacijos paieškos kanalams (pvz., internetui).*
2. *Mokiniai viešojoje bibliotekoje randa visą ugdymuisi reikalingą informaciją.*
3. *Viešosios bibliotekos parengti, išleisti kraštotyros ir kiti leidiniai naudingi moksleivių ugdymui.*
4. *Viešosios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų (knygų, periodinių, elektroninių leidinių ir kt.) kokybė visiškai tenkina moksleivių poreikius.*

Su teiginiu, jog moksleiviai, ieškodami ugdymuisi reikalingos informacijos, pirmenybę teikia bibliotekai, o ne kitiems informacijos kanalams (pvz., internetui), nesutiko net 60 proc. apklaustų pedagogų; su teiginiu visiškai sutiko tik 7 proc., sutiko 13 proc., visiškai nesutiko 10 proc. respondentų, o 10 proc. neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

Teiginiui, jog mokiniai viešojoje bibliotekoje randa visą ugdymuisi reikalingą informaciją, nepritarė 40 proc. respondentų, visiškai pritarė 10 proc., pritarė 27 proc., visiškai nepritarė 7 proc., 16 proc. teiginio teisingumą buvo sunku įvertinti.

Viešosios bibliotekos šaltinių kokybę respondentai vertina daug palankiau. Su teiginiu, jog viešosios bibliotekos parengti, išleisti kraštotyros ir kiti leidiniai naudingi moksleivių ugdymui, sutiko 77 proc. pedagogų, 10 proc. sutiko visiškai, nesutiko tik 3 proc. Visiškai nepritarusių teiginiui nebuvo, 10 proc. neturėjo nuomonės.

60 proc. respondentų nuomone, viešosios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų (knygų, periodinių, elektroninių leidinių ir kt.) kokybė tenkina moksleivių poreikius, 7 proc. – visiškai tenkina. Su minėtu teiginiu nesutiko 10 proc., visiškai nesutiko 3 proc. respondentų, 20 proc. neturėjo nuomonės (7 pav.).

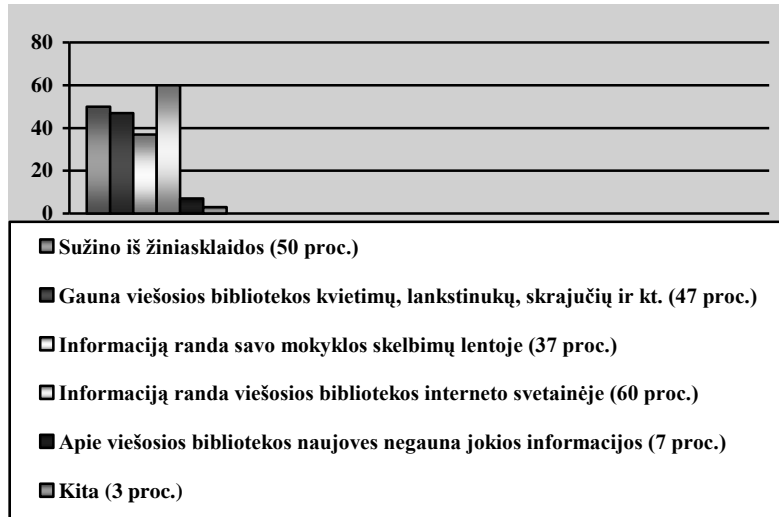

7 pav. Pedagogų nuomonė apie viešosios bibliotekos išgales pagelbėti mokiniams ruošiantis pamokoms (% , N = 60)

Pristatytas pedagogų nuomonių pasiskirstymas leidžia daryti išvadą, kad viešosios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų kokybę pedagogai vertina palankiai, tačiau nemano, kad bibliotekos šaltiniai tenkina visus moksleivių informacijos poreikius.

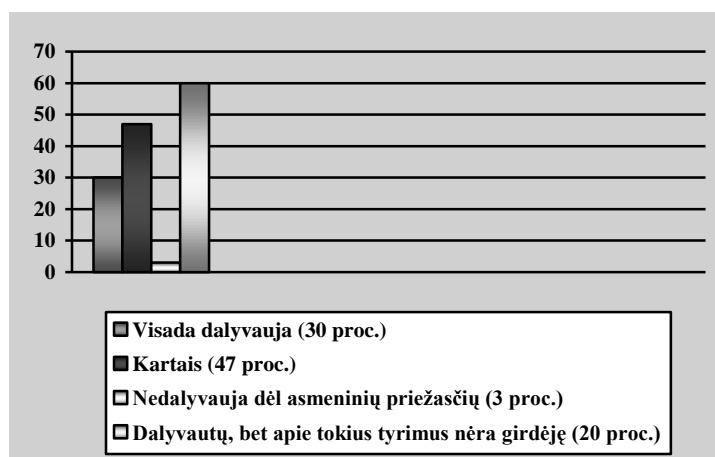
Iš respondentų atsakymų, kokiais būdais gauna informaciją apie naują viešosios bibliotekos veiklą (paslaugas, renginius ir kt.), paaiškėjo, kad 60 proc. ją randa bibliotekos interneto svetainėje, 50 proc. sužino iš žiniasklaidos (spaudos, radijo, televizijos), 47 proc. gauna bibliotekos kvietimų, lankstinukų, skrajučių ir kt., 37 proc. pedagogų nurodė, kad apie organizuojamus renginius viešojo

biblioteka informuoja mokyklą ir ta informacija pateikiama mokyklos skelbimų lentoje. Apie naują viešosios bibliotekos edukacinę veiklą 3 proc. apklausos dalyvių sužino kitais būdais, pvz., *paskambina bibliotekininkė*. 7 proc. respondentų teigė apie viešosios bibliotekos naujoves negaunantys jokios informacijos (8 pav.).

8 pav. Duomenų, kaip gaunama informacija apie viešosios bibliotekos organizuojamą edukacinę veiklą, pasiskirstymas (% , N = 60)

Tenka pažymėti, kad pedagogai nėra aktyvūs organizuojamuose viešosios bibliotekos vartotojų poreikių tyrimuose: tik kartais juose dalyvaujantys nurodė beveik pusė (47 proc.) respondentų, trečdalis (30 proc.) teigė, kad visada, 3 proc. nedalyvauja dėl asmeninių priežasčių (kokių – nekonkretizavo) ir net 20 proc. atsakė apskritai negirdėję apie tokius tyrimus (9 pav.).

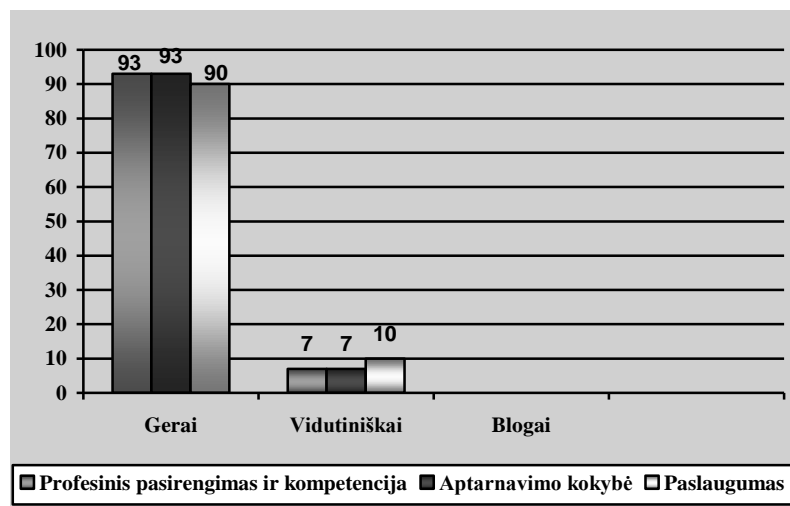

9 pav. Pedagogų dalyvavimas viešosios bibliotekos vartotojų poreikių tyrimuose (% , N = 60)

Paklausti, koks viešosios bibliotekos darbo laikas jiems būtų patogiasias, dalis apklausoje dalyvavusių pedagogų pageidavo, kad biblioteka dirbtų kiek ilgiau: darbo dienomis – iki 20 val., šeštadieniais – bent iki 16 val., arba pradėtų aptarnauti lankytojus kiek anksčiau – nuo 8–9 val.

Pedagogų teirautasi, kaip jie vertina viešosios bibliotekos darbuotojus: jų profesinį pasirengimą ir kompetenciją, aptarnavimo kokybę, paslaugumą. Absoliuti dauguma tyrime dalyvavusių pedagogų viešosios bibliotekos darbuotojų profesinę ir asmeninę kompetenciją įvertino teigiamai – nebuvo nė vieno neigiamo atsiliepimo (10 pav.).

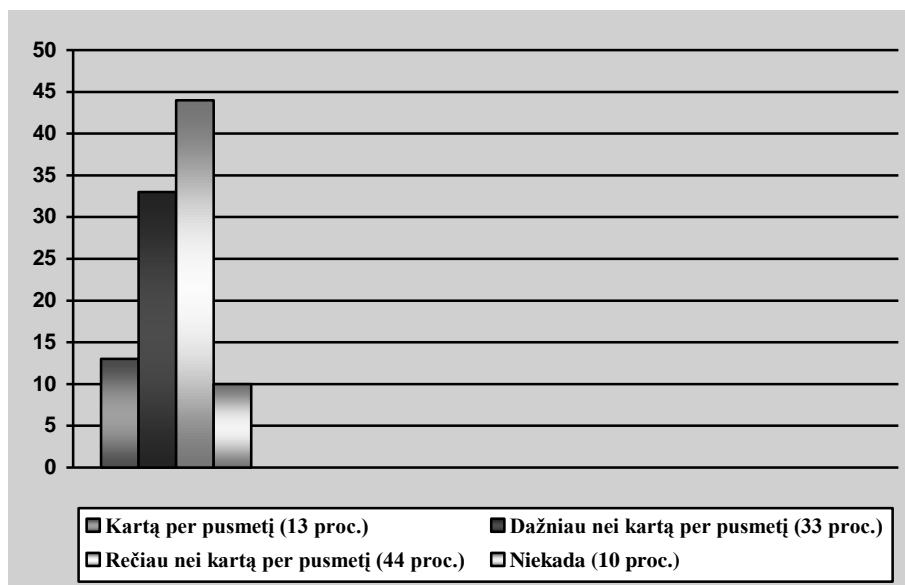
Bibliotekininkų profesinį pasirengimą ir kompetenciją bei aptarnavimo kokybę 93 proc. respondentų vertina gerai, 7 proc. – vidutiniškai, paslaugumą 90 proc. – gerai, 10 proc. – vidutiniškai.

10 pav. Pedagogų nuomonės apie bibliotekininkų asmenybinius ir profesinius gebėjimus aptarnauti klientus pasiskirstymas (% , N = 60)

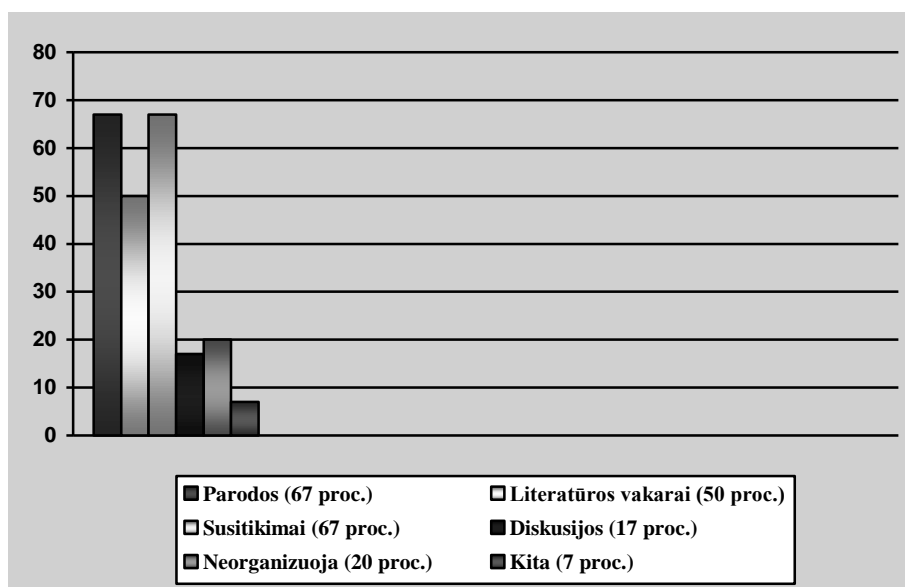
Sprendžiant iš tyrimo dalyvių atsakymų, 77 proc. pedagogų rengia savo auklėtiniams ekskursijas į viešąją biblioteką, 23 proc. – ne. Tikėtina, kad teigiamai atsakė tie pedagogai, kurie turi auklėjamąją klasę.

Remiantis anketų duomenimis, dažniausiai bendri mokyklos ir viešosios bibliotekos renginiai organizuojami rečiau kaip kartą per pusmetį (nurodė 44 proc. pedagogų), trečdalyje mokyklų (nurodyta 33 proc. respondentų) bendri renginiai organizuojami dažniau nei kartą per pusmetį, 13 proc. – kartą per pusmetį, 10 proc. – niekada (11 pav.).

11 pav. Bendrų mokyklos ir viešosios bibliotekos renginių organizavimas (% , N = 60)

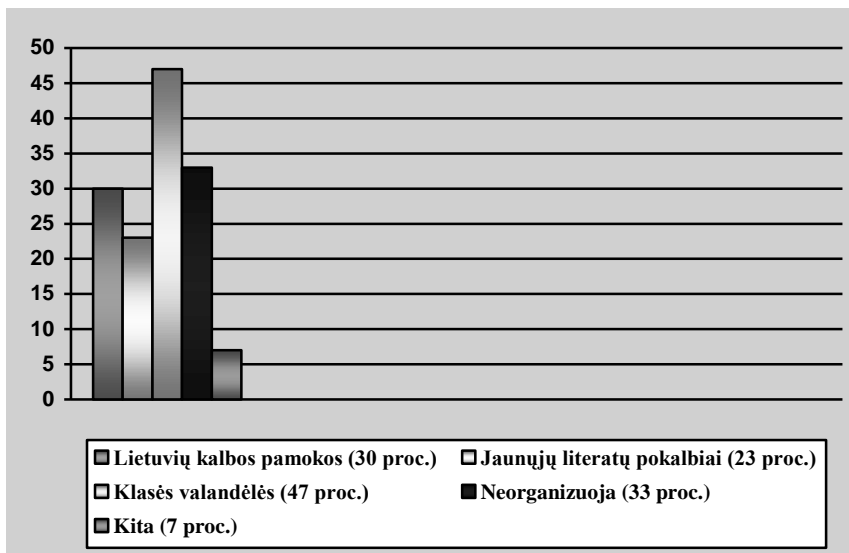
Bene populiariausios renginių formos – parodos (67 proc.) ir susitikimai (67 proc.). Taip pat organizuojami bendri literatūros vakarai (50 proc.), diskusijos (17 proc.). 7 proc. pedagogų paminėjo kitų renginių formų, pvz.: *informacinio raštingumo užsiėmimai baigiamųjų klasių mokiniams, mokinių projektų pristatymai*. Penktadalis – 20 proc. – respondentų nurodė, kad jų mokykla su viešąja biblioteka jokių bendrų renginių neorganizuoja (12 pav.).

12 pav. Bendrų mokyklos ir viešosios bibliotekos renginių formos (% , N = 60)

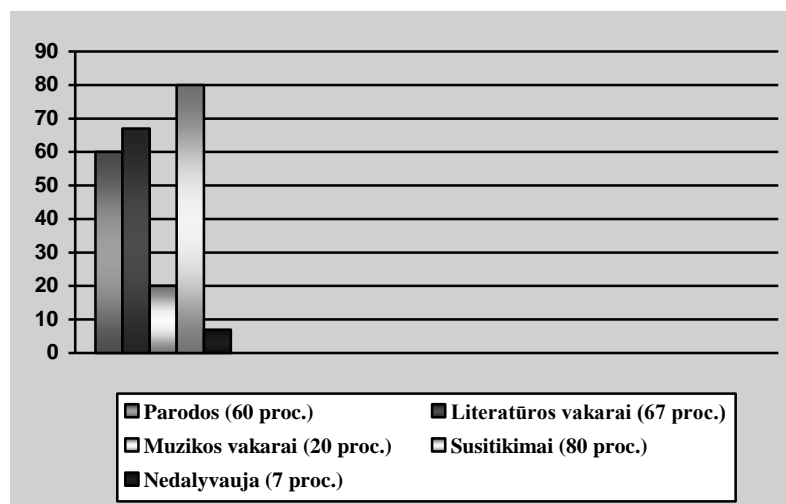
Patys pedagogai viešojoje bibliotekoje dažniausiai (47 proc.) veda klasės valandėles, lietuvių kalbos pamokas (30 proc.), jaunųjų literatų pokalbius (23 proc.), užsienio kalbos pamokas

(7 proc.). Pasirinkusieji atsakymo variantą „kita“ (7 proc.) minėjo ir istorijos pamokas. Trečdalis (33 proc.) respondentų, daugiausia tikslųjų mokslų mokytojai ir demografiniame bloke kaip specialybę nurodžiusieji „kita“, viešojoje bibliotekoje neveda jokių užsiėmimų (13 pav.).

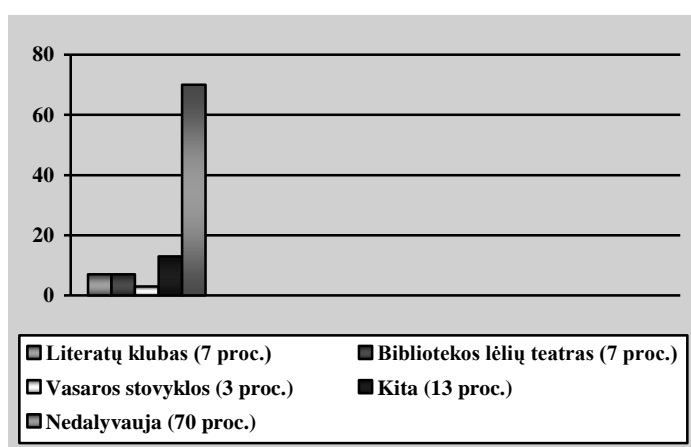
13 pav. Užsiėmimai, pedagogų vedami viešojoje bibliotekoje (% , N = 60)

Sprendžiant iš atsakymų į klausimą, kokiuose viešosios bibliotekos organizuojamose renginiuose dalyvauja apklausos dalyvių mokiniai, galima daryti išvadą, kad dažniausiai moksleiviai lankosi susitikimuose – 80 proc., literatūros vakaruose – 67 proc., parodose – 60 proc., muzikos vakaruose – 20 proc. 7 proc. apklausos dalyvių tvirtina, kad jų mokiniai nedalyvauja jokiuose viešosios bibliotekos renginiuose (14 pav.).

14 pav. Pedagogų nuomonės apie mokinių dalyvavimą viešosios bibliotekos organizuojamose renginiuose pasiskirstymas (% , N = 60)

Pedagogų atsakymai į anketos klausimą, kokiaje netradicinėje viešosios bibliotekos veikloje dalyvauja jų mokiniai, leidžia daryti išvadą, kad vaikai mažai domisi netradicinėmis viešosios bibliotekos darbo formomis. Net 70 proc. tyrimo dalyvių nurodė, kad jų mokiniai nedalyvauja jokioje netradicinėje viešosios bibliotekos veikloje. Po 7 proc. respondentų teigė, kad vaikai dalyvauja bibliotekos literatų klubo ir lėlių teatro veikloje, 3 proc. – vasaros stovyklose. 13 proc. respondentų, pasirinkusių atsakymo variantą „kita“, išvardijo ir daugiau netradicinės bibliotekos veiklos, kuria domisi jų mokiniai, formų, pvz.: *vaikai dalyvauja bibliotekininko padėjėjo būrelio veikloje; interaktyviuose konkursuose; šeštadieninėse pažintinėse popietėse (rankdarbiai, skaitymai); groja gitara* (15 pav.).

15 pav. Pedagogų nuomonės apie mokinių dalyvavimą netradicinėje viešosios bibliotekos veikloje pasiskirstymas (% , N = 60)

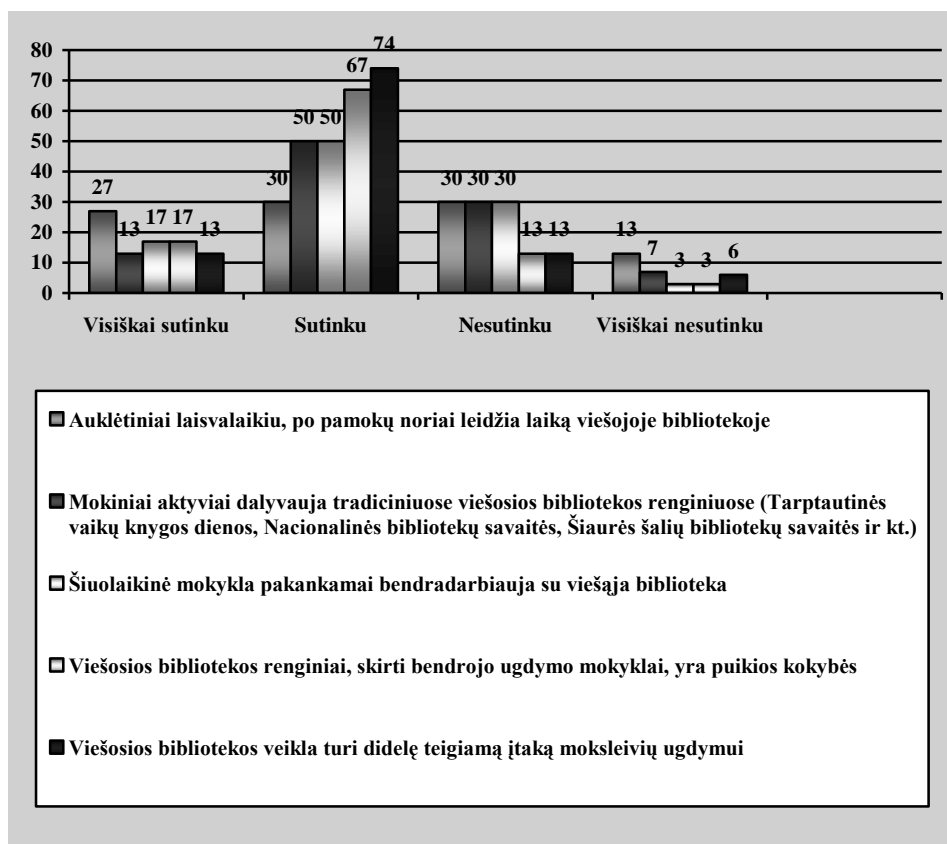
40 proc. tyrimo dalyvių teigė, niekada nėra rengę bendrų mokyklos ir viešosios bibliotekos projektų, 26 proc. – juos rengia rečiau nei kartą per metus, po 17 proc. – kartą per metus ir dažniau nei kartą per metus. Paprašyti išvardyti, kokiuose bendruose mokyklos ir viešosios bibliotekos projektuose yra dalyvavę jų mokiniai, pedagogai anketose pateikė tokių pavyzdžių: „*Mano profesija*“, *kraštotyrininko V. Ulčinsko metinių minėjimas*, „*Apie pagarbą miškui, tėvynei ir sau...*“ (*kraštiečiui Šarūnui Laužadžiui – 60 m.*), „*Netradicinės knygos gamyba bibliotekoje*“, „*Mano kaimas*“, „*Mūsų kaimo menininkai*“, „*Mažoji kaimo architektūra*“, „*Kuriame savo knygą*“, *Comenius Regio projektas būrelio „NETtiquette-net im NET“*, *perskaitytų knygų projektas*, „*Mano namų biblioteka*“, „*Imbiero vakarai*“, *I. Simonaitytės gimtadienis (kasmetiniai premijos teikimai)*, *Jurgio Kunčino gimimo metinių minėjimas ir kt.*

Siekiant išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie viešosios bibliotekos renginius, jos veiklos kokybę ir bendradarbiavimą su bendrojo ugdymo mokykla, respondentams vertinti buvo pateikti penki teiginiai (16 pav.).

Su teiginiu: *auklėtiniai laisvalaikiu, po pamokų noriai leidžia laiką viešojoje bibliotekoje*, sutiko 30 proc. respondentų. Tiek pat – 30 proc. – pedagogų nesutiko. Nuomonei, kad vaikai laisvalaikiu noriai renkasi biblioteką, visiškai pritarė 27 proc. respondentų, 13 proc. tam visiškai nepritarė.

Daugiau respondentų – 50 proc. – sutinka su nuomone, kad mokiniai aktyviai dalyvauja tradiciniuose viešosios bibliotekos renginiuose (Tarptautinės vaikų knygos dienos, Nacionalinės bibliotekų savaitės, Šiaurės šalių bibliotekų savaitės ir kt.). 30 proc. apklaustų pedagogų šiam teiginiui nepritaria, 13 proc. visiškai pritaria, o 7 proc. visiškai nepritaria.

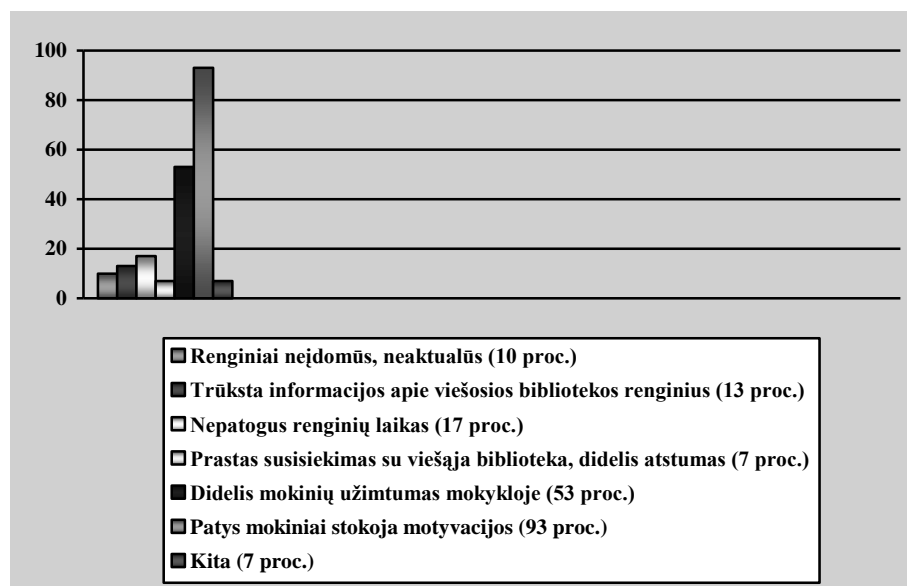
Pusė (50 proc.) respondentų sutinka, kad šiuolaikinė mokykla pakankamai bendradarbiauja su viešąja biblioteka, 30 proc. su šiuo teiginiu nesutinka, 17 proc. sutinka visiškai ir 3 proc. visiškai nesutinka. Daugumos respondentų nuomone (67 proc. su šiuo teiginiu sutiko, 17 proc. sutiko visiškai), viešosios bibliotekos renginiai, skirti bendrojo ugdymo mokyklai, yra puikios kokybės. Šiai nuomonei nepritarė 13 proc., 3 proc. nepritarė visiškai. Visiškai nesutikusiųjų, kad viešosios bibliotekos veikla turi didelę teigiamą įtaką moksleivių ugdymui, nebuvo. Teiginiui nepritarė 13 proc. apklausos dalyvių, 74 proc. sutiko, 13 proc. visiškai sutiko (16 pav.).

16 pav. **Pedagogų nuomonės apie viešosios bibliotekos renginių, skirtų bendrojo ugdymo mokyklai, kokybę pasiskirstymas** (% , N = 60)

Iš aptartų tyrimo rezultatų galima daryti išvadą, kad didesnioji dalis pedagogų teigiamai vertina viešosios bibliotekos renginių kokybę ir pripažįsta jos reikšmę ugdymui, bet pasigendama kiek glaudesnio mokyklų ir bibliotekų bendradarbiavimo, pačių vaikų aktyvumo, iniciatyvos.

Paprašyti nurodyti priežastis, kodėl, jų manymu, mokiniai nėra aktyvūs viešosios bibliotekos renginių dalyviai, pedagogai beveik vieningai (93 proc.) nurodė pagrindinę priežastį: patys mokiniai stokoja motyvacijos. 53 proc. mokytojų kaip vieną iš problemos priežasčių įvardija didelį mokinių užimtumą mokykloje. Prastas susisiekimas su viešąja biblioteka, atstumas, kaip rodo tyrimo rezultatai, nėra didelė problema: kaip mokinių nedalyvavimo renginiuose priežastį, susisiekimo sunkumus nurodė tik 7 proc. respondentų. 17 proc. respondentų manymu, vaikų dalyvavimui įtakos turi nepatogus renginių laikas, 13 proc. – mokiniams trūksta informacijos apie viešosios bibliotekos renginius, 10 proc. – renginiai neįdomūs, neaktualūs (17 pav.). Pedagogai, pasirinkę atsakymo variantą „kita“, nurodė kitų svarių priežasčių, kodėl mokiniai neaktyviai dalyvauja viešosios bibliotekos renginiuose, pvz.: „Mes (mūsų mokykla – L. S.) turim šaunią bibliotekininkę, o ji – didelį vaikų būrį kasdien po pamokų; „Jaunimas visiškai neskaito.“

17 pav. Pedagogų nuomonės apie priežastis, kodėl mokiniai nedalyvauja viešosios bibliotekos renginiuose, pasiskirstymas (% , N = 60)

Pedagogai pateikė įdomių pastabų, pasiūlymų, kaip gerinti viešosios bibliotekos veiklos kokybę. Šiame kontekste išryškėjo ir gana prieštaringas viešosios bibliotekos darbo, jos įtakos ir santykių su mokykla vertinimas, pvz.:

„Mūsų mokyklos biblioteka yra geriau aprūpinta įvairia literatūra negu miestelio biblioteka, be to, visus renginius mokykloje rengiame drauge su savo bibliotekos darbuotojais, o miestelio bibliotekos darbuotoja nerodo jokie noro organizuoti renginius drauge su mokykla.“

„Malonesnis bendravimas, informacijos apie renginius sklaida turėtų būti platesnė, nėra internetinės svetainės.“

„Reikėtų daugiau dalykinės metodinės literatūros, patogesnio bibliotekos darbo laiko.“

„Viskas gerai. Taip ir toliau bendradarbiauti.“

„Kviestis rašytojų, poetų.“

„Viešoji biblioteka ir gimnazija vykdo atskiras funkcijas. Ir niekada jos nesutaps. Dažniausiai eina pasiimti knygų, kurių neranda gimnazijos bibliotekoje.“

„Pasakyčiau, bibliotekininkės žodžiais tariant, labai trūksta naujų knygų, kultūros leidinių. Ir dar. Viskas priklauso nuo žmogaus, kuris sėdi toje bibliotekoje. Jei žmogus įdomus, kūrybingas, jis visuomet turės ir lankytojų, ir skaitytojų. Mums ta prasme labai pasisekė, nes daugelio vaikų kelias iš mokyklos veda tiesiai į biblioteką.“

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad pedagogų apklausa atskleidė keletą problemų. Esant nepakankamam Lietuvos viešųjų bibliotekų finansavimui, senstant, mažėjant dokumentų fondams, pedagogai viešosiose bibliotekose pasigenda ugdymo / ugdymosi procesui reikalingų leidinių: metodinės, informacinės, mokslinės, mokomosios literatūros. Trūksta glaudesnio bendrojo ugdymo mokyklų ir viešųjų bibliotekų bendradarbiavimo: bendrų projektų; moksleiviai stokoja motyvacijos dalyvauti netradicinėje ir kitokioje bibliotekos veikloje, nedažnai renkasi viešąją biblioteką, kaip vietą turiningai leisti laisvalaikiui. Dažna moksleivių lankymosi bibliotekoje priežastis – ne knyga, o kompiuteris, internetas, dėl menkavertės informacijos srauto vaikams darantis ne tik teigiamą edukacinį poveikį, bet ir žalą.

Be išvardytų pagrindinių problemų, tyrimas atskleidė ir daug teigiamų viešosios bibliotekos veiklos ypatumų. Dauguma apklaustų pedagogų mano, kad bibliotekos edukaciniai renginiai, skirti bendrojo ugdymo mokyklai, yra geros kokybės. Puikiai vertinamas bibliotekos darbuotojų profesinis pasirengimas, vartotojų aptarnavimo kokybė, jų parengti kraštotyros ir kiti leidiniai. Tyrimas parodė, kad viešoji biblioteka, kaip papildomojo – formaliojo, neformaliojo, informaciojo (savišvietos) – ugdymo įstaiga, net ir šiuolaikinių technologijų amžiuje nepraranda savo edukacinės funkcijos ir turi svarią įtaką ugdymo / ugdymosi poreikiams tenkinti.

2.3. Viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų analizė

Antrajai empirinio tyrimo daliai analizuoti pasirinkta 15 Lietuvos rajonų savivaldybių viešųjų bibliotekų 2010 metų veiklos tekstinių ataskaitų – tų rajonų, kurių mokyklų pedagogai dalyvavo anketinėje apklausoje: Alytaus, Ignalinos, Kaišiadorių, Kėdainių, Klaipėdos, Kretingos, Panevėžio, Prienų, Raseinių, Šakių, Švenčionių, Tauragės, Trakų, Utenos ir Vilkaviškio (ne visų viešųjų

bibliotekų veiklos tekstinėse ataskaitose rasti analizei reikalingi tikslūs duomenys arba naudota skirtinga jų skaičiavimo metodika, todėl empirinio tyrimo lyginamosiose lentelėse kai kurių rajonų bibliotekų rodikliai nenurodyti arba nurodyti apytiksliai. Skaičiais išreikštų rodiklių trūkumas tyrimo rezultatų tikslumui įtakos neturėjo – *L. S.*)

2010 m. viešųjų bibliotekų tinklas daugumoje analizuojamų savivaldybių, išskyrus Raseinių ir Šakių rajonų, nekito. Raseinių rajone per metus uždaryti 8 viešosios bibliotekos filialai: Alėjų, Didžiulių, Gėluvos, Gervinės, Lyduvėnų, Pašešuvio, Plikių ir Požečių, ir sujungtos 4 kaimo ir mokyklų bibliotekos. Šakių rajone uždarytas vienas savivaldybės Viešosios bibliotekos filialas – neperspektyvus Baltrušių padalinys.

2010-aisiais visų analizuojamų rajonų viešųjų bibliotekų bendrasis finansavimas ir lėšų, skirtų naujiems dokumentams įsigyti, mažėjo. Mažėjo ir Kultūros ministerijos, ir viešųjų bibliotekų steigėjų – rajonų savivaldybių – parama. Pvz., Alytaus rajono viešajai bibliotekai 2010 m. Lietuvos kultūros ministerija skyrė 20,7 tūkstančio litų, t. y. 25 proc. mažiau nei 2009 m., rajono savivaldybė – 60 tūkstančių litų, t. y. 5 proc. mažiau nei ankstesniais metais. Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešoji biblioteka dokumentams įsigyti iš Kultūros ministerijos 2009 m. gavo 56 450 Lt. 2010 m. ministerija jai skyrė 41 881 litą – tai net 3,6 karto mažiau negu 2008 m. Švenčionių rajone lėšos vienam gyventojui dokumentams įsigyti nuo 3,23 Lt per metus sumažėjo iki 1,47 Lt.

Visose bibliotekose 2010 m. dokumentų fondas mažėjo. Labiausiai sumažėjo Raseinių rajono savivaldybės viešojoje bibliotekos fondas (2 lentelė) – net 45 458 fiziniaisiais vienetais.

Mažiausiai iš ataskaitose tiksliai duomenis pateikusių bibliotekų fondas mažėjo Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešojoje bibliotekoje – 1 891 fiziniaisiais vienetais, arba 0,7 proc.

Pagrindinė viešųjų bibliotekų fondų mažėjimo priežastis, nurodoma ataskaitose, – didesnis dokumentų (pasenusių, sugadintų, praradusių aktualumą ir pan.) nurašymas nei gavimas. Pvz., Švenčionių rajone vienam gyventojui 2009 m. metais teko 8,1 dokumento, o 2010-aisiais dėl sumažėjusio viešosios bibliotekos fondo – 7 dokumentai, Raseinių rajone analizuojamais metais dokumentų gyventojui taip pat teko vienu mažiau nei ankstesniais metais – 6,3 fiziniai vienetai.

Viešųjų bibliotekų dokumentų fondo pokyčiai

Biblioteka	Fondas (fiz. vnt.)		Skirtumas
	2009 m.	2010 m.	
Alytaus	412208	400818	- 11390
Ignalinos	*	*	- 4596 (2,4 proc.)
Kaišiadorių	*	*	- 8657 (3,4 proc.)
Kėdainių	*	*	-
Klaipėdos	2789831	277628	- 12203 (0,4 proc.)
Kretingos	262783	260892	- 1891 (0,7 proc.)
Panevėžio	*	*	- 25715
Prienų	*	*	-
Raseinių	*	*	- 45458
Šakių	202138	193232	- 8906 (4,4 proc.)
Švenčionių	241456	231777	- 9679 (4,0 proc.)
Tauragės	280904	273956	- 6948 (2,5 proc.)
Trakų	*	234234	-
Utenos	*	*	-
Vilkaviškio	338527	23647	- 14880 (4,0 proc.)

* ataskaitoje nepateikta tikslių duomenų arba naudota skirtinga skaičiavimo metodika

- rodikliai mažėjo

+ rodikliai didėjo

Visose aptariamose bibliotekose, išskyrus Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos ir Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešąją biblioteką, 2010 m. vartotojų skaičius mažėjo (3 lentelė). Labiausiai jų mažėjo Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešojoje bibliotekoje – 699, arba 7,8 proc. 2010 m. Kėdainių biblioteka sulaukė 426, arba 3,6 proc., naujų vartotojų, Klaipėdos – 350, arba 3,2 proc.

Vaikų (iki 14 metų), kaip bibliotekos paslaugų vartotojų, visose bibliotekose, išskyrus Kėdainių ir Klaipėdos rajonų, taip pat mažėjo. Daugiausia, t. y. 524, arba 14,6 proc., vaikų sumažėjo Šakių viešojoje bibliotekoje, mažiausiai – 123, arba 3,2 proc., – Kaišiadorių. Pvz., Šakių rajone per septynerius metus (2003–2010) bendras bibliotekos vartotojų skaičius sumažėjo 21,04 proc. 2010 m. 34,39 proc. visų vartotojų sudarė vaikai iki 14 metų. Kaišiadorių savivaldybės viešosios bibliotekos sistemoje didžiausią – 37,2 proc. – vartotojų dalį taip pat sudaro vaikai.

Klaipėdos rajono viešojoje bibliotekoje vartotojų vaikų 2010 m. pagausėjo 87, arba 2,2 proc.

Apibendrinus bibliotekininkų veiklos ataskaitas, galima išskirti tokias pagrindines bibliotekos paslaugų vartotojų mažėjimo priežastis:

1) demografinės problemos (gyventojų skaičiaus mažėjimas);

2) ypač didelis spaudinių trūkumas;

- 3) bibliotekos darbuotojų kaita;
 3) ilgalaikės darbuotojų ligos;
 4) nemokamos darbuotojų atostogos ir kt.

Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos ataskaitoje pažymima: *daugiausia bibliotekos vartotojų pritraukia internetas*. Šis teiginys patvirtina kitų tyrėjų (Šumskas, 2008) išvadas, jog kompiuteris – viena dažniausių vaikų lankymosi bibliotekoje priežasčių.

3 lentelė

Bibliotekų paslaugų vartotojų pokyčiai

Biblioteka	Vartotojų skaičius		Skirtumas	Vartotojų vaikų skaičius		Skirtumas
	2009 m.	2010 m.		2009 m.	2010 m.	
Alytaus	15145	14556	- 589 (8,0 proc.)	4566	4371	-195 (4,2 proc.)
Ignalinos	6603	6462	- 141 (2,1 proc.)	*	*	-
Kaišiadorių	8306	8207	-99 (1,1 proc.)	3177	3054	-123 (3,8 proc.)
Kėdainių	11456	11882	+ 426 (3,6 proc.)	*	*	+
Klaipėdos	10495	10845	+ 350 (3,2 proc.)	3735	3822	+ 87 (2,2 proc.)
Kretingos	9620	8921	- 699 (7,8 proc.)	2935	2809	-126 (4,3 proc.)
Panevėžio	*	*	- 117	3128	2997	- 131 (4,2 proc.)
Prienų	*	10233	-	*	3178	-
Raseinių	10194	9567	- 627 (6,2 proc.)	*	*	- 268 (8,3 proc.)
Šakių	9334	8988	- 346 (3,7 proc.)	3615	3091	-524 (14,6 proc.)
Švenčionių	11309	11147	- 162 (1,4 proc.)	3067	2908	- 159 (5,1 proc.)
Tauragės	11684	11218	- 466 (3,9 proc.)	4026	3650	- 376 (9,4 proc.)
Trakų	8823	8864	+ 41 (0,46 proc.)	3220	2942	- 278 (8,7 proc.)
Utenos	*	*	-	*	*	-
Vilkaviškio	9779	9760	- 19 (0,2 proc.)	*	*	- 87

* ataskaitoje nepateikta tikslių duomenų arba naudota skirtinga skaičiavimo metodika

- rodikliai mažėjo

+ rodikliai didėjo

Galima pastebėti, kad viešųjų bibliotekų lankomumo duomenys 2010 m. veiklos ataskaitose pasiskirsto nevienodai (4 lentelė): Alytaus, Kaišiadorių, Kėdainių, Klaipėdos, Panevėžio, Švenčionių, Tauragės, Trakų, Utenos, Vilkaviškio rajonų savivaldybių viešosiose bibliotekose

lankytojų daugėjo, o Ignalinos, Kretingos, Raseinių, Šakių – mažėjo (Prienuų rajono viešosios bibliotekos ataskaitoje tikslių duomenų nerasta).

4 lentelė

Bibliotekų lankomumo pokyčiai

Biblioteka	Lankomumas		Skirtumas	Vaikų lankomumas		Skirtumas
	2009 m.	2010 m.		2009 m.	2010 m.	
Alytaus	234365	242515	+ 8150 (3,4 proc.)	*	*	*
Ignalinos	*	*	-	*	*	*
Kaišiadorių	150475	152841	+ 2366 (1,5 proc.)	*	*	*
Kėdainių	*	214796	+	*	99221	+
Klaipėdos	148127	175729	+ 27602 (15,7 proc.)	*	*	*
Kretingos	146693	140464	- 6229 (4,2 proc.)	*	*	*
Panevėžio	*	*	+ 5272	75604	82552	+ 6948 (8,3 proc.)
Prienuų	*	*	*	*	*	*
Raseinių	146596	142563	- 4033 (2,8 proc.)			
Šakių	124599	105906	- 18693 (15,0 proc.)	45976	36839	- 9137 (19,9 proc.)
Švenčionių	127538	130690	+ 3152 (2,4 proc.)	46114	49191	+ 3077 (6,4 proc.)
Tauragės	*	*	+ 953	*	50503	- 2,1 proc.
Trakų	124401	172769	+ 48368 (28,3 proc.)	55981	50228	- 5753 (12,7 proc.)
Utenos	*	*	+	*	*	*
Vilkaviškio	134775	146113	+ 11338 (7,7 proc.)	61019	61221	+ 202 (0,3 proc.)

* ataskaitoje nepateikta tikslių duomenų arba naudota skirtinga skaičiavimo metodika
 - rodikliai mažėjo
 + rodikliai didėjo

Labiausiai – net 48 368, arba 28,3 proc., – lankytojų padaugėjo Trakų, mažiausiai – 18 693, arba 15 proc., jų liko Šakių viešojoje bibliotekoje. Iš pateiktųjų tikslūs duomenis savivaldybių viešųjų bibliotekų vaikų lankomumas daugiausia išaugo Panevėžyje (6 948, arba 8,3 proc.), labiausiai sumažėjo Šakiuose – 9137, arba 19,9 proc.

Kaip galima spręsti iš viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų, pagrindinės didėjančio, ypač vaikų, šių įstaigų lankomumo priežastys – tai *viešųjų bibliotekų kompiuterizacija, viešosios interneto prieigos taškų didėjimas*. Pvz., Alytaus rajono savivaldybės viešosios bibliotekos veiklos ataskaitoje pažymima: *nuo 2007 m. lankytojų skaičius mažėjo, o 2010 m. lankytojų skaičius ėmė augti. Tai atsitiko filialuose įdiegus viešąją interneto prieigą ir aktyviai rengiant gyventojų kompiuterinio raštingumo mokymus ir informacines popietes bendruomenei*. Ta pati lankytojų daugėjimo

priežastis – interneto diegimas kaimo filialuose – nurodoma ir Trakų rajono savivaldybės viešosios bibliotekos 2010 m. veiklos ataskaitoje.

Kaip rodo kitų autorių (Šumskas, 2008) tyrimų rezultatai, vaikų lankomumo didėjimas ne visada žymi teigiamas tendencijas: ir bibliotekininkai patvirtina, kad vaikai bibliotekoje net pamokų metu sėdi prie kompiuterio, žaidžia menkaverčius, teigiamos edukacinės reikšmės neturinčius žaidimus. Šią opią problemą galima iliustruoti Utenos rajono savivaldybės A. ir M. Miškinių viešosios bibliotekos ataskaitoje pateikta išvada: *„Daug vaikų pernelyg daug laiko praleidžia žaisdami beverčius kompiuterinius žaidimus, kurie ne visuomet atitinka jų amžių. Netgi pamokų metu bibliotekose galima matyti vaikų, skubančių užimti vietų prie kompiuterių, besipriešinančių laiko limitavimui, meluojančių, kai yra klausiami, ar neturėtų būti pamokose.“*

Skaitomumo rodikliai visose pateiktosiose tikslus duomenis bibliotekose, išskyrus Klaipėdos ir Trakų, mažėjo (Alytaus, Kaišiadorių, Prienų ir Utenos bibliotekų ataskaitose tikslų duomenų nerasta). Bene vienos svarbiausių mažėjančio vaikų skaitomumo priežasčių, kaip galima spręsti iš viešųjų bibliotekų ataskaitų:

- 1) *vaikams skirtų informacinių leidinių, įvairių mokslo šakų literatūros stygius;*
- 2) *išaugęs kompiuterizuotų darbo vietų skaičius vartotojams ir bibliotekininkams.*

Kaip galima spręsti iš viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų, Lietuvos viešosiose bibliotekose gausu elektroninių duomenų bazių: INFOLEX, LIBIS, LNB, *Oxford Reference Online*, *Oxford Music Online* ir kt., tačiau, remiantis anketinės apklausos rezultatais, pedagogai neturi joms didesnio poreikio – net 50 proc. tyrimo dalyvių jomis niekada nesinaudoja. Galima daryti prielaidą, kad naujausios reikalingos informacijos pedagogai, kaip ir moksleiviai, ieško laisvai prieinamuose šaltiniuose – internete. Taip pat pedagogams, kaip parodė anketinė apklausa, viešosios bibliotekos elektroniniai leidiniai (CD-ROM, DVD-ROM) nėra pernelyg įdomūs: net 53 proc. tyrimo dalyvių teigė viešojoje bibliotekoje jais visai nesinaudojantys.

Dokumentų gavimas (5 lentelė) 2010 m., palyginti su 2009-aisiais, visose analizuojamose rajonų savivaldybių viešosiose bibliotekose, išskyrus Klaipėdos, mažėjo (Prienų ir Utenos bibliotekos tikslų duomenų nepateikė).

Panevėžio rajono viešojoje bibliotekoje 2010 m. nauja elektroninio katalogo versija suteikė vartotojams galimybę naudotis atnaujinta „Klausk bibliotekininko“ paslauga. Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos 2010 m. naujovė – parengtas elektroninio katalogo „Naudinga informacija“ skyrelis, kuriame vartotojai informuojami apie elektronines paslaugas ir jų valdymą.

Dokumentų gavimo ir išduoties pokyčiai

Biblioteka	Dokumentų gavimas (fiz. vnt.)		Skirtumas	Dokumentų išduotis (fiz. vnt.)		Skirtumas
	2009 m.	2010 m.		2009 m.	2010 m.	
Alytaus	*	*	- 52 proc.	536645	521004	- 15641 (2,9 proc.)
Ignalinos	*	*	- 5262	249742	240490	- 9252 (3,7 proc.)
Kaišiadorių	10588	6465	- 4123 (38,9 proc.)	227918	197679	- 30239 (13,3 proc.)
Kėdainių	*	*	-	441386	418181	- 23175 (4,7 proc.)
Klaipėdos	10253	11331	+ 1078 (9,5 proc.)	313225	328508	+ 15283 (5,0 proc.)
Kretingos	4847	1901	- 2946 (61,4 proc.)	335734	283713	- 52021 (15,0 proc.)
Panevėžio	*	4197	-	*	*	-
Prienu	*	*	*	257265	270435	- 13170 (5,0 proc.)
Raseinių	*	*	- 2272	*	*	- 15 proc.
Šakių	*	*	-	223922	214814	- 9108 (4,0 proc.)
Švenčionių	14387	7680	- 6707 (40,6 proc.)	271839	250398	- 21441 (7,9 proc.)
Tauragės	11298	7980	- 3318 (20,8 proc.)	*	*	- 21119
Trakų	12079	10993	- 1086 (8,9 proc.)	260654	266012	+ 5358 (2,0 proc.)
Utenos	*	*	*	*	*	+ 33000
Vilkaviškio	13804	8715	- 5089 (36,4 proc.)	237456	218331	- 19125 (8,5 proc.)

* ataskaitoje nepateikta tikslių duomenų arba naudota skirtinga skaičiavimo metodika

- rodikliai mažėjo

+ rodikliai didėjo

Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešojoje bibliotekoje 2010 m. dokumentų padaugėjo 1 078 fiz. vnt., arba 9,5 proc. Labiausiai dokumentų gavimas sumažėjo Kretingos viešojoje bibliotekoje – 2 946 fiz.vnt., arba 61,4 proc. Tuo tarpu Panevėžio rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje, ataskaitos duomenimis, nurašytų dokumentų skaičius daugiau nei septynis kartus viršijo metinį gavimą: 2010 m. gauta 4 197 fiz. vnt., o nurašyta 29 912 fiz. vnt. Taigi fondas sumažėjo net 25 715 fiz. vnt. Palyginti su 2009 m., gauta 43,6 proc. mažiau, o nurašyta 60,04 proc. daugiau dokumentų.

Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos, kuri 2010-aisiais gavo 61,4 proc. mažiau dokumentų nei ankstesniais metais, ataskaitoje pabrėžiama: *labai trūksta mokomosios literatūros, universitetų leidyklų leidinių, garsajuosčių, CD, DVD.*

Plintant viešųjų bibliotekų kompiuterizacijai, gausėja elektroninių paslaugų. Dokumentų išduotis 2010 m. didėjo tik Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešojoje bibliotekoje –

15 283 fiz. vnt., arba 5 proc., Trakų – 53 58 fiz. vnt., arba 2 proc., o labiausiai – Utenos A. ir M. Miškinių viešojoje bibliotekoje – 33 000 fiz. vnt. Kitų analizuojamų savivaldybių viešųjų bibliotekų sistemoje 2010 m. išduotis mažėjo: labiausiai – Kretingos rajono – 52 021 fiz. vnt., arba 15 proc., ir Raseinių – 15 proc., mažiausiai – Alytaus – 15 641, arba 2,9 proc. Panevėžio viešojoje bibliotekoje išduotis mažėjo, nes mažėjo lėšų ir vaikų skaitymo rodikliai. Išduotis vaikams sumažėjo 10 088 fiziniaisiais vienetais, arba 11,6 proc.: 2010 m. išduota 86 687 fiz. vnt., 2009 – 96 775 fiz. vnt.

Bene kaip svarbiausią išduoties vaikams mažėjimo priežastį, apibendrinus viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų išvadas, galima būtų nurodyti – *vaikai labiau domisi internetu ir laisvalaikiu renkasi jį, o ne knygą*. Tarkime, Prienų rajono savivaldybės viešosios bibliotekos ataskaitoje nurodomos tokios išdavimo mažėjimo priežastys: *mažėja gyventojų, lėšų, jaunimą labiau domina internetas, o suaugusieji skaitymą užleidžia kitiems informacijos gavimo būdams* arba Alytaus bibliotekininkų pateikta išvada: *gaunama mažiau knygų vaikams, labai daug laiko vaikai praleidžia prie kompiuterių*.

Sprendžiant iš viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų, Lietuvos viešosios bibliotekos siūlo nemažai kultūrinių-educacinių renginių vaikams ir suaugusiesiems (6 lentelė).

6 lentelė

Lietuvos viešųjų bibliotekų organizuojamų kultūrinių-educacinių renginių skaičius

Biblioteka	Renginių skaičius 2010 m.	Renginių lankytojų skaičius 2010 m.
Alytaus	887	*
Ignalinos	366	4933
Kaišiadorių	762	13032
Kėdainių	1017	36261
Klaipėdos	660	17300
Kretingos	690	7708
Panevėžio	787	16886
Prienų	599	7242
Raseinių	654	*
Šakių	676	12700
Švenčionių	1317	12535
Tauragės	712	2129
Trakų	498	4396
Utenos	*	*
Vilkaviškio	1137	*

* ataskaitoje nepateikta tikslių duomenų arba naudota skirtinga skaičiavimo metodika

Daugiausia renginių iš pateikusių tikslūs duomenis bibliotekų 2010 m. lankytojams pasiūlė Švenčionių rajono savivaldybės viešoji biblioteka – net 1 317, mažiausiai – Ignalinos (366). Palyginti su 2009 m., Ignalinos rajono viešojoje bibliotekoje renginių nežymiai, t. y. 0,8 proc.,

padaugėjo, tačiau lankytojų per metus sumažėjo net 1 577. Tuo tarpu Kretingos rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje, 2010 m. surengusioje keturiais renginiais mažiau negu 2009 m., t. y. 690, lankytojų per metus padaugėjo 815. Ignalinos viešojoje bibliotekoje 2010 m. renginių nežymiai daugėjo, tačiau jų lankytojų skaičius, palyginti su 2009 m., akivaizdžiai, t. y. 1 577, sumažėjo – nuo 6 510 iki 4 933.

Anketinės apklausos duomenimis, daugiau nei pusė pedagogų (57 proc.) mano, kad moksleiviai po pamokų laisvalaikį noriai leidžia viešojoje bibliotekoje, 63 proc. sutinka, kad vaikai aktyviai dalyvauja tradiciniuose viešosios bibliotekos renginiuose. Visgi pirmuoju atveju, kaip jau buvo minėta anksčiau šiame darbe (žr. 56 p.) labai tikėtina, kad ir po pamokų vaikai eina į viešąją biblioteką išnaudoti galimybės pažaisti menkaverčių, teigiamos edukacinės reikšmės neturinčių žaidimų.

Sprendžiant iš analizuotų ataskaitų, viešosios bibliotekos, planuodamos renginius, stengiasi orientuotis į vaikus. Pvz.: Klaipėdos rajono savivaldybės Jono Lankučio viešosios bibliotekos 2010 m. veiklos ataskaitoje pabrėžiama, jog *renginių vaikams tikslas – ugdyti ir stiprinti vaikų ir jaunimo skaitymo įgūdžius, skatinti jų vaizduotę ir kūrybingumą, padėti tobulinti informacijos paieškos ir kompiuterinių technologijų naudojimo įgūdžius*; Kaišiadorių rajono savivaldybės viešoji biblioteka 2010 m. savo kultūrinę veiklą siejo su skaitymo skatinimo programos įgyvendinimu; Ignalinos rajono savivaldybės viešoji biblioteka tuo pat tikslu organizavo skaitymo skatinimo akciją vaikams „Atrask knygą“; Švenčionių viešojoje bibliotekoje, be tradicinių Tarptautinės vaikų knygos dienos, Vaikų gynimo dienos, Nacionalinės bibliotekų savaitės renginių, organizuota ir užsienio šalyse populiari akcija „Vasaros skaitymai-2010“ ir t. t.

Remiantis analizuotomis viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitomis, galima numanyti, kad Lietuvos viešosios bibliotekos, planuodamos renginius, derinasi prie įvairaus amžiaus vaikų poreikių. Pvz., Prienuose analizuojamu laikotarpiu pradinių klasių moksleiviams rengtos pažintinės ekskursijos po bibliotekas: „*Kur gyvena knygos?*“, „*Knygai reikia pagarbos*“, „*Noriu pažinti biblioteką*“ ir kt.; Kretingos rajono bibliotekininkai džiaugiasi, kad vaikams skirtų renginių daugėja, tačiau susiduriama su problema – renginiams trūksta vietos.

Nors, apklausos duomenimis, 33 proc. pedagogų pasigenda glaudesnio bendrojo ugdymo mokyklų ir viešųjų bibliotekų bendradarbiavimo, šių dviejų švietimo institucijų ryšius liudija bendri renginiai ir projektai.

- Daugelio rajonų bibliotekininkai bendradarbiavimą su mokyklomis laiko prioritetu, pvz., Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos ataskaitoje rašoma: *vienas iš 2010 m. pagrindinių veiklos uždavinių – bendradarbiauti su Kretingos Marijono*

Daujoto vidurine mokykla, Kretingos vaikų ugdymo centru. Išliko populiariu didesnius viešosios bibliotekos renginius organizuoti su mokyklomis.

- Šakių rajono viešojoje bibliotekoje 2010 m. parengtas projektas „Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 150 metų“. Įgyvendinant projektą birželio 11 d. surengtas jaunimo žygis baidarėmis Šešupe, aplankyta didžiojo lietuvių kalbininko gimtinė. Žygyje dalyvavo Žvirgždaičių ir Paluobių pagrindinių mokyklų moksleiviai.
- Kėdainių rajono viešosios bibliotekos Šėtos filiale pristatytas tarptautinis Šėtos gimnazijos projektas „Menas – tiltas tarp kultūrų. Lietuva-2010“. Renginyje dalyvavo projekto partneriai iš Norvegijos ir Estijos. Kėdainių viešoji biblioteka įgyvendina ir rajono savivaldybės vaikų užimtumo ir nusikalstamumo prevencijos programas.
- Trakų rajono savivaldybės viešoji biblioteka Vytauto Didžiojo gimnazijos 7–8 klasių moksleiviams organizavo filmo „Tinklas“ peržiūrą ir aptarimą – kalbėta apie patyčias, priklausomybę nuo interneto.
- Ignalinos rajono viešojoje bibliotekoje, įgyvendinant *Comenius Regio* partnerystės projektą „NETtiquette – Nettim Net“, vyko rajono gimnazistų, jų mokytojų tiesioginė videokonferencija su Vokietijos Buireno miesto Mauricijaus gimnazijos moksleiviais. Bibliotekoje lankėsi grupė projekto dalyvių gimnazistų iš Vokietijos.
- Utenos A. ir M. Miškinių viešojoje bibliotekoje 2010 m. įgyvendintas projektas „Žaisdami mokomės“. Projektą rėmė EIFL.net (*Elektroninė informacija bibliotekoms*) Viešųjų bibliotekų inovacijų programa. *Projekto tikslas – bendradarbiaujant su mokyklomis, sustiprinti paauglių nesėkmingo mokymosi bei mokyklos nelankymo prevenciją pasiūlant jiems žaidimą, skatinantį mokytis ir geriau lankyti mokyklą. Įgyvendinant projektą, sukurtas mokomasis žaidimas „Iššūkis“, skirtas 5–7 klasių moksleiviams. Žaidimas jungia 1960 matematikos, istorijos, lietuvių kalbos, gamtos, anglų kalbos užduočių, kurios pateiktos vaikams patrauklia dalykinių mini žaidimų forma.*

Iš analizuojamų viešųjų bibliotekų ataskaitų akivaizdu, kad bibliotekos, bendradarbiaudamos su mokyklomis, moksleiviams siūlo nemažai rimtų, nemažą edukacinį poveikį turinčių renginių ir projektų.

Nors 40 proc. tyrime dalyvavusių pedagogų tvirtina niekada nerengę bendrų mokyklos ir viešosios bibliotekos projektų ir 33 proc. mano, kad šiuolaikinė mokykla nepakankamai bendradarbiauja su viešąja biblioteka, dauguma – 84 – proc. pedagogų sutinka, jog viešosios bibliotekos renginiai, skirti moksleiviams, yra puikios kokybės.

Be tradicinių renginių, projektų, Lietuvos viešosios bibliotekos vaikams ir jaunimui siūlo ir įdomių netradicinių darbo formų, pvz.:

- Kretingos rajono M. Valančiaus viešosios bibliotekos Darbėnų filiale veikia jaunųjų bibliotekininkų būrelis, Jokūbavo filiale – fotografijos mėgėjų būrelis, Kartenos filiale – knygų mylėtojų būrelis „Pelėdžiukas“, Šukės filiale – vaikų piešimo būrelis;
- Tauragės viešojoje bibliotekoje vaikus kviečia mažasis kino teatras. Surengtos filmų peržiūros „Skrydis per Atlantą“ ir seansas vaikams „Geležinė princesė“, renginius pajvairina Vaikų literatūros skyriaus „Batuoto katino“ teatro lėlės;
- vietinių entuziastų dėka Ignalinos viešojoje bibliotekoje veikia diskusijų klubas „Svarstymai“. Diskusijų temos – rajono jaunimo laisvalaikis, diskotekos, jų poreikis, įvairių laisvalaikio užimtumo formų populiarumas ir t. t.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad dauguma išvardytų bibliotekos netradicinių veiklos formų gali turėti stiprų edukacinį poveikį vaikams ir jaunimui, tačiau lyg priešara tam – pedagogų anketinės apklausos rezultatai, leidžiantys daryti išvadą, kad bibliotekų edukacinių renginių pasiūla moksleivius mažai domina: net 70 proc. apklausos dalyvių teigia, kad jų mokiniai nedalyvauja jokiame netradicinėje viešosios bibliotekos veikloje.

Lietuvos viešosios bibliotekos, siekdamos pritraukti kuo daugiau vartotojų ir kuo geriau tenkinti jų poreikius, renkasi įvairius informacijos sklaidos būdus. Pvz., apie Tauragės rajono viešąją biblioteką 2010 m. bibliotekininkai parašė 101, o ne bibliotekos darbuotojai – net 182 straipsnius, apie Panevėžio viešosios bibliotekos veiklą parengti 4 radijo (LRT, „Pulsas“) pranešimai, 10 televizijos (Aukštaitijos TV, *PanTV*, KTV, LTV) reportažų. Kaip rodo pedagogų apklausa, dažniausiai – 60 proc. – informacijos apie viešosios bibliotekos veiklą ieškoma bibliotekos interneto svetainėje (pvz., 2010 m. Švenčionių rajono viešosios bibliotekos svetainė www.svencioniuvb.lt aplankyta 4 2647 kartus, plg. 2009 m. – 17 111 kartų).

Kaip buvo minėta šio darbo teorinėje dalyje (žr. 26 p.), aukšta bibliotekininkų kvalifikacija, profesionalumas – viena iš sėkmingo viešosios bibliotekos ir mokyklos bendradarbiavimo sąlygų. Iš atliktos anketinės apklausos duomenų galima spręsti, kad pedagogai ypač gerai vertina bibliotekininkų profesinį pasirengimą, kompetenciją, aptarnavimo kokybę (93 proc.) ir paslaugumą (90 proc.).

Patys bibliotekininkai kasmet kelia savo kvalifikaciją, pvz.: 2010 m. 89 proc. Tauragės rajono bibliotekų darbuotojų turėjo įgiję aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Grupė Ignalinos rajono bibliotekininkų dalyvavo Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos ir Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centro organizuotame seminare „Paauglių aptarnavimo bibliotekoje

ypatumai“. Tai liudija, kad bibliotekininkai, siekdami geresnės teikiamų paslaugų kokybės, atsižvelgia į visų amžiaus grupių vartotojų, tarp jų ir moksleivių, poreikius.

Gerindamos veiklos kokybę, Lietuvos bibliotekos vis dėlto susiduria su darbuotojų kvalifikacijos problemomis. Trakų rajono savivaldybės viešosios bibliotekos ataskaitoje pabrėžiama, jog *88 proc. bibliotekos darbuotojų turi aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, bet kvalifikuotų kadru problema opi: tik 40 proc. turi bibliotekinį ar komunikacijos / informacijos specialisto išsilavinimą.*

Vienas svarbiausių elementų, būtinų efektyvioms viešosios bibliotekos paslaugoms teikti, nurodoma IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (2001), yra vartotojų poreikių analizė. Kaip rodo viešųjų bibliotekų veiklos ataskaitų duomenys, Lietuvos bibliotekininkai, siekdami įvertinti ir gerinti paslaugų kokybę, atlieka vartotojų nuomonės tyrimus (anketines apklausas), kurių tikslas – įvertinti viešosios bibliotekos vartotojų aptarnavimo kokybę. Kaip galima spręsti iš minėtų tyrimo ataskaitų, svarbiausios bibliotekos funkcijos, lankytojų nuomone, – informacinė ir švietimo. Nepopuliariausia viešosios bibliotekos paslauga, kaip rodo pačių bibliotekininkų rengtos vartotojų apklausoje, yra TBA (tarpbibliotekinis abonementas).

Visgi vartotojų nuomonės tyrimų kontekste pedagogų ir bibliotekininkų požiūris šiek tiek skiriasi: 20 proc. apklausoje dalyvavusių pedagogų teigia apie tokius tyrimus nėra girdėję.

Apibendrinant viešųjų bibliotekų veiklos 2010 m. tekstinių ataskaitų analizės rezultatus, galima daryti prielaidą, kad, nepaisydamos mažinamo finansavimo, kintančios demografinės padėties bei kitų mažėjančių veiklos rodiklių, Lietuvos viešosios bibliotekos vykdo savo pagrindines funkcijas, tarp jų ir edukacinę.

Senstančius, mažėjančius dokumentų fondus „keičia“ internetas, tampantis vis dažnesne lankytojų, ypač vaikų, traukos priežastimi. Bibliotekų kompiuterizacija, galimybė nemokamai naudotis internetu turi dvejopą edukacinį poveikį moksleiviams: teigiamą ir neigiamą. Vaikai bibliotekoje prie kompiuterio ieško pamokoms, savišvietai reikalingos informacijos; laisvalaikiu nedykinėja be tikslo gatvėse, tačiau kyla ir problemų: moksleiviai dėl galimybės bibliotekoje naudotis kompiuteriu praleidinėja pamokas, išstis valandas skiria menkaverčiams kompiuteriniams žaidimams ir yra neapsaugoti nuo neigiamo informacijos poveikio.

Apibendrinant anketinės pedagogų apklausoje ir viešųjų bibliotekų ataskaitų tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad pedagogų ir bibliotekininkų nuomonė, vertinant viešosios bibliotekos veiklos kokybę, iš esmės sutampa. Lietuvos viešosios bibliotekos pagal išgales vykdo svarbiausią savo tikslą, pabrėžiamą tarptautiniuose dokumentuose, reglamentuojančiuose jų veiklą (*The Public Library Service, 2001*): įvairiais būdais teikia išteklius ir paslaugas, kad būtų patenkinti asmenų ir grupių švietimo, informacijos, asmeninio tobulėjimo, taip pat poilsio ir laisvalaikio poreikiai;

tinkamais būdais teikia medžiagą formaliojo, neformaliojo, informaciojo ugdymosi procesams remti.

Lietuvoje viešųjų bibliotekų ryšiai su bendrojo ugdymo mokyklomis ir visa švietimo sistema, kaip patys svarbiausi tarpinstituciniai viešosios bibliotekos ryšiai, iš esmės apima įvairias bendradarbiavimo formas, nurodytas IFLA / UNESCO viešųjų bibliotekų gairėse (*The Public Library Service, 2001*): klasių lankymąsi viešojoje bibliotekoje; bendrą skaitymo ir raštingumo skatinimą; bendrai organizuojamus susitikimus su knygų autoriais ir kt.

Lietuvos viešosios bibliotekos – švietimo, kultūros ir informacijos centrai – pagal savo išgales kokybiškai tenkindamos bendruomenės poreikius, sudarydamos sąlygas mokytis visą gyvenimą, nepriklausomai priimti sprendimus ir dalyvauti kultūriniame gyvenime visiems – vaikams ir suaugusiesiems, išlieka vienos iš bendruomenės kultūrinės edukacijos lyderių.

IŠVADOS

1. Vertinant viešosios bibliotekos veiklos kokybę, bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų ir bibliotekininkų nuomonė iš esmės sutampa: viešosios bibliotekos, kaip kultūros, švietimo ir informacijos centrai, pagal išgales vykdo pagrindines savo funkcijas, apibrėžtas tarptautiniuose dokumentuose, reglamentuojančiuose bibliotekų veiklą, pagal galimybes teikdamos išteklius ir paslaugas, kad būtų patenkinti asmenų ir grupių švietimo, informacijos, asmeninio tobulėjimo, taip pat poilsio ir laisvalaikio poreikiai; tinkamais būdais teikia medžiagą formaliojo, neformaliojo, informaciojo ugdymosi procesams remti.
2. Reprezentatyvi Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų apklausa ir viešųjų bibliotekų 2010 m. tekstinių ataskaitų analizė parodė, kad:
 - populiariausios yra tradicinės viešosios bibliotekos paslaugos: knygų skolinimasis į namus ir skaitykla;
 - dėl nepakankamo šalies viešųjų bibliotekų finansavimo, neleidžiančio padidinti ir atnaujinti fondų, pedagogai ir moksleiviai viešosiose bibliotekose pasigenda ugdymo / ugdymosi procesui – pamokoms ir popamokinei veiklai – reikalingų šaltinių: metodinės, informacinės, mokslinės, mokomosios ir kt., todėl literatūros, edukacinės informacijos paieškai vis dažniau renkamasi internetu.
3. Daugelis bibliotekų bendradarbiavimą su mokyklomis ir kitomis švietimo institucijomis laiko vienu iš savo veiklos prioritetų, siūlo moksleiviams daug ir įvairių edukacinių renginių bei netradicinių veiklos formų, tačiau, pedagogų nuomone, trūksta glaudesnio bendrojo ugdymo mokyklų ir viešųjų bibliotekų bendradarbiavimo: bendrų projektų; moksleiviai stokoja motyvacijos ir laiko dalyvauti viešosios bibliotekos kultūrinės edukacijos veikloje; retokai renkasi viešąją biblioteką, kaip turiningo laisvalaikio praleidimo vietą.
4. Viešųjų bibliotekų renginių, skirtų mokykloms, bibliotekininkų parengtų ir fonduose saugomų edukacinių leidinių kokybė bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų vertinama teigiamai, tačiau, antra vertus, jie pastebi, kad bibliotekos šaltiniai nepakankamai tenkina moksleivių edukacinius poreikius.
5. Dėl priežasčių, tiesiogiai nepriklausančių nuo bibliotekininkų, t. y. nepakankamo finansavimo, spaudinių trūkumo, demografinės padėties (gyventojų skaičiaus mažėjimo), dauguma viešųjų bibliotekų veiklos rodiklių (dokumentų gavimas, išduotis, skaitomumas) krinta. Bibliotekų lankomumo rodiklius didžia dalimi gerina viešųjų bibliotekų kompiuterizacija, viešosios interneto prieigos taškų daugėjimas, gyventojų kompiuterinio

raštingumo mokymas. Antra vertus, vis aktualesnė tampa problema: kompiuteris išstumia knygą – mažėja skaitomumas, pirmenybė, ieškant ugdymui / ugdymuisi reikalingų šaltinių, teikiama informacinėms technologijoms.

6. Viena dažniausių vaikų lankymosi viešojoje bibliotekoje priežasčių – kompiuteris ir internetas: moksleiviai viešojoje bibliotekoje daugiau laiko (net pamokų metu) praleidžia prie kompiuterio, žaisdami menkaverčius, teigiamos edukacinės reikšmės neturinčius kompiuterinius žaidimus arba ieškodami edukaciniu požiūriu menkavertės informacijos.
7. Stipriausia viešosios bibliotekos įvaizdžio dalis – personalas: bibliotekininkų profesinis pasirengimas, profesinė kompetencija, aptarnavimo kokybė ir paslaugumas pedagogų beveik vienareikšmiškai vertinama puikiai.

REKOMENDACIJOS

Kultūros ministerijai:

1. Reguliariai, bent kartą per metus, vykdyti viešųjų bibliotekų veiklos kokybės ir vartotojų kultūrinės edukacijos poreikių tyrimus: nustatyti bibliotekų veiklos trūkumus, jų priežastis ir numatyti būdus jiems šalinti.
2. Planuojant metinį biudžetą ir viešųjų bibliotekų finansavimą, pirmenybę teikti ne bibliotekų kompiuterizacijai, viešosios interneto prieigos taškų kūrimui, pastatų renovacijai, o viešųjų bibliotekų fondams – skirti, kiek įmanoma, daugiau lėšų naujiems dokumentams, ypač spaudiniams, šakinei literatūrai, įsigyti.

Viešosioms bibliotekoms:

1. Daugiau dėmesio skirti bibliotekos reklamai, informacijos apie viešųjų bibliotekų paslaugas ir naują veiklą sklaidai bendrojo lavinimo mokyklose ir kitose švietimo institucijose. Siekiant viešosios bibliotekos veikla sudominti kuo daugiau potencialių vartotojų, ypač moksleivių, naudojantis didžiausiu, kaip parodė tyrimai, privalumu – kvalifikuotais, paslaugiais darbuotojais, formuoti bendruomenėje draugiškos, visiems atviros bibliotekos, kaip kultūros, švietimo, informacijos, turiningo laisvalaikio centro, įvaizdį.
2. Vykdamas bibliotekų vartotojų nuomonės tyrimus, ypatingą dėmesį skirti pedagogų ir moksleivių edukacijos poreikiams: apie planuojamas vykdyti apklausas informuoti pedagogus, ugdymo įstaigų vadovus. Parengti tyrimo instrumentarius, platinti juos ugdymo įstaigose, kitais būdais skatinti pedagogus ir moksleivius dalyvauti apklausose.
3. Aktyviai dalyvauti Kultūros ministerijos, savivaldybių skelbiamuose projektų konkursuose, teikti paraiškas vykdyti kultūrinės edukacijos projektus. Į projektų vykdymą įtraukti kuo daugiau mokyklos bendruomenės narių: pedagogų, moksleivių, administracijos atstovų.

Bendrojo ugdymo mokykloms:

1. Mokyklų administracijoms skatinti bendradarbiavimą tarp bendrojo ugdymo mokyklų ir viešųjų bibliotekų, moksleiviams aiškinant skaitymo, knygos, bibliotekos, kaip savišvietos centro, reikšmę.
2. Inicijuoti moksleivių ir pedagogų kultūrinės edukacijos poreikių tyrimus, apie gautus rezultatus informuoti bibliotekų darbuotojus ir aktyviai dalyvauti pačių bibliotekininkų organizuojamose apklausose.

3. Spartėjant šalies bendrojo ugdymo mokyklų ir viešųjų bibliotekų kompiuterizacijai, daugumoje šių įstaigų įdiegtas interneto ryšys. Mažėjant, senstant bibliotekų fondams, stokojant lėšų naujiems spaudiniams, edukacinei literatūrai įsigyti, rekomenduotina kurti bendras virtualias mokyklų ir viešųjų bibliotekų duomenų bazines, kurios padėtų bent iš dalies tenkinti moksleivių ir pedagogų ugdymo / ugdymosi poreikius.

LITERATŪRA

1. Abraham L. T. (2010, December). Role of public libraries in non-formal education in Kerala. *Kelpro Bulletin*, 14 (2).
2. Akparobore, D. O. (2011, January). The role of public libraries in promoting adult education in Nigeria. *Library Philosophy and Practice*. [Žiūrėta 2011 08 27]. Prieiga per internetą: <http://www.webpages.uidaho.edu/~mbolin/akparobore2.htm>
3. Aldis, L. Education and Literacy in Vietnam. (1996, March). *Link UP*.
4. American Library Association. (2000). *Kids and reading*. Prieiga per internetą: <http://www.ala.org/pio/factsheets/kidsucceed.html>
5. Apskrities viešosios bibliotekos bendrieji nuostatai: patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 1996 m. lapkričio 28 d. Nr. 448. (1997). *Tarp knygų*, 1, p. 13–15.
6. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
7. Balkūnas, V. (2011). *Lietuvoje per metus neliko 29 bibliotekų ir 13 tūkst. jų skaitytojų*. [Žiūrėta 2011 04 26]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-13038150701301868013-lietuvoje-per-metus-neliko-29-bibliotek%C5%B3-ir-13-t%C5%ABkst-j%C5%B3-skaitytoj%C5%B3.htm>
8. Barkauskaitė, M., Bruzgelevičienė, R. (2004). *Švietimo įstaigos vertinimo nuostatos*. Ikimokyklinio ugdymo vidaus audito metodikos projektas, p. 13.
9. *Bibliotekų programa (2000–2001)*. [Žiūrėta 2009 12 02]. Prieiga per internetą: <http://lark.osf.lt/bibliotekos.doc>
10. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
11. Burškaitienė, R., Vilkonienė, M. (2009). Priešmokyklinio ugdymo kokybė: samprata ir esminiai vadybos aspektai. *Jaunujų mokslininkų darbai*. 2 (23), p. 111–117.
12. Celano, D., Neuman, S. B. (2001). The Role of Public Libraries in Children's Literacy Development. *An Evaluation Report*. Pennsylvania: Department of Education.
13. Clay, E. S. (2009, April–June). The partnership between Public Libraries and Public Education. *Virginia Libraries*.
14. Gedminienė, D., Gumuliauskienė, A. (2008). Ugdymo kokybės vertinimas bendrojo lavinimo mokykloje: mokytojų ir mokinių požiūris. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 21, p. 75–88.

15. Glosienė, A. (2000). Biblioteka informacijos politikos kontekste. *Informacijos mokslai*, 15, p. 11–27.
16. Hudson, D. (1999, Spring quater). Celebrating the 50th anniversary of the DPRK. *Korea Bulletin*.
17. Jingxia, L. (2002). The Public Library and citizens' information literacy education in China: a case study of Wuhan area, China. *68th IFLA Council and General Conference August 18–24, 2002*. Wuhan Library.
18. Jovaiša, L. (2003). Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora.
19. Kelley, M. (2011, Jun 2). New York Court Declares That Libraries Are Educational Institutions. *Library Journal*. [Žiūrėta 2011 08 26]. Prieiga per internetą: http://www.libraryjournal.com/lj/home/890854264/new_york_court_declares_that.html.cs p.
20. Kvieskienė, G., Indrašienė, V., Petronienė, O., Suboč, V. (2007). *Mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimas švietimo sistemoje: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. [Žiūrėta 2012 02 27]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/kiti/Kulturine_educacija_ataskaita_internetui.pdf
21. Lietuvos savivaldybių viešųjų bibliotekų ataskaitos (2010). *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*. [Žiūrėta 2012 04 05]. Prieiga per internetą: <http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=07E4133953AD11E0B2F5746164617373&inlanguage=lt&&pathId=120>
22. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2378) (Žin., 1995, Nr. 51-1245; 2004, Nr. 120-4431).
23. Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymo pakeitimo įstatymas 2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2378 (Žin., Nr. 1995, Nr. 51-1245; 2000, Nr. 43-1226).
24. Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas 1995 m. gruodžio 5 d. Nr. I-1113 (Žin., 1995, Nr. 104-2322; 2010, Nr. 15-699).
25. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2004). Vilnius: Sapnų sala.
26. LR švietimo įstatymo naujosios redakcijos koncepcija. (2001). [Žiūrėta 2012 01 18]. Prieiga per internetą: <http://www.limk.lt/konfer/koncepcija%20ir%20istatymas.ppt>
27. *LIS Education and the Role of Library in Education in Sweden*. (2005). The Swedish School of Library and Information Science (SSLIS) at Goteborg University and Hogskolan i Boras: Sweden.

28. Longworth, N. (2007). *Mokymosi visą gyvenimą praktika: Švietimo kaita XXI amžiuje*. Vilnius: Kronta.
29. Maslow, A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
30. Mizzi, R. (2008). The Role of Libraries in Promoting reading and Literacy. *Conference on Book Reading in Malta. 1 March 2008*.
31. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumas*. (2001). [Žiūrėta 2012 04 19]. Prieiga per internetą: http://www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas_2001.doc
32. Pateman, J. (2002). ISC 9. The State, Communities and Public Libraries: their role in tackling social exclusion. *Information for Social Change Journal (ISC)*. [Žiūrėta 2011 08 27]. Prieiga per internetą: <http://libr.org/isc/articles/9-exclusion.html>
33. Pukelis, K. (1995). *Mokytojų rengimas ir tautos kultūra*. Kaunas: Aušra.
34. Ramjaun, I. (2009). *Library Education In Mauritius: A Bird's-Eye View*. Mauritius: Library and Information Association.
35. Reardon, S. (2011, April). The Free Public Library Role in Education. *Philadelphia Social Innovations Journal*.
36. Revision of the UNESCO Public Library Manifesto. (1996). 62nd IFLA General Conference – Conference Proceedings – August 25–31, 1996. Abdelaziz Abid. Information and Informatics Division UNESCO. Paris. [Žiūrėta 2011 12 02]. Prieiga per internetą: <http://archive.ifla.org/IV/ifla62/62-abia2.htm>.
37. Saiful Islam, K. M. (2009, July 26). The Role of Libraries in Education. *Library Science*. [Žiūrėta 2011 08 27]. Prieiga per internetą: <http://www.infosciencetoday.org/library-science/the-role-of-libraries-in-education.html>
38. Saunders, M. O., Saunders, E. S. (1994). Library Development in Francophone Africa. *Libraries Research Publications*. Paper 25.
39. Serola, S. Vakkari, P. (2011). The role of public libraries in citizen's activities. *A survey on the benefits of public libraries in everyday life*. Helsinki: Ministry of Education and Culture.
40. Shubert, J. F. (1992, June). What is the Role of the Public Library? *A paper presented at the Clarion University Conference, "Information and Rural Economic Development: Infrastructure" on June 4, 1992 in Clarion, Pennsylvania*. New York State Library.
41. Sibrian, I. (2009). Skaitymo kultūros ugdymo klausimai Lietuvos bibliotekininkystėje 1918-1940 metais. *Knygotyra*, 53, p. 57–70.
42. Šalkauskis, St. (1992). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Vaivorykštės.

43. *Šiaulių miesto savivaldybės viešosios bibliotekos nuostatai*. (2010). Patvirtinta Šiaulių miesto savivaldybės tarybos 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimu Nr. T-346. [Žiūrėta 2011 12 02]. Prieiga per internetą: <http://www.smsvb.lt/Apie-biblioteka/Bibliotekos-nuostatai>
44. Šumskas, G. (2008). *Projektas „Bibliotekos pažangai“: pradiniai priežiūros rodikliai (bendroji ataskaita)*. Vilnius: Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
45. Tautkevičienė, G., Duobinienė, G. (2008). *Aukštųjų ir bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekų kokybės ir mokymo/mokymosi poreikių tenkinimo tyrimas: švietimo būklės tyrimo ataskaita*. Kaunas: Lietuvos Respublikos švietimo ministerija. [Žiūrėta 2010 10 02]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/biblioteku_kokybe_0812.pdf
46. *The Copenhagen Declaration* (1999). [Žiūrėta 2011 08 29]. Prieiga per internetą: <http://www.aakb.dk/invitation/declaration.html>
47. *The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development* / [International Federation of Library Associations and Institutions]. (2001). Ed. for the Section of Public Libraries by Philip Gill et al. Munchen: K. G. Saur.
48. Tovar, C. (1997). *Democracy in Cuba. Jose Marti*.
49. *UNESCO Public Library Manifesto*. (1994). [Žiūrėta 2011 08 26]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html>
50. Vaicekauskienė, V. (2007). *Švietimo politikos analizės pagrindai*. Vilnius: ŠMM ŠAC.
51. Valatkienė, S. (2005). Visuminio ugdymo problema naujosios pedagogikos teorijoje ir praktikoje. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 15, p. 112–119.
52. *Valstybinio audito ataskaita: bibliotekų renovacija ir modernizavimas*. (2010). Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 2010 m. spalio 5 d. Nr. VA-P-50-2-18, Vilnius. [Žiūrėta 2011 08 29]. Prieiga per internetą: www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=2257
53. *Worldwide education and library spending [OCLC]*. (2004). [Žiūrėta 2011 08 26]. Prieiga per internetą: <http://www.oclc.org/reports/escan/economic/educationlibraryspending.htm>

KLAUSIMAI

Viešosios bibliotekos fondai ir aptarnavimas

1. Kokiomis viešosios bibliotekos paslaugomis naudojate dažniausiai?

Kiekvienoje eilutėje pažymėkite vieną atsakymo variantą:

Bibliotekos paslaugos	Bent kartą per savaitę	Bent kartą per mėnesį	Bent kartą per pusmetį	Kartą per metus	Nesinaudoju
Skolinuosi knygas į namus					
Naudojuosi spausdintais leidiniais skaitykloje					
Naudojuosi elektroniniais leidiniais (CD-ROM, DVD-ROM)					
Kopijuoju spausdintų leidinių ištraukas					
Naudojuosi bibliotekos prenumeruojamomis duomenų bazėmis					
Naudojuosi bibliotekos katalogu					
Konsultuojuosi su bibliotekos darbuotojais					
Dalyvauju bibliotekininkų vykdomuose informacijos paieškos mokymuose ir pristatymuose					

2. Kokiomis kitomis, čia neišvardytomis viešosios bibliotekos paslaugomis naudojate (įrašykite)? _____

3. Kokiais viešosios bibliotekos šaltiniais, reikalingais ugdymui, dažniausiai naudojate?

Sunumeruokite pagal naudojimosi dažnumą, pvz., 1, 2, 3...

Šaltinio tipas	Naudojimosi dažnumas
Spausdinta įvairių sričių informacinė, mokslinė, mokomąja literatūra (enciklopedijomis, žinynais, žodynais, meno albumais, straipsnių rinkiniais ir kt.)	
Spausdintais periodiniais leidiniais (laikraščiais, žurnalais)	
Metodinė literatūra	
Elektroniniais leidiniais (CD-ROM, DVD-ROM)	
Straipsniais ir pranešimais iš prenumeruojamų duomenų bazių (INFOLEX, LNB, LIBIS, <i>Oxford Reference Online</i> , <i>Grove Art</i> ir kt.)	
Laisvai prieinamais interneto šaltiniais	
Kita (įrašykite)	

4. Jei daugeliu viešosios bibliotekos informacijos šaltinių, reikalingų ugdymui – pamokoms ir popamokinei veiklai, nesinaudojate, nurodykite priežastis. Galite pažymėti kelis variantus.

Reikalingus informacijos šaltinius dažniausiai perku	
Reikalingus informacijos šaltinius gaunu iš kolegų	

Ugdymui reikalingos informacijos ieškau internete	
Kita (įrašykite)	

5. Ar viešojoje bibliotekoje randate visus šaltinius, reikalingus ugdymui – pamokoms ir popamokinei veiklai? Kiekvienoje eilutėje pažymėkite vieną atsakymo variantą.

Šaltinio tipas	Taip	Ne	Kartais	Nesinaudoju viešosios bibliotekos šaltiniais
Spausdintą įvairių sričių informacinę, mokslinę, mokomąją literatūrą (enciklopedijas, žinynus, žodynus, meno albumus, straipsnių rinkinius ir kt.)				
Spausdintus periodinius leidinius (laikraščius, žurnalus)				
Metodinę literatūrą				
Elektroninius šaltinius (CD-ROM, DVD-ROM)				
Duomenų bazėse esančius žurnalų straipsnius, konferencijų pranešimus ir kt.				

6. Ar sutinkate su teiginiais? Kiekvienoje eilutėje pažymėkite Jums tinkamą variantą.

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, sunku įvertinti
Moksleiviai, ieškodami ugdymuisi reikalingos informacijos, pirmenybę teikia bibliotekai, o ne kitiems informacijos paieškos kanalams (pvz., internetui)					
Jūsų mokiniai viešojoje bibliotekoje randa visą ugdymuisi reikalingą informaciją					
Viešosios bibliotekos parengti, išleisti kraštotyros ir kiti leidiniai naudingi moksleivių ugdymui					
Viešosios bibliotekos fonduose saugomų dokumentų (knygų, periodinių, elektroninių leidinių ir kt.) kokybė visiškai tenkina moksleivių poreikius					

7. Kaip gaunate informaciją apie naują viešosios bibliotekos veiklą (paslaugas, renginius ir kt.)? Galite pažymėti kelis variantus.

Sužinote iš žiniasklaidos (spaudos, radijo, televizijos)	
Gaunate viešosios bibliotekos kvietimų, lankstinukų, skrajučių ir kt.	
Informaciją randate savo mokyklos skelbimų lentoje	
Informaciją randate viešosios bibliotekos interneto svetainėje	
Apie viešosios bibliotekos naujoves negaunate jokios informacijos	
Kita (įrašykite)	

8. Ar dalyvaujate viešosios bibliotekos vartotojų poreikių tyrimuose, apklausoje?

Visada dalyvauju	
Kartais	
Nedalyvauju dėl asmeninių priežasčių	
Dalyvaučiau, bet apie tokius tyrimus nesu girdėjęs (-usi)	

9. Ar Jus tenkina Jūsų savivaldybės viešosios bibliotekos darbo laikas?

Taip Ne

10. Koks viešosios bibliotekos darbo laikas Jums būtų patogiausias?

Darbo dienomis _____ val.
Šeštadieniais _____ val.

11. Kaip vertinate viešosios bibliotekos darbuotojų teikiamas paslaugas?

Teiginys	Gerai	Vidutiniškai	Blogai
Profesinį pasirengimą ir kompetenciją			
Aptarnavimo kokybę			
Paslaugumą			

12. Jeigu Jūsų netenkina viešosios bibliotekos paslaugų kokybė, įvardykite, kas konkrečiai: _____

Renginiai

13. Ar rengiate savo auklėtiniams ekskursijas į viešąją biblioteką?

Taip Ne

14. Kaip dažnai organizuojami bendri Jūsų mokyklos ir viešosios bibliotekos renginiai?

Kartą per pusmetį	
Dažniau nei kartą per pusmetį	
Rečiau nei kartą per pusmetį	
Niekada	

15. Kokius bendrus renginius organizuoja Jūsų mokykla ir viešoji biblioteka?

Galite pažymėti kelis variantus.

Parodas	
Literatūros vakarus	
Susitikimus	
Diskusijas	
Jokių	
Kita (įrašykite)	

16. Kokius užsiėmimus mokiniams vedate viešojoje bibliotekoje?*Galite pažymėti kelis variantus.*

Lietuvių kalbos pamokas	
Užsienio kalbos pamokas	
Jaunųjų literatų pokalbius	
Klasės valandėles	
Jokių	
Kita (įrašykite)	

17. Kokiuose viešosios bibliotekos organizuojamuose renginiuose dalyvauja Jūsų mokiniai? Galite pažymėti kelis variantus.

Parodose	
Literatūros vakaruose	
Muzikos vakaruose	
Susitikimuose	
Jokiuose	
Kita (įrašykite)	

18. Kokioje netradicinėje viešosios bibliotekos veikloje Jūsų mokiniai dalyvauja?*Galite pažymėti kelis variantus.*

Literatų klube	
Bibliotekos lėlių teatre	
Vasaros stovyklose	
Jokioje	
Kita (įrašykite)	

19. Ar dažnai rengiate bendrus mokyklos ir viešosios bibliotekos projektus?

Kartą per metus	
Dažniau nei kartą per metus	
Rečiau nei kartą per metus	
Niekada	

20. Kokiuose bendruose mokyklos ir viešosios bibliotekos projektuose yra dalyvavę Jūsų mokiniai (įrašykite)?

21. Ar sutinkate su teiginiais? Kiekvienoje eilutėje pažymėkite Jums tinkamą variantą.

Teiginys	Visiškai sutinku	Sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Jūsų auklėtiniai laisvalaikį, po pamokų noriai leidžia laiką viešojoje bibliotekoje				
Mokiniai aktyviai dalyvauja tradiciniuose viešosios bibliotekos renginiuose (Tarptautinės vaikų knygos dienos, Nacionalinės bibliotekų savaitės, Šiaurės šalių bibliotekų savaitės ir kt.)				

Šiuolaikinė mokykla pakankamai bendradarbiauja su viešąja biblioteka				
Viešosios bibliotekos renginiai, skirti bendrojo ugdymo mokyklai, yra puikios kokybės				
Viešosios bibliotekos veikla turi didelę teigiamą įtaką moksleivių ugdymui				

22. Jeigu Jūsų mokiniai neaktyviai dalyvauja viešosios bibliotekos renginiuose, nurodykite priežastis. Galite žymėti kelis variantus.

Renginiai neįdomūs, neaktualūs	
Trūksta informacijos apie viešosios bibliotekos renginius	
Nepatogus renginių laikas	
Prastas susisiekimasis su viešąja biblioteka, didelis atstumas	
Didelis mokinių užimtumas mokykloje	
Patys mokiniai stokoja motyvacijos	
Kita (įrašykite)	

23. Jūsų pasiūlymai, kaip gerinti viešosios bibliotekos veiklos kokybę (įrašykite):

Ačiū už atsakymus!

